

Xenia Negrea, Ionuț Răduică
Dan Valeriu Voinea (coordonator)

România. Studii media și analize

Editura SITECH
Craiova, 2017

Corectura aparține autorilor.

© 2017 **EDITURA SITECH** Craiova

Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate editurii. Orice reproducere integrală sau parțială, prin orice procedeu, a unor pagini din această lucrare, efectuate fără autorizația editorului este ilicită și constituie o contrafacere. Sunt acceptate reproduceri strict rezervate utilizării sau citării justificate de interes științific, cu specificarea respectivei citări.

© 2017 **EDITURA SITECH** Craiova

All rights reserved. This book is protected by copyright. No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, photocopying, recording or otherwise, without written permission from the copyright owner.

Editura **SITECH** face parte din lista editurilor românești acreditate de CNCSIS și de asemenea face parte din lista editurilor cu prestigiu recunoscut de CNCS, prin CNATDCU, pentru Panelul 4.

Editura **SITECH** Craiova, România

Aleea Teatrului, nr. 2, Bloc T1, parter

Tel/fax: 0251/414003

E-mail: editurasitech@yahoo.com; office@sitech.ro

ISBN 978-606-11-5874-4

Cuprins

Xenia Negrea - Cuvânt introductiv / 5

Ionuț Răduică - Limitele intersubiectivității în România actuală / 9

Dan Valeriu Voinea - Transformarea presei scrise.
Analiza evoluției tirajelor cotidianelor românești / 21

Georgiana Stănescu - Opinia publică și vulnerabilitățile acesteia în fața presiunii mediatice / 49

Diana Solkotovic - Influența mass-media sau cât de ușor uităm trecutul / 65

Xenia Negrea - Fumatul în imaginea de presă. Strategii de narativizare și conceptualizare / 92

Davian Vlad - Despre starea limbii române în audiovizual / 107

Simona Mihaie - Perspective socio-criminologice de cunoaștere a omorului / 122

Adina MOCANU - Despre vulnerabilitate și copilărie în romanele *Hai să furăm pepeni*, de Nora Iuga și *Kinderland*, de Liliana Corobca / 135

Recenzii

Ionuț Răduică - Leibniz, *Opere. Metafizica*, Adrian Niță (coord.), Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2015 / 153

Xenia Negrea - Minodora Sălcudean, *New media, social media și jurnalismul actual*, prefață de Alexandru Brăduț Ulmanu, Editura Tritonic, București, 2015 / 155

Introducere

Subiectivitate. Presă. There and Back Again

Revenim cu volumul secund al incursiunii noastre analitice în magma semantică a României actuale. Ne regăsim mai înțelepți?

Am lansat primul volum la Târgul de carte „Gau-deamus”, Craiova, 2014. Am organizat cu acea ocazie o dezbatere pornind de la întrebarea „De ce mai ești în România?”. Au participat, pe lângă autorii lucrărilor din volum, semnături notorii ale agorei craiovene, dar și mulți studenți ai Specializării Jurnalism, Facultatea de Litere, Universitatea din Craiova. Desigur, atenția tuturor s-a îndreptat asupra lor, asupra tinerilor care, iată, nu doar că nu pleaseră din țară, nu pleaseră nici din Craiova. Întrebările dure – pentru fiecare dintre noi – au curs neîndurătoare. Cum de mai suntem aici, din moment ce Craiova este locul din care se pleacă, ba chiar se fuge? Ce spune acest sedentarism ontologic despre noi? Suntem lași? Lipsiți de curaj? Suntem limitați? Previzibil, răspunsurile nu prea au venit. Fiecare dintre noi a căutat să dea răspunsuri fără prea mare credibilitate, dintre ele, detașându-se în preferințe „apostolatul”. Mentalitatea de salvatori, de ocrotitori, de educatori ne ține cu gândul departe de plecare. Sau, măcar, ne ține loc de răspuns sau de mobil existențial.

Volumul de față are în centru presa și subiectivitatea. Cum am mai arătat și în alte rânduri, principalul educator/agent de influență greimasian (dacă vreți) al societății românești postdecembriste este presa, prin chiar procedeele profesionale elementare: colectare, selectare, ierarhizare a informației.

Calitatea și ritmul de raportare la cunoaștere, atitudinea, mentalitatea democratică (sau nu) este con-

struită întâi și-ntâi de presă. Responsabilitatea este uriașă. De aceea, poate, mare parte a jurnaliștilor neagă această funcție. Statisticile ne arată altceva. Sursa primordială de informare, deci de raportare la realitate, la imediat este presa. Societatea românească a fost expusă la influența valorilor democratice prin lentila, prin prisma presei. Occidentul a intrat în mentalitatea românească prin titlurile și prin paragrafele jurnalistice.

Așa stând lucrurile, preocuparea autorilor pentru acest actor social pare legitimă. Realitatea ridică alte semne de întrebare, însă. „Instituțiile” media proliferază. Publicul se expune influenței, căutând porțițe de evadare, cochetează cu scepticismul, dar transformă grila de programe într-o cutie de ecou a propriilor convingeri, într-o relație narcisică exemplară. În consecință, demersul nostru nu-și găsește un corespondent în tranșeele sociale. Societatea își asumă un statut de public, de telespectatori (nici măcar de spectatori), de asimilare vesele, non-critică sau non-asimilare, în funcție de afinități, de idiosincrazii. Este cazul să începem să ne gândim la abilitatea de public al presei? Aceasta ar fi una dintre dintre întrebările-rezultat al acestui volum.

O altă întrebare se referă la subiectivitate, la acel datum (?), pe care trebuie să ni-l descoperim, să-l edificăm, să-l afirmăm, să-l exprimăm. În ce măsură știm să ne raportăm la propria noastră subiectivitate? Avem flexibilitatea mentalitară necesară să delimităm obiectivitatea și subiectivitate, să acceptăm o comunicare între eu și celălalt și altul? Studiul lui Ionuț Răduică se concentrează pe o întâmplare dintr-un tramvai din București, din 2015, întâmplare dispusă în jurul unei țigări electronice care devine subiect de schimburi de replici și dispute între călători. Episodul este interpretat în sensul intersubiectivității ca fenomenalitate pliată pe forme date (în funcție de gen, eu „pur”, vârstă etc.). Sunt analizate și dispoziția și nivelurile dialectice ale eurilor, stări accentuate de scoaterea elementelor tacite din structura lor, precum sunt invizibilitatea aerului sau identitatea de sine.

Georgiana Stănescu se scrutează piața mediatică a ideilor, din dubla sa ipostază, de cercetător și de jurnalist la Digi 24. Se discută aici nu doar despre funcția de informare a presei – pe care și-o asumă tot jurnalistul, dar și despre ispitele manipulării greu represibile când ai în față opinia publică atât de disponibilă. Cercetătoarea analizează analizează aspectele care vulnerabilizează opinia publică în fața presiunii mediatice, pornind de la importanța, dar și de la trăsăturile acesteia. Se discută – fapt destul de rar în cercetarea românească din domeniu – despre evaluarea spiritului critic al publicului, dar și despre depistarea unor slăbiciuni determinate, în mare măsură, de „capriciile” opiniei publice, văzută ca „monstru modern” în fața presiunii mediatice.

Alături de cercetările media, se regăsește și un studio inter- și trans- disciplinar cel al Adinei Mocanu, care se interesează de literatura română contemporană, apărută după 2000, din perspectiva aspectelor sociale pe care le implică. În acest studiu, o atenție deosebită se acordă copilăriei, vulnerabilităților acesteia, în accepția dată termenului de Judith Butler (2006). Cercetătoarea se oprește asupra a două romane contemporane: *Hai să furăm pepeni* de Nora Iuga și *Kinderland* de Liliana Corobca, respectiv asupra a două scriitoare care au reușit să recompună portretul feminității românești din copilărie și până la maturitate.

Conștiința celuilalt va reprezenta o esențială victorie a civismului, a civilizației în România secolului XXI.

Xenia Negrea

Ionuț Răduică a studiat jurnalismul și filosofia la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu.

Licența în Jurnalism a obținut-o în anul 2005, cu o lucrare „Influența războiului din Transnistria asupra presei din Republica Moldova”. Licența în filosofie a avut ca temă intenționalitatea la Husserl și a fost obținută la Facultatea de Filosofie a Universității din București, în anul 2007.

Între 2007 și 2009 a frecventat cursurile programului de master „Probleme ale filosofiei” din cadrul Universității din Craiova, iar lucrarea finală a avut ca temă perspectivele filosofice asupra jocului. A urmat între 2010 și 2013 Școala doctorală de filosofie a Universității din București, cu o temă privind paradigma modernității la Hans Blumenberg, sub coordonarea acad. Alexandru Boboc. În prezent, Ionuț Răduică este preparator universitar la Secția de Filosofie, din cadrul Facultății de Științe Sociale a Universității din Craiova.

Limitele intersubiectivității în România actuală

Ionuț RĂDUICĂ
Facultatea de Științe Sociale
Specializarea Filosofie
Universitatea din Craiova
e-mail: ionutraduica@yahoo.de

Un intens și nuanțat moment s-a petrecut anul trecut într-un mijloc de transport în comun din București. O tânără *alege* să fumeze o țigară electronică în tramvaiul aglomerat, în ciuda faptului căgestul său este considerat indezirabil de către câțiva oameni din jur. Totul culminează cu îmbrânceli și înjurături, după ce, în prealabil, se conturaseră două tabere, în favoarea femeii sau împotriva ei. În spațiul public sau privat, pe stradă sau în mass-media, s-a vorbit mult despre acest episod. Cei mai mulți au blamat radicalizarea femeii și a bătrânului, ambii resemificați, ca pedeapsă. Astfel, din relația cu ipostazele ideale de la care se definesc – din conceptul de femeie, care nu poate fi lovit nici măcar cu o floare, și din sfera de definiție pensionarului, sărac, umil, nepuțințios –, ei trec în aceea a exponatelor de muzeu, ciudățeniile ale naturii.

Femeia devine, în această cheie, demonul antisocial, fiara care atinge paroxismul în de-naturarea ei, adică în acel „lucru” rezultat din părăsirea naturaleții comune genului ei. Ea pășește astfel la marginea sau chiar în afara oricăror proiecții de gen mai mult sau mai puțin particulare, adică inclusiv în exteriorul relației cu o *axis mundi* masculină. În același timp, bărbatul „pensionat”

se retrage în alteritatea stabilă a propriului gen, dar într-o poziție sensibilă și nevralgică tocmai prin faptul că el nu mai este bărbatul *de odinioară*. Cum însuși acest termen (*altădată*) ne arată raportarea la atemporalitate, întrucât îndepărtarea dintre un *odată demult* și *acum* este fragilă, ea poate fi depășită cu ușurință, așadar anulată. Bătrânul devine agresorul, cel care își reappropriază dintr-o dată masculinitatea ascunsă și îndepărtată (tocmai pentru că este ideală), afirmând-o printr-un sacrilegiu social, adică prin violența cu care își agresează victima¹.

O interesantă teorie despre raportul dintre genuri îi aparține lui Georg Simmel. Astfel, deși relația bărbat-femeie se încadrează în structura patriarhală, lucrurile sunt, la nivelul orizontului cultural, mult mai complexe: cum bărbatul este o instanță în sine, iar femeia *doar* realitate întemeiată în afara sa, mobilă, aceasta din urmă levitează în jurul primului. Mai departe, întrucât bărbatul folosește în mod tainic femeia pentru propriul sine, putem presupune că această relație este înțeleasă ca una patriarhal-egoistă. Fragmentul următor este relevant în acest sens: „Că sexul masculin nu este pur și simplu relativ superior celui feminin este cert. Însă că sexul masculin devine general uman, dictând normele atât pentru masculin cât și pentru feminin, acest lucru este determinat de *poziția de forță* a bărbaților”².

Masculinizarea identitară a genurilor, de care vorbește Simmel, construită și întărită cultural – aici argumentele naturale sunt secundare – se presupune că este universală. Ea aparține rușilor, în aceeași măsură ca

¹ Pentru o trecere în revistă a definițiilor violenței, a se vedea Mihaiu, Simona I., *Conjugal Homicide, Logos, Universality, Mentality, Education, Novelty*, year III, Issue 1, Lumen Publishing House, Iași, 2014, pp. 110-111.

² Simmel, Georg, *Cultura filosofică. Despre aventură, sexe și criza modernului*, Editura Humanitas, București, 1998, p. 59.

francezilor, americanilor sau călătorilor din tramvaiul nostru. Există însă și diferențe mai mici sau mai mari. De aceea, este probabil ca patriarhatul vestic să fie mult mai subtil în expresiile sale, din moment ce el este incorect politic. În același timp, prin lipsa unei instanțe mentale suficiente, care să taxeze folosirea simbolică secundară a femeilor, acest patriarhat pare să fie mai rudimentar în Est. Episodul din tramvai întărește această perspectivă.

Nu este, însă, în intenția noastră să facem analiza de gen a relației dintre cei doi poli, masculinitate și feminitate, în tensiunea lor corelativă. Momentul respectiv este extrem de nuanțat, deoarece „vorbește” cu foarte multă densitate, dincolo de micro-scara tramvaiului, despre tendințele și felul de a fi al „conștiințelor” din cultura română, adică a acelor „atomi” indivizibili, care, în lipsa unor însușiri particulare, cu excepția unora abstracte, „românești”, se comportă la fel. Aceste „conștiințe” devin, cu alte cuvinte, egouri pure, păstrând totuși ceva din spațiul și orizontul cultural în care viețuiesc. La acest nivel se justifică pretențiile științifice, căci este mai înțemeiat științific un enunț care se întinde la întregul spectru al genului (în sens logic). Cu toate că maxima simplitate a lui Unu – sau a Multiplului identic – are avantajul că este inteligibilă și acceptabilă științific, nu este ușor de atins o dimensiune care se află la nivelul cel mai de jos, la baza existenței noastre, mai ales în condițiile în care eurile se străduiesc să devină singulare, lumi în sine.

În acest sens, conform idealiştilor, primul impuls al eului are formă negativă, care în ciuda universalității, întărește individualitatea. La Hegel, aceasta este reprezentată, în sens tare, de primul nivel al spiritului, urmând ca apoi, celelalte etape să confirme nuanțe ale aceleiași predispoziții lansate negativ.

De asemenea, un fragment din *Doctrina științei* lui Fichte vorbește despre acest lucru: „Cine devine însă conștient de autonomia (*Selbstständigkeit*) și indepen-

dența (*Unabhängigkeit*) sa în raport cu tot ceea ce îi este exterior – și devine conștient numai prin aceea că, independent de toate, devine el însuși ceva – acela nu are nevoie de lucruri ca punct de sprijin pentru sinele său și nu poate avea nevoie de acestea, deoarece ele suprimă acea autonomie și o transformă într-o iluzie goală. Eul pe care îl posedă și care îl interesează suprimă acea credință în lucruri; el cuprinde prin predispoziție în autonomia sa și o cuprinde cu efectul. Credința sa în sine însuși este nemijlocită”³. La fel, pentru Schelling, „conceptul eului se realizează prin actul conștiinței de sine; așadar, în afara acestui act eul nu înseamnă nimic”⁴.

Cu toate acestea, soluția pe care o propunem pentru a interpreta episodul din autobuz și, implicit, datele culturale sau felul de a fi al conștiinței, constau nu din analiza cauzei (eul pur în idealitatea sa), ci din observarea efectului sau produsului unui astfel de construct.

Pentru a analiza contactul dintre „eurile” tramvaiului, este nevoie de o prezentare mai amplă a evenimentelor, mai ales că... nimic nu este întâmplător. Întâi de toate, o vedem în „filmuleț” pe femeia cu țigara electronică, poziționată cu spatele la călători. Ea ține țigara la vedere. Cineva întreabă retoric: „Nu se poate abține cinci minute, nu? E drogată, ce are?”. Altcineva răspunde: „E o nesimțită!”. După ce se face că nu observă paleta generoasă de jigniri care se produc într-un decor îndepărtat, dar direcționat intențional către ea, ca o a treia instanță („ea”), care ar face bine să nu intervină⁵, ci doar să audă, femeia ripostează, jignind la rândul ei. După acest mo-

³ Fichte, J.G.F., *Doctrina științei*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 24.

⁴ Schelling, F.W.J., *Sistemul idealismului transcendent*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 38.

⁵ Indisponibilizarea mijloacelor de apărare este o tortură în toată regula.

ment, urmează un schimb de replici reciproc jignitoare, dar, când ofensele riscă să se anuleze reciproc, din moment ce sunt egal jignitoare, bătrânul trece la justificarea lor, ca *ultima ratio*, spunând că „sunt bolnav, nu pot să suport așa ceva”. E momentul să analizăm puțin mai în adâncime ceea ce se întâmplă până acum.

Țigara este pozionată „la vedere”, tocmai ca, nefiind ascunsă, să nu trădeze un *ceva* nemărturisit. A fi în comun presupune a transporta secretele la vedere. Singurul lucru care anulează iscodirea, indiscreția este banalitatea secretului. Cum toată lumea arată secrete (ascunzând, desigur, ceea ce este mai important în ele), nimeni nu mai este interesat de secretele celui alt. Dar tocmai acest lucru vizibil complică lucrurile. Secretul în cauză nu este în mod discret scos la suprafață, ci ostentativ. El este arătat, expus. Numai că a sta cu spatele la ceilalți – sau cu fața către viul îndepărtat, orașul de afară – vulnearibilizează ostentația, care are nevoie de un „back-up”, de o putere care să intervină când e cazul. Un cunoscut, la o zi după ce și-a pus un cerceș în sprânceană, s-a văzut nevoit să îl scoată deoarece a considerat că nu are suficienți bani să susțină noua imagine. Aici este vorba de același lucru: femeia cu țigara electronică nu afișează un „ajutor” și tocmai de aceea este tratată ca o a treia instanță, singură, în fața unor „noi”, adică a acelor care dialoghează convergent, se sprijină unul pe altul. Jignirile care vin la adresa „ei”, constau în etichetarea ca „drogată”, în dependența ei plenară de țigară (de alteritate-alterare), unde cinci minute de non-fumat sunt prea multe.

Întrucât aici se schimbă și genul, adică identitatea, trecând de la ea-femeia, la ea-drogată, urmează o replică ce atentează la apartenența la gen a bătrânului, care devine „boșorog pedofil”, adică *alter*-bărbat, configurat în exterioritatea genului „de altădată”, prin a cărui manifestare anormală, el iubește în mod interzis, erotic, copiii. Adică nu mai poate iubi *acum* decât ceea ce nu i

poate opune, ceva ce este obținut prin forță, pe de o parte, și prin fragilitate, de pe altă parte. Rămâne totuși incredibilă spontaneitatea și acuitatea celor doi care, în tensiunea lor de a se anula reciproc, sesizează nuanțele celuilalt, ca doi soldați care știu *unde* să tragă.

Când „argumentele”, însă, încep să cadă unul după altul, chiar și unele de simț comun, care se bazează pe faptul că omul care jignește este de fapt bolnav, deci nu femeia este obiectul criticii, ci țigara intolerantă de organismul celuilalt, se trece la împunsături fizice, ghionturi și îmbrânceli. Se face aici trecerea de viul-organic, la abstractul-anorganic, posibil pentru a justifica violența. E mai ușor pentru un eu să agreseze ceva ce nu seamănă cu propriul sine. Deloc întâmplător, criminalul reifică victima, o degradează și desubstanțializează. Totuși, nici „retorica” de ultimă instanță, precum interdicția de lovi femei, normă pe care femeia o folosește, nu ține, astfel că aceasta este împinsă până aproape de ieșirea din autobuzul, adică într-un *afară* simbolic, unde ajung doar cei periferici, insignifianți. Argumentul „ei” părăsise deja sfera viului-organic și de aceea nu a „prins”.

Desigur, toate acestea se produc în asistența unor „spectatori” activi, de un colorit simbolic pestriț, însă ușor de integrat într-un tot. Cavaleri ai prostului gust, ei întărită activ taberele pentru propria distracție. Biletul de autobuz merită toți banii! Cel cu camera de filmat justifică sau intermediază pasivitatea cameramanului. El nu trebuie să facă nimic, camera video acționează în locul lui. Lumea în sine a teleobiectivului, în perspectiva „netului” și a spectacolului „like”-urilor, este suficientă. Cu toții au, totuși, motive să intervină, să tacă, să coboare, să ajute. Dar toți o fac în amalgam, în agregat, cum spunea Rădulescu-Motru, adică în starea de adunare-adunătură a indivizilor care nu au spirit de sacrificiu pentru celălalt. De aici și laxa imagine unitară.

Cu toate acestea, nici perspectiva morală nu ne privește, în mod aparte, în acest articol. Ea rămâne firește importantă, însă trebuie să ne concentrăm pe problema intersubiectivității la nivelul conștiințelor, prin intermediul a ceea ce e *dat* între ele, adică prin *produsele* lor. Aici este relevant, deloc întâmplător, contextul, ca mediu în care se întâmplă și se desfășoară fapte. Tramvaiul, ca alte câteva mijloace de transport în comun (tren, avion etc.), aduce „în comun” multiplii, ego-urile care se zbat să devină unice, adică se „chinuie” să se nască. Ei bine, pe de o parte, avem contextul înghesuiei eclectice, a oamenilor care se evită și se susțin reciproc, în funcție de moment, ceea ce reprezintă invariabil un inconfort. Însă pe de altă parte, regăsim aici factorul declanșator al conflictului, țigara electronică, mobilul coliziunii a două tipuri de atomi. Cel de-al doilea element reprezintă un obiect de analiză cu mult mai interesant și mai relevant decât spațiul uzual al înghesuiei.

Cum putem analiza efectele, produsele? În opinia noastră, acestea nu sunt date nici în raport cu argumentele legate de boala unuia dintre „atomi”, nici de bătrânețea, nici de îndrăzneala ostentativă. Ceva mult mai adânc reprezintă aici efectul. Acest mai adânc este însăși problema. Un *mai adânc* originar, intim-structural, iese fără permisiune la lumină. Adică un secret iese în lumea închisă a autobuzului, în nuditatea lui de neacceptat. Ei bine, în reprezentarea spațiului intersubiectiv, care este o zonă de toleranță reciprocă, o „zonă de frontieră”, nu se poate *im-pune* aerul expirat. Respirația în spațiul eclectic, multiplu și interțesut, este tolerată doar în invizibilitatea ei⁶. De fapt, în tramvai, ca în orice spațiu comun,

⁶„A muri pentru cele nevăzute. Iată metafizica”, spune Lévinas (Lévinas, Emmanuel, *Totalitate și infinit. Eseu despre exterioritate*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 18); în cazul nostru, panseul filosofului francez se traduce în „a refuza distrugerea invizibilului”.

respirația trebuie să fie cel mai discret lucru, adică buna ei desfășurare este condiționată de destarea de invizibilitate, de surda și regulata funcționare. Or, tocmai țigara electronică încalcă regula intersubiectivității în privința respirației. Aerul (ca și fumul unui foc, deci ca expresie extrinsecă a ultimului) devine *formal suflat*, vizibil colorat și expansiv. Practic, aerul ratează condiția intersubiectivă normală. În plus, în propagare, el devine invizibil, adică se amestecă cu restul aerului. Puritatea aerului „comun” este amenințată și, în consecință, intersubiectivitatea consensuală – „toți avem un spațiu al nostru în autobuz, întrucât mergem în aceeași direcție” – cade, dintr-o dată, în derizoriu. Faptul că se încalcă multe norme sociale, printre care și faptul că oamenii nu *pot* fuma în spațiul comun și accesibil conștiinței generale, e cu totul minor aici.

Acum câțiva ani o reclamă de televiziune, care promova tocmai țigările electronice, motiva cumpărarea acestui produs prin faptul că „nimeni nu te mai poate izgoni din spațiile închise” (citată din memorie). Toată această „pledoarie” se purta în timp ce personajul fuma celebra țigară electronică în restaurant, în sala de curs etc. Reclama în cauză viza drepturile legale ale fumătorului (ceea ce nu este interzis, este permis), dar în același timp instiga *nolens volens* la stigmatizarea socială a celui care fumează. Se ocolea o regulă juridică și se intra în răspărul unei alte reguli sociale. Dar aici această reclamă, cu ironia ei fascinantă, nu privește situația în cauză decât cu condiția încălcării aceluiași reguli ale intersubiectivității. Și aici aerul devine vizibil, făcând percutantă odată cu el și condiția ostentativă corelativă.

În consonanță cu vizibilitatea „secretului” aerului, se mai produce un fenomen. De fapt, a fi vizibil înseamnă a fi *văzut* de cineva. Subiectivitatea femeii care se manifestă, care se ex-comunică la vedere, se arată unidirecțional. Ea vine ca o culoare stridentă care „ia

ochii”, „țipă”, fiind culoare „țipătoare”, oferindu-se cu violență simțurilor celorlalți. Același lucru se întâmplă nu doar cu o culoare mult prea puternică, ci și cu un miros, sunet (chiar vorbă apăsată), mișcare bruscă etc. Acest nor eteric al țigării *cu-prinde* simțurile din jur, le ia ostatice și se brutalizează cu propria prezență, pentru ca în final să ajungă o simplă prezență.

În fapt, aici este un important nod gordian: după ce depășește (cucerește) unilateral obstacolele, deci fără acordul reciproc intersubiectiv al respirației, mergând violent în receptaculul celeilalte subiectivități, aerul devine o simplă prezență, o formă care pare că nu mai semnifică nimic, în afaraepisodului culorii. Această așteptare probabil că provine din reprezentarea ideală a aerului, așa cum pentru vechii greci, în distribuția lui plenară, aceasta avea proprietatea de a fi chiar principiu cosmologic.

În concret, invers decât ar fi normal, situația din tramvai nu doar că amplifică haosul simțurilor (când simți ceva în aer ce nu se încadrează într-un tipar sau când simți un amestec fără să discerni nuanțele din ele, diferit de cum proceda personajul lui Süskind din romanul *Parfumul*, care simțea mii de mirosuri distincte în același timp), dar și induce în eroare cauza particulară, căci de fapt aerul devine, împreună cu toată regula intersubiectivității, o formă fără conținut sau un conținut care nu se încadrează în forma așteptată.

Faptul că reprezentarea aerului în vizibilitatea sa, amestecând simțurile, este doar o parte a problemei, căci, simultan cu creșterea vizibilității sale, descrește și spațiul „liber” dintre atomi. Așa se creează, în afara stării pluralității incongruente a grupului, la care am făcut trimitere mai sus, și impresia unui conglomerat (pestrî), adică un grup cu propria sa identitate, care, deși negativă, e însă unitară.

Anularea aerului – sau a efectului lui – dintre conștiințe duce, prin urmare, la recalibrarea raportului între membrii grupului. Vechile relații, asumate ca de la sine, sunt reasumate explicit, într-o dimensiune nouă. Astfel, cei care *au pus la punct*, adică au resemnificat ceea ce era devalorizat, lipsit de conținut, obțin ceva din prestigiul scopului pentru care au luptat. Ceilalți, care preferă neutralitatea (sunt câțiva care cred că fac sincer acest lucru), se îndepărtează de locul conflictului, această mutare fiind confirmarea simbolică a nucleului situației.

După punctul culminant al conflictului, se desfășoară, ca formă de deznodământ, tatonarea reciprocă a celor din autobuz și re-distribuția proprietății: se împart ochelarii „posesorilor”, umbrele etc. Până și filmul (înregistrarea video) este reasumat. Tot în acest timp, apar atât de multe simboluri și reprezentări ale vieții (ideea de autoritate, instanța spațiului cucerit etc.), încât ele ar putea constitui analizele unor alte studii.

Desigur, un astfel de eveniment are conotație negativă. El privește acei indivizi care nu pot adera la un grup. Mentalitatea (culturală), care stă în spatele violențelor din tramvai, este, din păcate, mult mai larg răspândită. Cu toate acestea, faptul că a fost taxată atât de dur de societate, arată de fapt dorința de schimbare și – cine știe? – poate și de a fi o comunitate la un moment dat.

Bibliografie:

Fichte, J.G.F., *Doctrina științei*, Editura Humanitas, București, 1995

Lévinas, Emmanuel, *Totalitate și infinit. Eseu despre exterioritate*, Editura Polirom, Iași, 1999

Mihaiu, Simona I., *Conjugal Homicide, Logos, Universality, Mentality, Education, Novelty*, year III, Issue 1, Lumen Publishing House, Iași, 2014

Schelling, F.W.J., *Sistemul idealismului transcendental*, Editura Humanitas, București, 1995.

Simmel, Georg, *Cultura filosofică. Despre aventură, sexe și criza modernului*, Editura Humanitas, București, 1998.

Dan - Valeriu Voinea

este lector universitar doctor la specializarea Jurnalism, Facultatea de Litere, Universitatea din Craiova.

A absolvit Facultatea de Istorie, Filosofie și Geografie din cadrul Universității din Craiova, fiind licențiat în Științe Politice și masterat în Securitate Națională și Euro-Atlantică. Și-a susținut teza de doctorat în sociologie în anul 2015, cu o lucrare despre comunita-

tea românilor din Statele Unite ale Americii. Este membru al International Sociological Association (ISA) și European Sociological Association (ESA) și președinte al Fundației GAZETA de SUD.

Transformarea presei scrise.
Analiza evoluției tirajelor cotidianelor
românești în perioada 2004 – 2014

Dan Valeriu VOINEA
Specializarea Jurnalism
Facultatea de Litere
Universitatea din Craiova
e-mail: dan.voinea@gmail.com

Presa scrisă din România se confruntă în ultimii 5 ani cu cea mai dificilă criză din perioada postdecembristă. Dacă ne referim strict la edițiile print ale presei scrise românești, acestea au ajuns să fie umbre palide ale publicațiilor de altă dată: în aproape toate cazurile, tirajul brut a scăzut la aproape o treime față de sfârșitul anilor 2000, în timp ce publicații tradiționale au dispărut complet de pe piața tipărită, alegând drumul internetului. În articolul prezent am făcut analiza evoluției publicațiilor românești din perspectiva unui singur indicator, însă de o importanță foarte mare: tirajul brut – definit de către Biroul Român de audit Transmedia (BRAT) drept „numărul de copii preluate de editor sau de un intermediar al acestuia de la tipografie, pe bază de documente contabile”.⁷ În realitate, numărul ziarelor care sunt puse spre vânzare sau distribuție – denumit totalul difuzat - este cu cel puțin 10% mai mic, iar o parte din acestea nu sunt vândute sau distribuite – ajungând înapoi la editor sub forma returului (peste 20% în cazul majorității publicațiilor). „În cea mai

⁷ Biroul Român de Audit Transmedia, *Glosar de termeni pentru auditul tirajelor*, <http://www.brat.ro/audit-tiraje/glosar-de-termeni>

mare parte a țărilor din Europa, organisme paritare alcătuite din editori, specialiști în publicitate și cumpărători de spațiu publicitar comandă controale de difuzare. Aceste controale permit să se verifice volumul tirajului (număr de exemplare tipărite), cel al difuzării reale (cu plată și gratuite) și cel al abonamentelor”⁸, iar în România organismul reprezentativ îl constituie BRAT.

Pentru a înțelege mai bine care au fost cele mai afectate segmente din cadrul presei, am împărțit analiza noastră în trei secțiuni: presă scrisă cu distribuție națională, presă scrisă cu distribuție locală sau regională și presă scrisă cu distribuție gratuită și două etape: 2004 – 2009 și 2010 – 2014, iar toate publicațiile analizate sunt ziare (fie ele tabloid, quality sau de nișă) cu apariție zilnică. Am utilizat doar date furnizate de către BRAT referitoare la membri ai acestuia. Considerăm însă că aceste date sunt reprezentative pentru întreaga presă scrisă, cele mai importante publicații românești fiind auditate BRAT.

„Pentru presa scrisă, tirajul poate reprezenta un indicator destul de facil de aflat, însă acesta este doar un indicator ce relevă numărul de subiecți ce ar cumpăra publicația în cauză”⁹. Acest lucru fiind diferit de audiența publicațiilor, însă totodată foarte relevant. Estimarea pieței totale a publicațiilor este dificil de făcut, „deoarece pentru multe din acestea tirajul nu este auditat BRAT”¹⁰. Acest lucru este unul din punctele slabe al studiului nostru. Conside-

⁸ Jean-Pierre Marhuenda, *Audiențe și practici*, în Claude-Jean Bertrand (coordonator), *O introducere în presa scrisă și vorbită*, Editura Polirom, Iași, 2001, p. 161

⁹ Adrian Marius Tompea, *Audiența mass-media în campania electorală*, în Daniel Șandru, Sorin Bocancea, *Mass-Media și democrația în România postcomunistă*, Editura Institutul European, Iași, 2011, p. 233

¹⁰ Alexandru Brăduț Ulmanu, *The Romanian Media Landscape*, în Georgios Terzis (coordonator), *European Media Governance: National and Regional Dimensions*, Intellect, 2008, p. 411.

răm, însă, informațiile furnizate de BRAT drept suficient de relevante pentru peisajul mass-media românesc.

Pentru a afla situația exactă a presei scrise românești ar fi necesară și o analiză a evoluției bugetelor de publicitate și a situației economice a publisherilor, însă studiul de față nu își propune acest lucru. Încercăm să aflăm care este viitorul presei scrise din România luând în calcul doar analiza tendințelor de evoluție trecută a tirajului acesteia. Nu vom insista pe analiza riscurilor și dificultăților cu care se confruntă presa românească din anul 2014: scăderea audienței print concomitent cu creșterea audienței online și mobile, dependența de mediul politic sau de finanțarea de la acționari, scăderea bugetelor de mare publicitate, migrația anunțurilor de mică publicitate către internet, lipsa facilităților fiscale, creșterea costurilor de tipar, îmbătrânirea audienței, pierderea controlului pe care presa scrisă îl avea asupra informației (știrile ce ajung acum în ziar sunt deja informații vechi, pe care utilizatorii le-au consumat cu ajutorul unei alte media), lipsa personalului specializat / profesionist, imposibilitatea de a susține financiar jurnalismul de calitate, anchetele și investigațiile (consumatoare mari de resurse, dar puțin apreciate de audiență), dispariția canalelor de distribuție (numărul distribuitorilor de ziare și implicit al chioșcurilor pe care le dețin s-a redus dramatic în ultimii ani și tarifele tot mai mari de distribuție a abonamentelor prin Poșta Română. Un scenariu de groază pentru presa scrisă îl reprezintă refuzul Poștei Române de a mai distribui abonamente, care par a nu fi profitabile pentru companie).

După revoluția din 1989, peste 1.200 de titluri au apărut pe piața de presă scrisă românească.¹¹ Cum au evoluat acestea 15 ani mai târziu?

¹¹MEDIADEM, *Media policies and regulatory practices in a selected set of European Countries, the EU and the Council of Europe*, 2010, p. 314.

Tabel 1. Tiraj brut: presă scrisă cu distribuție națională – 2004 – 2009

Publicație	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Adevarul	128265	74705	35003	43341	59311	129583
Click	-	-	-	98323	191214	313294
Curierul National	24763	12655	8131	4866	6365	9697
Evenimentul Zilei	115488	101546	92550	81247	68820	49082
Gandul	-	59819	41525	43743	36153	24767
Gazeta Sporturilor	72384	92386	104335	101627	125875	89791
Jurnalul National	177775	149150	106845	102877	85264	84050
Libertatea	334428	313040	323859	325856	296857	258637
PRO Sport	94354	95113	109261	99149	107169	77496
Romania Libera	73236	73892	71297	68225	65362	58561
Ziarul Financiar	17358	18442	20004	23950	22055	19810
Ziarul Lumina	-	-	-	-	11652	21785
Total	1038051	990748	912810	993204	1076099	1136553
Numar publicații	9	10	10	11	12	12
Tiraj mediu	115339	99074	91281	90291	89674	94712

Sursa: Biroul Român de Audit Transmedia. *Auditul tirajelor publicațiilor tipărite și electronice – 2004 – 2014.*

Tirajul presei scrise cu distribuție națională s-a menținut relativ constant în perioada 2004 – 2009. Dacă în anul 2004 puteam vorbi de un număr de 1.038.051 de ziare tipărite zilnic, la un număr de 9 publicații, cu un tiraj mediu de 115.339, acesta a cunoscut o ușoară scădere în 2005, scăzând sub un milion de exemplare tipărite - 990.748 și 10 publicații (a apărut cotidianul *Gândul*), tirajul mediu ajungând la 99.074, scădere ce a continuat și în 2006 până la un tiraj de 912.810. Numărul publicațiilor a rămas constant în 2006, iar tirajul mediu a scăzut la 91.821. Urmează apoi o perioadă de creștere ușoară a

tirajului total, în 2007 fiind tipărite 993.204 ziare în fiecare zi, creștere generată în special de apariția tabloidului *Click*. Numărul publicațiilor cu distribuție națională ajunge astfel la 11. În 2008 apare și *Ziarul Lumina*, o publicație editată de Biserica Ortodoxă Română, în timp ce tirajul total al presei scrise naționale crește până la 1.076.097. Anul 2009 reprezintă ultimul an de creștere a tirajului în presa scrisă națională, când au fost tipărite în medie 1.136.553 ziare pe zi de către 12 publicații, cu o medie de 94.712.

Ce se întâmplă cu presa scrisă națională între 2004 și 2009:

1. Apar trei publicații noi, ajungând de la 9 la 12, în timp ce tirajul total crește cu 98.502 copii.
2. Apariția de publicații noi are loc în ciuda declinului tirajelor publicațiilor tradiționale.
3. Ziarele tabloid (*Click*, *Libertatea*) sunt singurele responsabile pentru creșterea presei scrise cu distribuție națională, tirajul celor două publicații ajungând de la 334.428 în 2004 la 571.931 în 2009 (o creștere de 237.503 exemplare). *Click* atrage o parte din tirajul *Libertatea*, dar își formează și un public propriu, ajungând în doar 3 ani la 313.294 de exemplare tipărite.
4. Publicațiile de nișă (sport, financiar) se mențin relativ constant din punct de vedere al tirajului. *Gazeta Sporturilor* câștigă aproximativ la fel de mulți cititori cât pierde *Pro Sport* între 2004 și 2009.
5. Media de tiraj scade de la 115.339 în 2004 la 94.712 exemplare în 2009, scădere generată de apariția a trei publicații noi, dar și de scăderea semnificativă a tirajului publicațiilor *Evenimentul Zilei*, *Jurnalul Național* și *Curierul Național*.
6. Presa de calitate scade în mod constant – de la 519.527 în 2004 tirajul total zilnic al publicațiilor

- quality ajunge în 2009 la 355.740, pierzând astfel 163.786 de copii zilnice.
7. La nivel de publicații individuale: *Adevărul* pierde foarte mult din tiraj între 2004 și 2006, însă ajunge să îl recupereze în 2009. *Evenimentul Zilei* și *Jurnalul Național* își pierd mai multe de jumătate din tiraj, în timp ce *România liberă* pierde doar 14.675 de exemplare.
 8. Toți liderii de piață din 2004 își pierd poziția până în 2009 – *Evenimentul Zilei* domină presa quality în 2004, dar este depășit de *România liberă*, *Jurnalul Național* și *Gândul* în 2009. *Libertatea*, lider al formatului tabloid în 2004, își pierde poziția în fața cotidianului *Click*. *Pro Sport*, aflat pe primul loc în 2004 pe segmentul sport este depășit în 2009 de *Gazeta Sporturilor*.
 9. În anul 2004, rata de penetrare a Internetului în gospodărie era de 12,2%¹², în timp ce la sfârșitul anului 2009 aceasta ajungea la 44%¹³. 2% din populație folosea în 2009 internetul mobil.¹⁴
 10. În perioada 2004 – 2009, populația rezidentă a României a scăzut cu peste un milion de locuitori, de la 21.521.142 la 20.440.290 persoane¹⁵. Avem astfel o scădere de la 0.055 ziare tipărite zilnic per cap de locuitor în 2004 la 0.048 ziare tipărite zilnic per cap de locuitor în 2009 – scădere de aproximativ 14.5%.

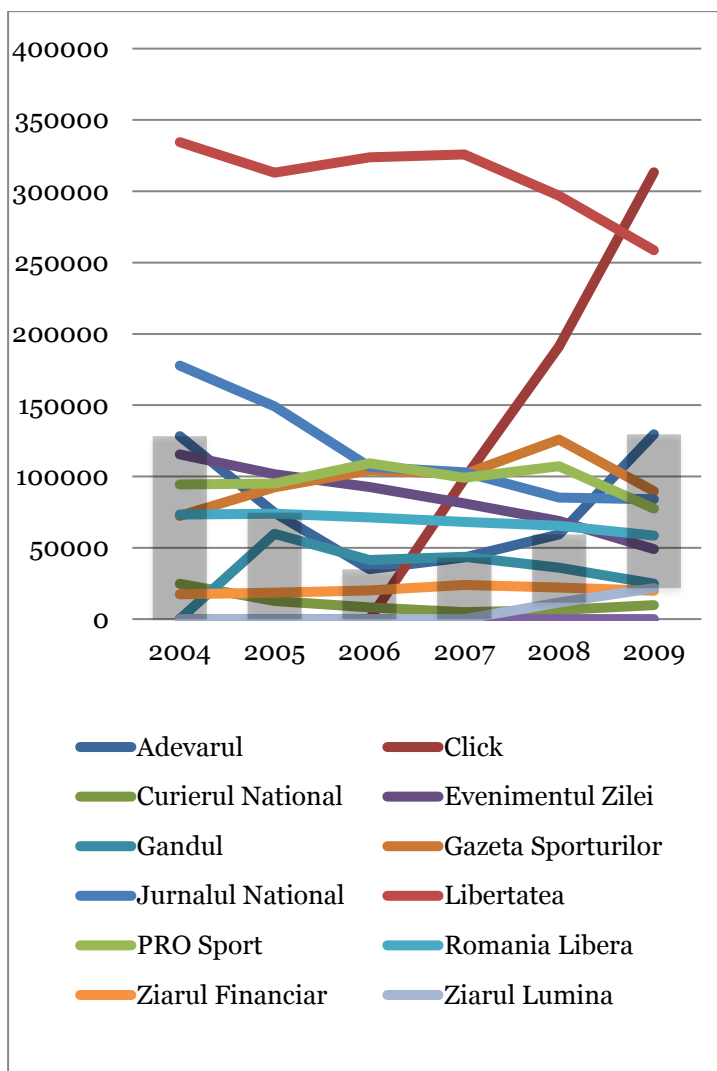
¹² <http://www.oirposdru-vest.ro/Documente%20utile/pdr/Capitolul%20IX%20Societatea%20Informationala.pdf>

¹³ Sondaj Gallup, *Piața serviciilor de acces la Internet*, Aprilie 2010, p 14.

¹⁴ Idem, p. 15.

¹⁵ Institutul Național de Statistică, *POP105A - Populatia rezidenta la 1 ianuarie*.

Figura 1. Tiraj brut: presă scrisă cu distribuție națională – 2004 – 2009

Tabel 2. Tiraj brut: presă scrisă cu distribuție națională – 2010 – 2014

Publicație	2010	2011	2012	2013	2014
Adevarul	133223	62867	30944	17177	15130
Click	295316	222980	167131	157052	148367
Curierul National	4009	3866	3800	3718	3352
Evenimentul Zilei	34287	26148	23729	20935	20192
Gandul	20679	17668	-	-	-
Gazeta Sporturilor	68469	59919	52157	46205	41633
Jurnalul National	77852	46389	27664	18445	13503
Libertatea	191020	148354	134843	123607	106176
PRO Sport	55915	45453	32132	16221	-
Puterea	8832	7091	5870	4129	-
Romania Libera	59268	47105	37008	24762	15169
Ziarul Financiar	18125	16269	12548	10182	10956
Ziarul Lumina	23313	23363	22737	22456	22427
Total	990308	727472	550563	464889	396905
Numar publicații	13	13	12	12	10
Tiraj mediu	76177	55959	45880	38740	39690

Sursa: Biroul Român de Audit Transmedia. *Auditul tirajelor publicațiilor tipărite și electronice – 2004 – 2014.*

Presa scrisă românească a intrat în declin începând cu anul 2010. Într-un singur an, aceasta pierde 146.0245 de copii tipărite pe zi, deși tot atunci apare o nouă publicație: *Puterea*. Tirajul mediu scade la 76.177. Declinul se accentuează în 2011, când tirajele ziarelor se diminuează cu 262.836 exemplare pe zi, pierzând astfel un sfert din tiraj pe parcursul unui singur an, cu o medie de 55.959 exemplare. Este primul an în

care un cotidian își încheie ediția print și publică exclusiv online: *Gândul*.

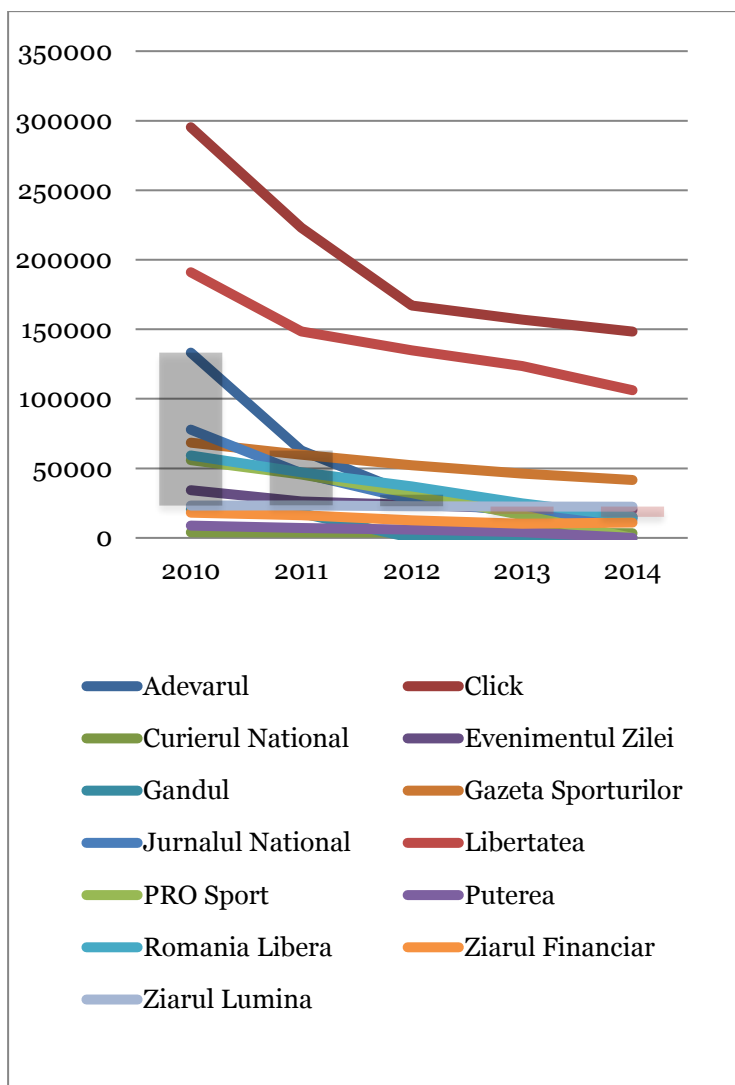
Scăderea continuă și în 2012, ajungând la un total de 550.563 de exemplare tipărite pentru toată presa scrisă cu distribuție națională, sub jumătate față de anul 2009. Tirajul mediu se află în continuă scădere și ajunge la 45.880 de exemplare per publicație. Tirajul total continuă să se prăbușească și în 2013, ajungând la 464.889 copii tipărite pe zi, ziarele având un tiraj mediu de 38.740. În 2014 observăm că încă două publicații își pierd edițiile print – *Puterea* și *PRO Sport*, iar tirajul total scade la 396.905 exemplare, o scădere de 59,92% față de anul 2010. Tirajul mediu crește ușor, până la 39.690 – creștere cauzată de dispariția celor două publicații, ce aveau tiraje sub medie, în detrimentul faptului că toate celelalte publicații au avut scăderi de tiraj.

Schimbările majore din peisajul presei scrise între 2010 și 2014 sunt următoarele:

1. Are loc cea mai puternică scădere a tirajelor de după 1990. Aceasta variază între 15 și 25% în fiecare an. Per total, diferența dintre 2010 și 2014 este de 593.403 exemplare, reprezentând o scădere de 59,92% a presei scrise naționale.
2. Toate tipurile de publicații sunt în scădere, însă cea mai afectată este presa de calitate. Aceasta scade cu 78,02%, de la un total de 356.275 exemplare tipărite în 2010 la 78.302 în 2014.
3. Publicațiile tabloide sunt și ele afectate, însă într-o măsură mai mică: scăderea lor este de doar 47,66%, ajungând de la 486.336 exemplare în 2010 la 254.543 în 2014.
4. Presa sportivă a suferit și ea o scădere puternică, de 66,52% - de la 124.384 la 46.633 exemplare tipărite. *Gazeta Sporturilor* scade mai puțin decât *PRO Sport*, care se încheie în 2013, când ajunge la un tiraj mediu de doar 16.221 exemplare pe ediție.

5. Tabloidizarea presei este semnalată nu doar de schimbarea subiectelor abordate de întreaga mass media, ci și de felul în care ziarele sunt tipărite, distribuite, cumpărate. Dacă pentru fiecare exemplar al unui ziar de calitate tipărit în 2010 se tipăreau 1,36 tabloide, în 2014 se tipăresc 3,25 tabloide pentru fiecare ziar quality.
6. Un alt semn al tabloidizării presei: dacă raportul dintre primul tabloid și primul ziar quality din perspectiva tirajului în 2010 era de 2,21 la 1 exemplar tipărit, în 2014 acesta este de 7,34 la 1.
7. *Evenimentul Zilei* își redobândește în 2014 poziția de lider al presei de calitate (deși conținutul EvZ este unul tabloidizat) prin faptul că reușește să scadă mai puțin decât restul ziarelor naționale. Pierde doar 41,10% din tiraj între 2010 și 2014, în timp ce *Adevărul* reușește să tipărească cu 88,64% mai puțin, *Jurnalul național* cu 82,65% și *România liberă* cu 74,40%.
8. Dispar trei publicații: *Gândul*, în 2011, *PRO Sport* și *Puterea* în 2013.
9. Ziarul *Lumina* scade doar cu 3,80%. Acesta se distribuie însă doar prin abonament și în principal la eparhiile componente ale Bisericii Ortodoxe din România.
10. Cea mai mică scădere de tiraj o are *Curierul național* – doar 16,38%, însă în cifre absolute aceasta înseamnă scăderea de la 4009 la 3352 exemplare tipărite.

Figura 2. Tiraj brut: presă scrisă cu distribuție națională – 2010 – 2014

Tabel 3. Tiraj brut: presa scrisă cu distribuție regională sau locală – 2004 – 2009

Publicație	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Bihari Naplo	14332	14963	14549	14769	14663	13782
Crisana	9593	9153	9214	8587	8121	7819
Csiki Hírlap	-	-	-	-	10526	11036
Evenimentul	-	6686	7396	7897	7003	5863
Gazeta de Olt	1732	2747	2578	2332	4028	1652
Gazeta de Sud	30609	31231	30543	29134	29040	24631
Jurnal Aradean	27146	26412	25037	23074	22700	19474
Jurnal Bihorean	14909	16132	15910	16882	16568	14773
Monitorul de Botosani	6165	6958	7267	7475	7802	7682
Monitorul de Suceava	8688	8650	8919	9068	9034	9207
Monitorul de Vrancea	12058	8478	5538	6357	9401	5621
Monitorul Expres	3521	3109	2673	2877	2580	2427
Obiectiv Vocea Brailei	5792	5402	5290	5195	5061	4434
Observator de Constanta	3075	1641	986	655	712	878
Realitatea Media	-	-	-	2599	3187	2872
Renasterea Bana-teana	16372	15601	14924	14106	13623	13112
Transilvania Ex-pres	12468	11247	10213	9134	9925	9613
Tribuna	17047	16597	16231	16585	16615	15137
Udvarhelyi Hirado	-	-	-	-	8299	8448
Unirea	-	-	-	21781	22205	21396
Viata Libera	13152	12225	10805	11294	11182	10508
Ziarul de Iasi	10228	11211	11889	11701	11463	9520
Total	206887	208443	199962	221502	243738	219885
Numar publicatii	17	18	18	20	22	22
Tiraj mediu	12169	11580	11109	11075	11079	9994

Sursa: Biroul Român de Audit Transmedia. *Auditul tirajelor publicațiilor tipărite și electronice – 2004 – 2014.*

Între 2004 și 2009, presa scrisă regională sau locală a avut o evoluție similară cu cea națională – tendința generală a fost de ușoară creștere, însă tendința individuală a publicațiilor a fost de scădere. Dacă în anul 2004 aveam un total de 17 publicații membre BRAT, cele mai importante publicații locale sau regionale din România, ce aveau un tiraj total de 206.887 exemplare și un tiraj mediu zilnic de 12.169 exemplare, în 2005 numărul publicațiilor crește la 18, generând o ușoară creștere a tirajului total – la 208.443 – dar și o scădere a tirajului mediu la 11.580.

În 2006 observăm o ușoară scădere a presei locale, la un număr de 199.962 de exemplare pe zi, tirajul mediu pe publicație ajungând la 11.109. Anul 2007 aduce o creștere a numărului de publicații până la 20, tirajul total al acestora fiind de 221.502. Media se menține în jurul a 11.075 de exemplare. Tendința ascendentă continuă și în 2008, acesta fiind vârful de tiraj pentru presa locală plătită în perioada 2004 – 2014, tirajul total ajungând la 243.738 printr-un număr de 22 de publicații. Creșterea este generată în principal de apariția noilor publicații, concomitent cu menținerea tirajelor în rândul membrilor tradiționali BRAT. Media ziarelor tipărite se menține la 11.079 exemplare pe publicație pe zi.

Anul 2009 aduce o ușoară scădere în rândul presei locale și regionale din România, tirajul total al publicațiilor analizate ajungând la 219.885 – cu 23.853 mai puțin decât în anul precedent. Tirajul mediu al publicațiilor studiate scade la 9.994 exemplare.

Ce putem observa în evoluția presei locale în perioada 2004 – 2009 din punct de vedere al tirajului:

1. Pe parcursul celor șase ani, tirajele publicațiilor la nivel total se mențin relativ stabile, existând fluctuații de sub 10%. Între 2004 și 2008 presa locală se menține relativ stabilă din punct de vedere al tirajului. Cele mai spectaculoase scăderi au loc între 2008 și 2009, când *Gazeta de Olt* scade cu

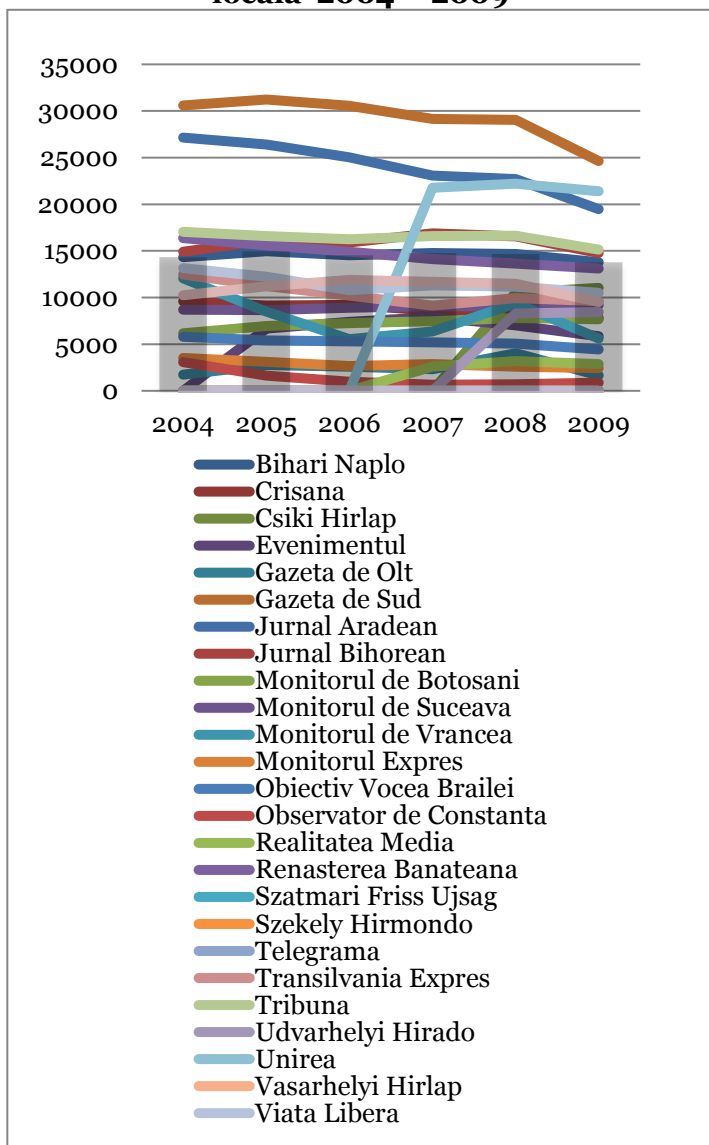
58,98%, *Monitorul de Vrancea* își pierde 40,20% din totalul tipărit, *Ziarul de Iași* – 16,95% și *Gazeta de Sud* își pierde 14,2% din tiraj.

2. Tirajul mediu este în scădere, acest lucru fiind resimțit de toate publicațiile. Doar două publicații (*Monitorul de Botoșani* reușește o creștere de 24,60% și *Monitorul de Suceava*, de 5,97%) au un tiraj mai mare în 2009 față de 2004, în timp ce toate celelalte ziare scad ușor.
3. Toate publicațiile menționate în studiul nostru, prezente în BRAT, sunt generaliste. Lipsesc din peisajul local ziarele tabloide ce domină presa națională. Nu au existat consumatori de presă tabloidă locală sau nu au existat publicații care să satisfacă această nevoie?
4. Nu apar schimbări spectaculoase în topul presei scrise locale și regionale. Liderii de piață își păstrează dominația, în timp ce publicațiile noi fie nu rezistă pe piață, fie își atrag un segment minuscul dintr-un număr tot mai mic de cititori.
5. Presa locală și regională nu se luptă doar cu alte cotidiene locale ci și în special cu presa națională. O mare parte din scăderea presei locale poate fi atribuită creșterii consumului de presă tabloidă – un produs ieftin, atrăgător și foarte ușor de citit.
6. Tirajul mediu scade cu 17.87% în timp ce tirajul total crește cu 6.28%. Această diferență este adusă de apariția noilor publicații concomitentă cu scăderea generală a tirajelor.
7. *Gazeta de Sud* reușește să se situeze pe primul loc în toți cei șase ani studiați.
8. Cea mai mare scădere procentuală o regăsim la *Observator de Constanța* (71,44%) – de la 3.075 la 878 exemplare tipărite, în timp ce cea mai mare scădere absolută are loc la *Jurnal Arădean*, ca-

re pierde în 6 ani peste 7672 de exemplare tipărite, 28,26%, ajungând de la 27.146 la 19.474.

9. Criza economică se simte puternic încă din 2009 atât în presa scrisă națională cât și în presa scrisă locală. Publicațiile aleg să scadă rapid între 2008 și 2009 tirajele pentru a se putea menține pe piață. Acest lucru se datorează scăderii numărului de exemplare promoționale și un control mai atent al returului, alături de eliminarea campaniilor de premiere a cititorilor.
10. Apariția *Adevărul de seară* în 2009 pune și mai multă presiune pe presa locală.

Figura 3. Tiraj brut: presă scrisă cu distribuție locală 2004 – 2009

Tabel 4. Tiraj brut: presa scrisă cu distribuție regională sau locală – 2009 - 2014

Publicație	2010	2011	2012	2013	2014
Bihari Naplo	13266	12733	11855	11258	10913
Crișana	7364	7029	6970	6517	6501
Csiki Hirlap	10660	8848	8560	8412	8308
Evenimentul	5251	4706	4377	3981	3532
Gazeta de Olt	1311	1510	-	-	-
Gazeta de Sud	20775	18920	15622	14126	12168
Jurnal Arădean	18595	18132	17129	15602	14870
Jurnal Bihorean	13847	12925	12165	10859	9805
Monitorul de Botoșani	7350	6987	7202	6202	5368
Monitorul de Suceava	9073	8940	8987	8078	7580
Monitorul de Vrancea	4408	4547	4592	4238	4026
Monitorul Expres	2153	1935	2239	2255	2104
Obiectiv Vocea Brăilei	4486	4691	4913	4381	3210
Observator de Constanța	742	890	1024	1002	994
Realitatea Media	2763	2786	2904	3026	2938
Renașterea Banateana	12725	12150	11924	10969	10179
Szatmari Friss Ujsag	-	-	7894	7717	8120
Telegrama	-	-	2088	1779	-
Transilvania Expres	7353	6650	6534	5267	2578
Tribuna	14314	13407	12590	11464	10589
Udvarhelyi Hirado	7833	6750	6384	6146	6023
Unirea	21644	20807	20784	20327	20343
Viața Liberă	9094	8143	7393	6788	6144
Ziarul de Iași	7800	7275	6973	6162	5734

Ziarul de Roman	-	628	646	614	625
Ziarul Hunedo-reanului	4823	4708	4697	4404	4390
Total	207630	196097	196446	181574	167042
Numar publicații	23	24	25	25	24
Tiraj mediu	9027	8170	7857	7262	6960

Sursa: Biroul Român de Audit Transmedia. *Auditul tirajelor publicațiilor tipărite și electronice – 2004 – 2014.*

Dificultățile presei locale au apărut încă din 2008, iar declinul acesteia a continuat în fiecare an ulterior. În 2010 tirajul total al publicațiilor locale și regionale care făceau parte din BRAT este de 207.630, în timp ce tirajul mediu este 9.027. Deși este o scădere minoră față de 2009, aceasta continuă și în 2011. Tirajul brut al publicațiilor scade până la 196.097, însă media ajunge la 8.170. Observăm apariția unei noi publicații, ducând numărul total la 24. În 2012 tirajul total se menține la 196.446, iar tirajul mediu scade la 7.857. Două noi publicații apar în studiul nostru, în timp ce una a fost închisă în 2011, ducând numărul total al publicațiilor locale la 25. Anul 2013 este un nou an de scădere al tirajelor din presa locală și regională, tirajul total ajungând la 181.574, iar tirajul mediu la 7.262. Cea mai mare scădere are loc în 2014 – tirajul total ajunge la 167.044 de exemplare, iar tirajul mediu la 6.960.

Ce se întâmplă în presa locală între 2009 și 2014?

1. Observăm o scădere generală a tirajului de 19,54% între 2010 și 2014. Presa locală pierde peste 40.588 de exemplare tipărite. Pierderea aceasta este semnificativă atunci când o raportăm la importanța presei locale în comunitatea urbană românească.

2. Toate ziarele locale scad, cu excepția a două publicații – *Observator de Constanța* și *Realitatea Media*, care tipăresc cu 252 respectiv 175 de exemplare în media mai mult. Creșterea acestora este astfel complet nerelevantă.
3. Scăderi puternice observăm la *Transilvania Express* (64,93%), *Gazeta de Sud* (41,42%) și *Evenimentul* (32,73%). În general, cu cât o publicație avea un tiraj mai mare, cu atât scăderea acestuia a fost mai semnificativă. Chiar dacă noile tehnologii au dus la o creștere a audienței marilor publicații, vânzările acestora pe print au scăzut.¹⁶
4. Toate publicațiile locale analizate își oferă în 2014 conținutul integral și gratuit pe internet.
5. Instabilitatea financiară a presei locale a apărut concomitent cu primele semnale ale crizei financiare – bugetele de publicitate au fost substanțial reduse, iar în momentul în care acestea au fost început să crească timid, printul a fost evitat. Dacă tirajul presei scrise a scăzut cu aproximativ 20% între 2010 și 2014, piața de publicitate a scăzut în fiecare an cu 10 - 20%. Piața de publicitate pentru presa scrisă era în 2014 de 17 milioane de euro,¹⁷ față de 255 milioane de euro în 2004.¹⁸

¹⁶ Loredana Iordache, Radu Criveanu, Nicolae Cernăianu, *The distribution network development in print media*, Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series, Issue 3/2012, p. 148

¹⁷ inCont, *Piața de publicitate, 306 mil. euro în 2014, în creștere fata de anul trecut. Social media, noua arma*, <http://www.incont.ro/media-si-publicitate/piata-de-publicitate-306-mil-euro-in-2014-in-crestere-fata-de-anul-trecut.html>

¹⁸ Ziarul Financiar, *Piața de publicitate, plus 30% pe net*, <http://www.zf.ro/media-advertising/piata-de-publicitate-plus-30-pe-net-2893999/>

6. Dacă presa scrisă națională a reușit în 2009 să stopeze scăderea consumului prin anumite tertii-puri de marketing (difuzarea alături de cărți, cd-uri, oferirea de produse gratuite cititorilor), presa locală nu a avut bugetele necesare pentru a face acest lucru. Rezultatul a fost, pe termen lung, identic, presa națională reușind să cheltuie sume fabuloase de bani fără rezultate pe termen lung.
7. Vulnerabilitatea principală a presei scrise locale - limitarea surselor de finanțare - s-a accentuat. Scăderea pieței de publicitate, scăderea tirajelor și implicit a relevanței în comunitate au dus la o mai mică independență a cotidienele locale. „Publicitatea tipărită a devenit din ce în ce mai scumpă, pierzând avantajul competitivității pentru agenții economici. Acest lucru este valabil în special pentru presa scrisă locală contemporană din România”¹⁹.
8. Presa scrisă locală dispare mai încet decât presa scrisă națională. Tirajele, deși sunt mai mici, scad mai încet, iar această scădere, într-un scenariu optimist pentru presă, se va stabili în momentul în care presa ajunge la un anumit nivel de sustenabilitate. Sau, poate, așa cum consideră unii autori, „ziarele clasice, acestea vor fi doar o curiozitate de muzeu. O amintire a unei epoci ciudate în care oamenii trebuiau să meargă la un chiosc stradal și să plătească niste bani pentru a se informa”²⁰.

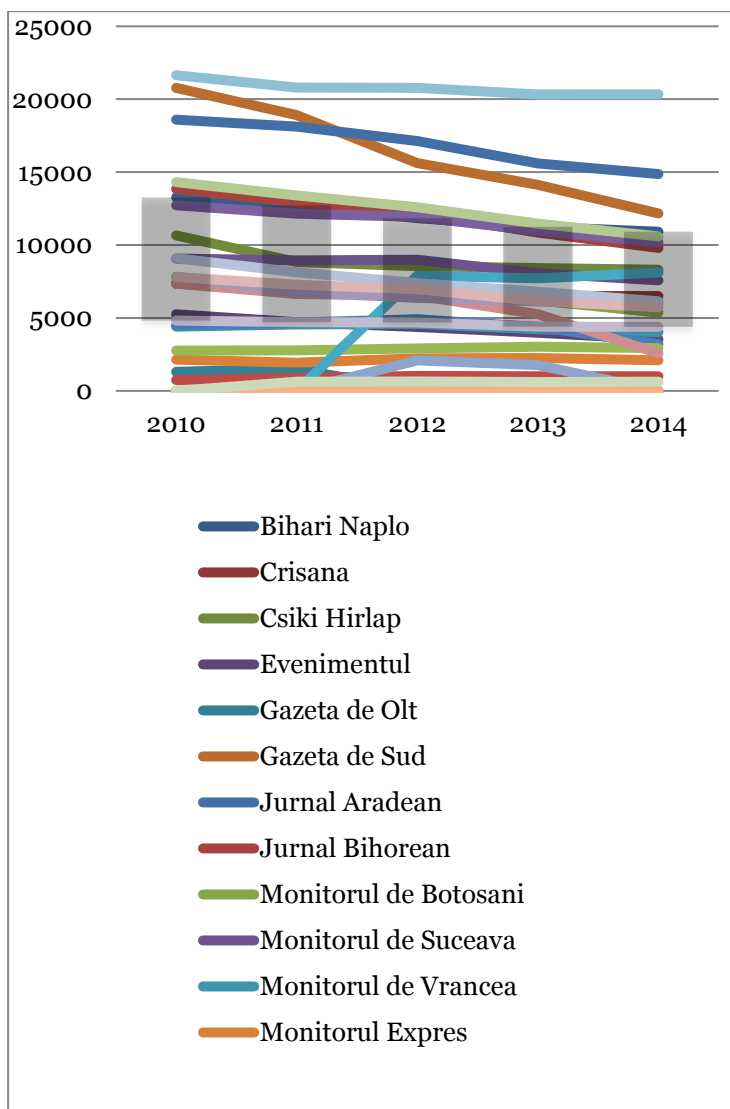
¹⁹ Lia Lucia Epure, *The Status Of The Romanian Contemporary Printed Press – Funding, Values And Professionalism*, The Proceedings of the International Conference Communication, Context, Interdisciplinarity, Section – Journalism, Volume no. 3, Petru Maior University Press, Tîrgu-Mureș, 2014, p. 51.

²⁰ Mihai Balescu, *Analizele Manager.ro: Presa scrisă - de la tiraje de 1,5 milioane de exemplare la cvasi-faliment*, *Manager.ro*, 20 martie 2012, <http://www.manager.ro/articole/>

9. Tirajul total al publicațiilor locale și regionale membre BRAT în 2014 este 167.042, aproape de tirajul tabloidului *Click*, ce avea în 2014 un tiraj de 148.367. Sunt românii mai interesați de știri tabloide sau de știri locale?
10. Eliminarea surselor de informare locală este în dezinteresul cetățenilor și reprezintă și o pierdere a resurselor de informații locale de către presa națională. Declinul presei scrise nu este însă un fenomen local, ci unul întâlnit la nivel global în foarte multe state.

analize/analizele-managerro-presa-scrisa_de-la-tiraje-de-1_5-milioane-de-exemplare-la-cvasi-faliment-17431.html , accesat la 19 mai 2015.

Figura 4. Tiraj brut: presă scrisă cu distribuție locală – 2010 – 2014

Tabel 5. Tiraj brut: presa scrisă cu distribuție gratuită – 2009 – 2014

Publicație	2009	2010	2011	2012 - 2014
Adevărul de Seară - Alba Iulia	15122	18694	18938	-
Adevărul de Seară - Alexandria	-	5623	5984	-
Adevărul de Seară - Arad	18088	18995	18938	-
Adevărul de Seară - Bacau	6331	5651	5000	-
Adevărul de Seară - Baia Mare	9230	7603	6000	-
Adevărul de Seară - Bistrita	5958	5616	5000	-
Adevărul de Seară - Botosani	7146	8595	8000	-
Adevărul de Seară - Braila	6958	7279	7000	-
Adevărul de Seară - Brasov	13793	14348	14000	-
Adevărul de Seară - București	128873	128785	115422	-
Adevărul de Seară - Buzău	5985	6400	6984	-
Adevărul de Seară - Calarasi	-	5620	5984	-
Adevărul de Seară - Cluj-Napoca	17261	14497	13984	-
Adevărul de Seară - Constanța	14826	14582	11953	-
Adevărul de Seară - Craiova	22410	22733	21969	-
Adevărul de Seară - Deva-Hunedoara	10521	7855	6000	-
Adevărul de Seară - Drobeta Tr. Severin	5910	5616	5984	-
Adevărul de Seară - Focșani	5337	5527	5984	-
Adevărul de Seară - Galați	10506	10923	10984	-
Adevărul de Seară - Giurgiu	-	5610	5984	-
Adevărul de Seară - Iași	15143	14164	12156	-
Adevărul de Seară - Oradea	11718	14067	13000	-
Adevărul de Seară - Piatra Neamț	6568	8342	8000	-
Adevărul de Seară - Pitești	10958	9385	8000	-
Adevărul de Seară - Ploiești	11525	10856	9016	-
Adevărul de Seară - Râmnicu Vâlcea	6015	5675	5984	-
Adevărul de Seară - Reșița	9985	7785	6000	-
Adevărul de Seară - Satu Mare	11070	12491	12969	-
Adevărul de Seară - Sibiu	12074	12487	14953	-

Adevărul de Seară - Slatina	6386	5651	5984	-
Adevărul de Seară - Slobozia	-	5591	5984	-
Adevărul de Seară - Suceava	7895	10349	9984	-
Adevărul de Seară - Târgoviște	6160	5784	5984	-
Adevărul de Seară - Tg. Jiu	6886	5796	5984	-
Adevărul de Seară - Tg. Mureș	6986	6132	5984	-
Adevărul de Seară - Timișoara	27813	17635	14031	-
Adevărul de Seară - Tulcea	-	-	5953	-
Adevărul de Seară - Vaslui	-	5597	5984	-
Adevărul de Seară - Zalău	-	5620	5984	-
Arad Expres	11960	-	-	-
Ring	118439	100069	100000	100000
Scânteia	83850	-	-	-
Timiș Expres	13724	4706	5000	-
Total	689410	588734	567026	100000
Număr publicații	36	40	41	1
Tiraj mediu	19150	14718	13829	100000

Sursa: Biroul Român de Audit Transmedia. *Auditul tirajelor publicațiilor tipărite și electronice – 2004 – 2014.*

Am ales studierea publicațiilor cotidiene cu distribuție gratuită distinct față de cele locale, regionale și naționale plătite pentru că situația lor este diferită – nu se supun modelului clasic de consum al presei, unde consumatorul trebuie să plătească pentru accesul la o publicație, tirajul acestora fiind controlat de editor și nu de potențialul real de consum. Dacă la începutul anului 2008 în BRAT nu exista nicio publicație gratuită, în 2009 numărul acestora crește la 36, iar tirajul total tipărit de ele este de 689.410. Apariții importante le constituie edițiile locale și regionale ale *Adevărul de seară* și cotidianul *Ring*, ce reușește să mențină un tiraj de peste 100.000 de exemplare în fiecare an de după 2008.

Adevărul de seară (AdS), proiect dezvoltat de Adevărul Holding cu o strategie necomercială și foarte greu de înțeles, se lansează la finalul anului 2008 și

ajunge în 2009 la un număr 32 de ediții locale, cu un tiraj total de 461.437 exemplare. Tirajul AdS era de două ori mai mare decât cel al presei scrise locale din acel moment, fiind lansat și promovat drept cotidianul cu cel mai mare tiraj la nivel național. Acesta se extinde atât în 2010, ajungând la 38 de ediții și un tiraj total de 483.959 cât și în 2011, numărul publicațiilor editate sub numele de AdS ajungând la 39, în timp ce tirajul total scade ușor, până la 462.026. La 1 iunie 2011, gratuitul *Adevărul de seară* este închis la fel de fulgerător precum a apărut, în timp ce Dinu Patriciu, patronul trustului Adevărul Holding, considera că „*Adevărul de seară* a constituit un instrument de marketing [...] de 12 mil. de euro pe an”.²¹ Investiția în *Adevărul de seară* a fost enormă raportată la piața media din acel moment, iar faptul că aceasta a avut loc în perioada în care criza economică mondială din 2008 era deja o certitudine, presa scrisă își începuse perioada de declin, iar majoritatea investitorilor din media se îndreptau deja spre mediul online, „organizațiile media devenind orientate spre digital”²², arată o oarecare decuplare de la realitate a managementului Adevărul Holding sau existența unor alte interese. În plus, conținutul AdS era monoton, foarte ușor de digerat însă nu tabloid și nu avea o utilitate intrinsecă. „Orice informație din ziar este căutată și urmărită de cititor ca fiind utilă intereselor sale cotidiene”²³. AdS a fost însă singurul ziar de seară de masă

²¹ Carmen Maria Andronache, *Dinu Patriciu: Adevărul de Seară, o cheltuială de marketing de 12 milioane de euro pe an*, Paginademedi.ro, 12 mai 2011, <http://www.paginademedi.ro/2011/05/dinu-patriciu-adevarul-de-seara-o-cheltuiala-de-marketing-de-12-milioane-de-euro-pe-an/>, ultima accesare 13 martie 2015.

²² Jennifer Alejandro, *Journalism in the age of social media*, Reuters Institute Fellowship Paper, 2010, p. 36.

²³ Zoia Kazanji, *Afacerea editorială nu are nici un sens dacă nu crezi în valoarea produsului*, în Centrul Pentru Jurnalism

din România și, cu siguranță, cel mai scump experiment de marketing din istoria presei românești.

Coman caracteriz²⁴ peisajul media românesc post-communist prin creșterea rapidă și haotică a numărului publicațiilor și a tirajelor lor, urmată apoi de stabilizarea lor din punct de vedere calitativ și cantitativ. Presa scrisă românească se menține și în perioada 2004 – 2014 haotică, însă direcția acesteia din ultimii ani este una foarte clară: un declin rapid și sigur.

Referințe

Alejandro Jennifer, *Journalism in the age of social media*, Reuters Institute Fellowship Paper, 2010.

Andronache, Carmen Maria, „Dinu Patriciu: Adevărul de Seară, o cheltuială de marketing de 12 milioane de euro pe an”, *Paginademedia.ro*, 12 mai 2011.

Balescu Mihai, „Analizele Manager.ro: Presa scrisă - de la tiraje de 1,5 milioane de exemplare la cvasi-faliment”, *Manager.ro*, 20 martie 2012.

Bertrand Claude-Jean (coordonator), *O introducere în presa scrisă și vorbită*, Editura Polirom, Iași, 2001.

Czepek Andrea, Hellwig Melanie, Nowak Eva (coordonatori), *Press Freedom and Pluralism in Europe*, Intellect, Bristol, 2009

Epure Lia Lucia, „The Status of the Romanian Contemporary Printed Press – Funding, Values and Professionalism”, *The Proceedings of the International Conference*

Independent, *Mass-Media din UTA Gagauz-Yeri de la controlul de stat la independenta.Recomandari pentru presa scrisa*, Moldova, 2008, p. 9

²⁴ Mihai Coman, *Press freedom and media pluralism in Romania: facts, myths and apradoxes*, in Andrea Czepek, Melanie Hellwig, Eva Nowak (coordonatori), *Press Freedom and Pluralism in Europe*, Ed. Intellect, Bristol, 2009, p. 182.

Communication, Context, Interdisciplinarity, Section – Journalism, Volume no. 3, „Petru Maior” University Press, Tîrgu-Mureș, 2014.

Iordache Loredana, Criveanu Radu, Cernăianu Nicolae, „The distribution network development in print media”, *Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series*, Issue 3/2012.

Șandru Daniel, Bocancea Sorin, *Mass-Media și democrația în România postcomunistă*, Editura Institutul European, București, 2011.

Terzis Georgios (coordonator), *European Media Governance: National and Regional Dimensions*, Intellect, 2008.

[http://www.oirposdru-](http://www.oirposdru-vest.ro/Documente%20utile/pdr/Capitolul%20IX%20Societatea%20Informationala.pdf)

[vest.ro/Documente%20utile/pdr/Capitolul%20IX%20Societatea%20Informationala.pdf](http://www.oirposdru-vest.ro/Documente%20utile/pdr/Capitolul%20IX%20Societatea%20Informationala.pdf)

Alte surse:

Biroul Român de Audit Transmedia, *Glosar de termeni pentru auditul tirajelor*, <http://www.brat.ro/audit-tiraje/glosar-de-termeni>

Centrul Pentru Jurnalism Independent, *Mass-Media din UTA Gagauz-Yeri de la controlul de stat la independență. Recomandări pentru presa scrisă*, Moldova, 2008.

inCont, *Piața de publicitate, 306 mil. euro în 2014, în creștere față de anul trecut. Social media, noua arma* Institutul Național de Statistică, *POP105A - Populația rezidentă la 1 ianuarie*.

MEDIADEM, *Media policies and regulatory practices in a selected set of European Countries, the EU and the Council of Europe*, 2010.

Sondaj Gallup, *Piața serviciilor de acces la Internet*, Aprilie 2010.

Ziarul Financiar, „Piața de publicitate, plus 30% pe net”.

Georgiana Stănescu este lector universitar doctor la specializarea Jurnalism din cadrul Facultății de Litere (Universitatea din Craiova), dar și producător executiv la postul de televiziune Digi 24. Are o experiență de 12 ani în mass media și a lucrat în această perioadă

pentru posturi de televiziune naționale (Prima Tv, Realitatea TV), dar și pentru posturi de radio naționale (Național FM, Realitatea FM) și pentru agenții de presă cu renume în România (Mediafax, NewsIn). Este doctor în Științe Juridice după prezentarea tezei interdisciplinare „Mass Media și exercițiul normativ”. Este interesată de cercetarea în comunicare, jurnalism și drept.

Opinia publică și vulnerabilitățile acesteia în fața presiunii mediatice

Georgiana STĂNESCU
Specializarea Jurnalism
Facultatea de Litere
Universitatea din Craiova
e-mail: georgiana.ianos@yahoo.com

Importanța și caracteristicile opiniei publice

În societatea contemporană, bazată pe o tehnologie informațională deosebit de evoluată (presă scrisă, publicații politice, radio, televiziune, internet), individul – lipsit de suportul semenilor – bombardat zilnic cu sute de evenimente (ce se amplifică periodic), trăiește într-o lume pe care nu o poate înțelege, dezorientat și îngrozit de pericole ce pot să apară de pretutindeni și de nicăieri, în orice moment, pentru a-i periclita existența, pentru a-i năruia interesele. Obosit (profesional) și stresat în anumite momente, omul se simte ca într-o junglă modernă, incapabil să își reprezinte această realitate pe baza imaginilor care le poartă în minte și care se intersectează cu alte avalanșe de imagini, cărora nu le poate determina resortul, nu le poate stabili cauzele, nu le poate intui efectele, înțelegând – în ultimă instanță – că se exercită un atentat mascat la condiția sa de ființă socială care e pusă în imposibilitate de a aproba, de a se opune, de a lua vreo decizie și care îi blochează coparticiparea la viața cotidiană, condamnându-l la izolare. Această poziție ingrată a fost surprinsă cu mult timp în urmă și de Walter Lippmann, în studiul *The Phantom Public*, care afirma că: „astăzi, cetățeanul obișnuit a ajuns să se

simtă asemenea unui spectator surd, aflat în rândul din spate, care e nevoit să privească, fără să înțeleagă, la un spectacol misterios.” (W. Lippmann, 2009)

Trăim, fără doar și poate, un adevărat paradox: avem informația, dar nu stăpânim situația, datorită unei adevărate tornade informaționale. Ne aflăm într-un timp pe care îl putem considera cel mai rău cu putință: furturi, jafuri, violuri, violențe, corupție, trafic de influență, abuzuri de tot felul, sinucideri, accidente, haos moral, conflicte interne și externe etc, evenimente ce nu le putem controla (explica) pe baza raportului cauza/efect și mai putem vorbi în asemenea condiții de o ordine rațională? Percepția noastră nu realizează decât efectele negative ale evenimentelor, fără să sesizeze cauzele producerii lor, fără să avem drept de decizie, fără să cunoaștem părerile politice sau modelele de îmbunătățire a vieții, legate de răspunsurile la întrebările: cine le propun?, ce propun?, cum și când se vor realiza?

Dorind să își trăiască viața în cunoaștință de cauză și nu în ignoranță, „cetățeanul obișnuit” (W. Lippmann, 2009) va încerca realizarea unui raport, având la numărător nevoia vitală de informare personală (pentru a-și construi existența în cunoaștință de cauză și nu în ignoranță, pentru a-și forma o opinie personală), iar la numitor plasând asocierea cu semenii (pentru a afla și alte păreri asupra evenimentelor, pentru a intra în dezbateri, pentru a clarifica un punct de vedere, pentru a înțelege ce a declanșat faptul respectiv, cum s-a produs, care îi sunt efectele și ce decizii se recomandă). Astfel, părerea personală se conjugă cu cea colectivă aproape fără să conștientizăm, într-o construcție ce are la bază informația și se dezvoltă spre înțelegere, care reprezintă forța interpretativă, ca fenomen colectiv. Această idee este subliniată și de Miruna Runcan (în studiul „A patra putere”), care constata că: „omul e dator să se străduiască în grup, având mari șanse de reușită să configureze rațional toate raporturile sale cu lumea”. (M. Runcan, 2002)

În acest context, ne simțim datori a configura semnificația de „grup”, care nu reprezintă grupul familial (mult prea restrâns), nici cel profesional (bazat pe relații stricte), nici politic, nici religios..., ci o largă comunitate socială, indiferent de profesie, de educație, de cultură, de sex, de vârstă, de categorie socială sau de orientare politică, ce se erijează într-o covârșitoare forță de acțiune și de influență, sub genericul de opinie publică sau „opinie preponderantă” (D. Iacob, M. Cismaru, 2003). Din punct de vedere etimologic, termenul „opinie” provine din latinescul „opinio”, care are înțelesul de a formula o părere, de a opta pentru o alternativă în contextul unei controverse față de o situație, un fapt sau un eveniment. Opinia este totdeauna o apreciere subiectivă – individual sau de grup – referitoare la o situație problematică și de aceea are un caracter relativ la ceea ce este actual și de interes general.

Sub aspect psihologic, ca expresie a manifestării personalității în cadrul colectivității, Dumitru Iacob și Diana-Maria Cismaru apreciau că „opinia reflectă tendința subiectului spre conformism, care reprezintă condiția generală a opiniei.” Într-adevăr, individul este remarcat și apreciat când nu se opune normelor grupului social căruia îi aparține, când își conjugă părerile cu ceilalți indivizi, căutând să realizeze o concordanță între propriile interese și năzuințele celor din grup, adică să fie o persoană „ca toată lumea”. Tocmai de aceea, relațiile din cadrul grupului, dar și cele intergrupale reprezintă baza formării și vehiculării opiniilor, care se împart în: individuale (particulare) și colective (publice), momentane și durabile.

Celălalt termen al sintagmei: „public” este sinonimul latinescului „pupulus” (popor), dar care nu reprezintă masa de oameni, nu este numărul indivizilor (cantitatea), ci calitatea relației dintre aceștia, pe baza unor similitudini de interese, convingeri și pasiuni. Publicul este definit drept „categoria sociologică și statistică ce

desemnează o colectivitate de persoane puțin sau foarte numeroasă, concentrată sau dispersată, omogenă sau eterogenă, care are în comun un centru de interes sau informații identice simultane.” (S. Chelcea, 2003) Dincolo de diferențele specifice, toate tipurile de public (de masă, dispersat, concentrate, omogen, eterogen, local, general, particular, special sau participant și receptor) stau la baza declanșării acțiunilor și influențelor colective pentru că „Nu identitatea aprecierilor, ci sensul comun al acestora contribuie la formarea publicului, confirmând ipoteza conform căreia dacă opinia este un fapt psihosocial, publicul este un fenomen social.” (D. Iacob, M. Cismaru, 2003)

Așadar, publicul nu se confundă cu mulțimea, care este spontană, condusă de credințe și fără o fundamentare logică, iar opinia nu reprezintă nicidecum o formă a solidarității mulțimii. Faptul că ambii termeni ai sintagmei „opinie publică” au înțelesuri multiple a făcut ca acest concept să fie greu de definit, mai ales că fiind un fenomen psihosocial, dar și politic, este adesea asociat cu binele comun sau cu conștiința populației, apărând drept un tribunal anonim și impersonal, care nu ia decizii, dar influențează hotărâtor în luarea sau aplicare deciziilor. În acest sens, termenii de opinie și de public se reunesc – după afirmația lui Paul Dobrescu – în înțelesul de „judecată colectivă, în afara sferei guvernării, dar care are impact asupra procesului de luare a deciziei.” (P. Dobrescu, A. Bârgăoanu, 2003). Considerăm că afirmația conține un sens extrem, deoarece chiar dacă opinia publică este o forță, ea reprezintă totuși o opinie (părere) și nu neapărat o judecată, deci manifestă o legitimitate discutabilă, deși are capacitatea de influență. Dar dificultatea de a stabili identitatea acestui concept se accentuează dacă luăm în considerare că „opinie” presupune evaluarea unei situații, a ceva existent, făcut de cineva, iar în măsura în care domeniul de referință (ceva-ul) poate fi

identificat, mai greu este de precizat subiectul: societatea în ansamblu? (dar aceasta nu poate gândi unitar), grupurile? (însă ele sunt ghidate de valori diferite), individual? (dar el nu trăiește separate de influențe, interese și debateri), suma opiniilor individuale? (însă opinia publică nu constituie o simplă adunare de opinii personale). Iată de ce suntem înclinați a considera că „această adevărată putere a spațiului public, ca produs al unui intens proces de dezbateri, se constituie din spiritul care animă viața socială” (E. Borgadus, 1951). În accepție modernă, opinia publică reprezintă spiritul comun al majorității unei comunități sociale, dispersată sau concentrată, omogenă sau eterogenă, activă sau pasivă, care se manifestă la un moment dat față de o situație, un eveniment, o persoană publică, o grupare politică, sau un fapt de importanță din viața societății. În această formulare, am specificat „la un moment dat” deoarece principala caracteristică a opiniei publice este stabilitatea relativă, în sensul că opinia unei majorități pasive poate fi anulată într-un moment ulterior de o minoritate activă, care stabilește o altă sferă de interese, realizând un proces de schimbare și impunând noi orientări ce devin dominante în cadrul colectivității. Harwood L Childs, preciza în *An introduction to public opinion* că „de fapt opinia publică este o colecție de opinii individuale” (H. Childs, 1940).

Este de la sine înțeles că producerea și evoluția opiniei publice reprezintă un atribut al vieții de grup, viața colectivă fiind mediul obligatoriu al manifestării acestei forțe, idee ce vine în completarea unor afirmații potrivit cărora opinia publică nu poate exista în afara celei individuale. Și aceasta deoarece opinia publică se poate exprima prin persoane particulare, dar care gândesc și se exprimă public (la persoana I, pl: Noi cerem...; Noi refuzăm...), deci care dau glas unei conștiințe publice. Trebuie subliniat faptul că opinia publică are un caracter neinstituționalizat, că reprezintă o conștiință neo-

ficială care se afirmă în raport cu diverse probleme ale actualității și care se formează nu copiind opinia oficială, ci prin dialog cu aceasta, fie prin aprobare, fie prin respingere, conturându-se printr-o permanentă confruntare, atât prin dinamica interioară, cât și prin reacțiile la normele oficiale, deoarece reacționează la evenimente față de care există deja o reacție. Practic, individul „răspunde unei probleme sociale și este ea însăși un răspuns social” (J. Stoetzel, 1997).

O altă caracteristică a opiniei publice este dată de raportul său cu atitudinea, opinia publică exprimând totdeauna o poziție, o luare de atitudine față de un eveniment, de o situație, de o persoană, de o grupare politică, constituindu-se astfel ca un fenomen social. Această idee reflectă chiar statutul asocierii, în care oamenii nu trebuie să aștepte să le formeze altcineva o atitudine sau să le satisfacă interesele, ci să obțină cu propriile forțe individuale, dar reunite în grup, drepturile la care aspiră, să își cristalizeze atitudinea în raport cu fenomenele social-politice și să o impună în cadrul societății. Leonard Doob nota foarte bine că „opinia publică exprimă atitudinile pe care oamenii, în calitate de membri ai aceleiași grupsocial le au față de o problemă” (L. Doob, 1966).

Nu trebuie neglijată caracteristica lipsei consensului inițial în încheierea opiniei publice. Consensusul se realizează în urma unui intens proces de dezbateri în cadrul grupului, părerile primare sunt supuse unui dialog adesea conflictual, pentru că a formula o opinie nu înseamnă să prezinți o idee spusă de altcineva, ci dintr-o multitudine de păreri – a pune în ordine, a sistematiza, a gândi ordonat în funcție de interesele majorității, la ceea ce s-a gândit diferit, iar opțiunea finală constituind opinia publică. Și aceasta deoarece opinia se creează în urma unui dezacord public (în cadrul grupului) asupra unei probleme ce naște controverse, polemici, diponibilitatea de compromise pentru ca, în final, diversitatea părereilor

să se articuleze pe suportul argumentelor, într-o înțelegere rațională, să creeze „poziția consensuală” (Vincent Price, 1992), ce impune părerea predominantă, rezultată în urma efortului unificator, într-o ecuație ce se constituie pe coordonatele: punct de vedere – părere emoțională – ideea preconcepută – opinie rațională.

În sfârșit, pentru a determina caracteristica opiniei publice ca forță rațională, se impune a evidenția raportul acesteia cu mulțimea. Numeroși cercetători propun o suprapunere între conceptul de public de masă (mulțimea) și cel de opinie publică, considerând că ambele au ca trăsături caracteristice voința colectivă, fuziunea indivizilor într-un suflet colectiv, Ioan Drăgan afirmând chiar (în *Paradigme ale comunicării de masă*) că „cele două stări de public de masă și de opinie publică se întrepătrund în permanență.” (I. Drăgan, 1996) În realitate, mulțimea se caracterizează prin păreri formulate pe baza unor trăiri emoționale și acționează prin impulsul „sentimentului public”, configurat de atitudini și comportamente personale, în afara oricărei dezbateri sau polemici, în timp ce opinia publică este fundamental rațională, realizată în cadrul unui proces de dezbateră în grup, unde membrii publicului interacționează pentru a ajunge la o formă de acțiune comună. În plus, masa este mult mai numeroasă decât publicul asociat în grup, este foarte dispersată (sentimental identității commune fiind redus) și – în mod esențial – nu are capacitatea de a acționa uniform pentru îndeplinirea obiectivelor. Iată de ce nu se poate pune semnul egalității între ceea ce numim opinie publică și părerile mulțimii (sentimentul public), membrii celor două comunități fiind uniți doar de emoția comună, dar diferențiați de atenția și judecata fiecăruia.

Semnificația aforismului „cunoașterea este putere” (A. Girard, J. Stoezel, 1977) apropie și scindează opinia de masă cu opinia publică. Dacă mulțimea preia înformația (în legătură cu un eveniment) și se manifestă

spontan, emoțional și dispersat, publicul asociat vine în contact cu informația, o supune dezbaterei, ajunge la o formă colectivă și își impune opinia. Deci – am concluziona că – cine controlează informația, domină situația. Acesta este modelul de oglindire a capacității opiniei publice de a judeca prompt și corect situațiile cu care societatea se confruntă, pentru a mobiliza energiile colective către participare, în vederea determinării puterii să aplice decizia propusă, să exercite control și influență asupra mediului politic, economic, juridic și administrativ, adică să se afirme nu numai ca actor principal al vieții moderne, dar și ca o forță neoficială cu impact asupra procesului de luare a deciziilor. (J.Dewaym, 1927) Datorită ascensiunii și importanței pe care o cunoaște opinia publică în viața societății, unii autori au denumit-o „despot modern și capricios” (Paul Dobrescu, Alina Bârgăoanu, *Mass media și societatea*), formulă sugestivă ce simbolizează forța covârșitoare dar și perspectiva unor imprevizibile schimbări, în raport cu situațiile sau evenimentele din cadrul societății.

Vulnerabilitatea opiniei publice

Opinia publică reprezintă un adevărat capitol de cercetare, nu numai în legătură cu formarea și evoluția sa, cu fenomenele sociale ce o pun în mișcare și care îi declanșează reacția, ci și cu forța care o degajă sau cu slăbiciunile ce le manifestă. Este neîndoielnic că raportul dintre organizare și organizație reprezintă o problemă fundamentală a sistemului social. Or, așa cum specificăm, opinia publică se formează și evoluează în cadrul grupului, iar efortul membrilor de a se raporta adecvat la o situație și de a evita o reacție inefficientă – prin adeziune sau respingere – reprezintă, în egală măsură, strategie și vulnerabilitate. Notam (în capitolul precedent) că numeroși sociologi consideră opinia publică drept un des-

pot modern și capricios, dar cel de-al doilea atribut al formulei crează premisele vulnerabilității acestei forțe sociale, putându-se face trimitere la înțelesuri ce simbolizează slăbiciune: cu manifestări neașteptate, inconsecvență, cu reacții trecătoare, etc. Neîndoielnic că aceste calificative sugerează „părți slabe”, dacă nu defecte, dar și posibilitatea ca opinia publică să fie manipulată cu ușurință. În *Mass media și societatea*, Paul Dobrescu și Alina Bârgăoanu remarcă cinci factori esențiali „ce alcătuiesc potențialul de vulnerabilitate al opiniei publice: lipsa competenței, lipsa resurselor, tirania majorității, persuasiunea și dominarea de către elite.” (P. Dobrescu, A. Bârgăoanu, 2003).

Factorul fundamental ce crează vulnerabilitatea opiniei publice îl constituie lipsa competenței, deoarece indivizii obișnuiți nu posedă o cunoaștere temeinică a problemelor social-politice și, în plus, ei nu se află în contact direct cu evenimentele, fapt pentru care își formulează opinia pe baza unor relatări incomplete. „Cetățeanul obișnuit a ajuns să se simtă asemenea unui spectator surd aflat în rândul din spate, care este nevoit să privească la la un spectacol misterios” (W. Lippmann, 1925). Chiar liderii de opinie sau majoritatea de grup au doar imaginea mentală a faptului petrecut și nicidecum situația reală, iar procesul de dezbatere va impune o pseudoopinie, care – chiar dacă ulterior va fi schimbată – va crea derută și indecizie în raportul adevăr/fals.

Lipsa competenței se conjugă cu lipsa resurselor, nu în ideea că nu ar fi suficiente mijloacele de comunicare, ci că nu există un sistem de colectare și de preluare a informațiilor (corect și inteligibil), cetățenii implicându-se doar când interesele le sunt puse în joc. Chiar și atunci, cetățeanul poate suferi pericolul presiunii majorității, care (prin lipsa competenței) acordă valabilitatea unui anume punct de vedere eronat, făcând ca ideile în dezbatere să nu mai fie susținute cu entuziasm, ba – mai mult

– să se ajungă la un acord tacit al cetățeanului (minoritatea) care înțelege că poziția majoritară este greșită, dar se conformează de teama izolării, atitudine ce stă la baza spiralei tăcerii. Această teorie impune imposibilitatea de exprimare în mod deschis a acelor păreri care contravin majorității și marginalizează individual. Pentru a nu părea nepopular, cetățeanul nu acordă credit părerii majorității, dar nu își susține nici propria părere. La rândul său, majoritatea considerând poziția câștigată, consideră că nu mai este necesară confruntarea și adoptă politica tăcerii. În acest fel, opinia publică devine favorabilă conservatorismului pasiv, dar și o sursă de presiune ce îi face pe indivizi să se conformeze. Dar opinia publică este opinia dominant în legătură cu problemele controversate pe care o persoană sau un grup le exprimă, fără ca acestea să ducă la izolare, spirala tăcerii devenind astfel o reacție la exprimarea deschisă a aprobării sau dezaprobării, anulând coeziunea de grup și, indirect, diminuând presiunea social-politică a publicului.

Tirania majorității poate crea însă și un efect secundar, ce periclitează stabilitatea opiniei publice, insturând un climat dual de opinie, realizat prin așa-numita „presiune încrucișată”, ce implică primejdia divizării. Este cazul în care – vis-a-vis de un eveniment – o minoritate deosebit de activă își exprimă cu consecvență punctul de vedere, determinând o tendință de scădere a opțiunii majoritare și contribuind la sporirea incertitudinii. Pentru a evita blocarea opiniei, liderilor de grup le revine misiunea de a stabili și a impune opinia dominantă prin evaluare eficientă, chiar și în cazul în care nu întrunesc asentimentul majorității, dar având responsabilitatea de a restabili liniștea în spațiul public.

Spirala tăcerii (N. Neumann, 1984) se manifestă predominant în cazul persuasiunii, un factor fundamental ce conturează potențialul de vulnerabilitate al opiniei publice. Dar vorbind de vulnerabilitatea opiniei publice,

suntem constrânși să remarcăm faptul că una dintre principalele sale slăbiciuni constă în ușurința de a fi manipulată, fiind permanent susceptibilă de a ceda influențelor de natură emoțională. Manipularea (prin „propaganda politică” sau prin mijloacele de comunicare) se efectuează pe baza neprofesionalismului membrilor de grup în diversele domenii ale vieții social-politice și din această cauză se refuză a se recunoaște că sunt victime ale ei, considerând că poziția asumată reprezintă propria voință a publicului. Spre exemplu, un mesaj transmis ca știre, prin mass media, creează o anumită reacție în public, dar în măsura în care este repetat și nuanțat într-o direcție, involuntar, această reacție se schimbă prin exercitarea influenței, iar receptorul – fără să conștientizeze – emite opinia insinuată de sursă. Deosebit de important este faptul că, în relația de formare a opiniei publice, persuasiunea se insinuează în cea de-a doua structură: starea afectivă, atacând suportul emoțional, care influențează starea cognitivă, demobilizând consolidarea și realizând, la nivelul integrării, o falsă opinie, astfel că impunerea devine practic inefficientă.

În sfârșit, dominarea de către elite presupune „domesticirea publicului”, în sensul că cetățenii (aflați pe poziții adverse cu guvernării) devin „dependenți de serviciile oferite de stat ceea ce îi determină să-i sprijine acțiunile, iar când văd în stat o sursă de beneficii, opinia nu mai este atât de ostilă autorității” (P. Dobrescu, A. Bârgăoanu, 2003). La aceasta, se adaugă așa-numitele „pomeni electorale”, oferite în preajma alegerilor sau strategia de atragere a populației prin măsuri legislative dinaintea campaniei (creșteri salariale, acte caritabile, promisiuni etc.). Mai mult decât atât, persoanele cu influență iau în patronat sau sponsorizează posturi de radio, de televiziune sau organe ale presei scrise, influențând, prin mesaje mass-media, opinia publică, încercând a o raporta spre orientarea politică dorită sau spre

scopurile urmărite. Spre exemplu, conducătorii unei mari companii achiziționează sau sponsorizează posturi de televiziune care – pe lângă mesaje generale neutre – transmit la ore de maximă audiență știri favorabile sau reclame pentru a impune interesele respective companii în câștigarea de licitații, în realizarea de contracte, în impunerea unor personaje pe scena politică sau pentru a cuceri unele poziții.

Evident că de acești factori (considerați fundamentali), există numeroase alte situații ce marchează vulnerabilitatea opiniei publice.

Vom supune atenției slăbiciunea opiniei publice determinată de fluxul comunicării în doi pași. Este cunoscut că mass-media se adresează nu atât oamenilor izolați, ci – în drumul său spre individ – mesajul întâlnește mai întâi grupul, alcătuit în jurul unor interese și valori, condus de lideri recunoscuți și ascultați. Deci, relația sursă – grup ar reprezenta primul pas al comunicării. În cadrul grupului, are loc procesul de dezbatere al mesajului receptat, se formulează păreri pro și contra, ce crează o majoritate și o minoritate, dar intervin liderii ce reprezintă rețele de prelucrare în interiorul grupului și care, direct sau prin persoane de contact, au rolul de a reformula informația și a o supune circulației, reprezentând al doilea pas al comunicării, creând un nou climat și favorizând o re poziționare majoritate – minoritate, ultima fiind constrânsă la lipsă de reacție, fapt ce conduce inevitabil la spirala tăcerii (E. Griffin, 1997).

Nu e mai puțin adevărat că funcționalitatea redusă și eficiența scăzută a opiniei publice se datorează și divergențelor interne, specifice oricărei comunități. Astfel, în cadrul grupului, se fac simțite deosebiri de opinii în raport cu sexul, cu gradul de pregătire, cu poziția socială, cu vârsta, cu credința, dar care reprezintă mai mult nunațe de vulnerabilitate și nu divergențe radicale. Astfel, membrii tineri se raportează permanent la schimba-

re, promovează neprevăzutul, reacțiile-șoc, pentru a evita riscul ineficienței, iar cei în vârstă sunt adepții conservatorismului, în timp ce apartenența la diverse structuri sociale crează diferențieri de opinii determinate de interese: preocuparea de a cuceri unele poziții sau de a le menține pe cele deja dobândite, tendințe ce reduc disponibilitatea de raportare la încheierea opiniei intrată în procesul de dezbatere. Dar – așa cum afirmam – în final, conformismul își manifestă forța de coeziune, topind aceste conflicte interne și dezintegrând nuanțele divergente, deoarece opinia publică depășește persoana, grupul sau comunitatea, subordonându-se doar faptelor, față de care își conturează reacția. Această reacție reprezintă punctul de vedere dominant al grupului, pentru că membrii aceastuia au capacitatea de a observa climatul opiniei, dar sesizează cu dificultate schimbările ce se produc în mod neprevăzut între părerile ce încep să câștige teren și cele în declin, adică între corelația fragilă dintre majoritatea și minoritate. Este fluctuația ce crează vulnerabilitate privind incertitudinea între „care este” și „care va deveni” opinia dominantă, în sensul că, dacă incertitudinea sporește, se instaurează o stare de derută față de opinia în extindere și cea în declin, stare provocată și întreținută uneori și de mijloacele de comunicare ce își schimbă atitudinea în raport cu unele evenimente.

Concluzii

Controlând supravegherea, interpretarea, dar și receptarea evenimentelor, mass-media dobândește o putere absolută în cadrul societății, sociologii considerând că impactul și influența decisivă a mijloacelor de comunicare în masă au creat atotputernicia media, ce își asumă dreptul de a stabili importanța evenimentelor, de a modela atenția publicului și de a contribui la formarea de opinii. Capacitatea mass-media de a capta atenția

publicului și de forma și modela opinii a condus spre teoria glonțului magic (a injecției hipodermice sau a curelei de transmisie), care preconizează efecte puternice ale mesajelor de comunicare în masă asupra receptorilor, sugerând că mass-media are un impact anesteziat atât asupra membrilor societății, care trăiesc izolat, cât și asupra colectivității, care își schimbă orientarea sau comportamentul în funcție de mesajul transmis (injecția hipodermică). Dar această supremație a mass-mediei nu se obține facil, dependența receptorilor depinzând de puterea mijloacelor de comunicare de a-și exercita controlul asupra resurselor de informații de care indivizii au nevoie pentru a-și atinge scopurile și de a realiza oferta prin culegerea, prelucrarea și răspândirea informațiilor.

Bibliografie

- Chelcea Septimiu, *Dicționar de psihologie socială*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 204
- Childs Harwood, *An introduction to public opinion*, Ed. John Wiley&sons, New York, 1940, p.26
- Dewaym John, *The Public and its problems*, Swallow Press, New York, 1927, pp.200-208
- Doob Leonard, *Public Opinion and Propaganda*, String Pr Inc, New York, 1966, p.32
- Drăgan Ioan, *Paradigme ale comunicării de masă*, Casa de Editură și Presă „Șansa”, SRL, București, 1996, p. 125
- Dumitru Iacob, Diana-Maria Cismaru, *Relațiile publice*, Editura Comunicare.ro, București, 2003, p.63
- Ellul Jaques, *Propagandes*, Vintage Books, New York, 1973, p.99
- Girard Alain, Jean Stoezel, *Sondajele de opinie publică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1975, p.190
- Lippmann Walter, *Opinia Publică*, Ed.Comunicare.ro, București, 2009, p. 13

Negrea Xenia, „Public Interest, Procedural and Discursive Limitations”, *Social Sciences and Education Research Review* 2/2015, 33-40

Price Vincent, *Public Opinion*, Sage, London, 1992, p. 21.

Runcan Miruna, *A patra putere*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p. 13

Stoetzel Jean, „Teoria opiniilor”, în *Sociologia franceză contemporană. Antologie*, Editura Politică, București, p.126

Țenescu Alina, „Advertising language: a cognitive-semantic approach to wine television advertisements in Romania”. In C. M. Bunăiașu, E. R. Opran, & D. V. Voinea, *Creativity in social sciences*. Craiova: Sitech Publishers, 2015.

Vlăduțescu, Ș., Negrea, X., & Voinea, D.V. „The communicational nucleus of philosophical thinking”. *Annals of the University in Craiova. Series Philosophy*, 35(1), (2015). 127-146.

Voinea, D. V., Bușu, O. V., Opran, E. R., & Vlăduțescu, Ș. „Embarrassments in Managerial Communication”. *Polish Journal of Management Studies*, 11(2), (2015), 171-180

Voinea Dan, „The journalists' obligation of protecting the victims of sexual assault”, *Social Sciences and Education Research Review*, 2/2015, 101-109

Silvia - Diana Solkotovic

e născută în Craiova, în 1968. A terminat Institutul de Științe Economice. În 1990, în urma căsătoriei, se mută în RSF Iugoslavia.

În prezent, locuiește în Republica Serbia, la Kladovo. În 2010 a terminat Facultatea de Litere a Universității din Craiova, lucrarea de licență *Mitologia vlahoromânilor din Valea Timocului*, ulterior publicată grație unei subvenții ANCS la Aius PrintEd Craiova.

Din 2010 lucrează ca profesoară, în 2013 fiind prima profesoară de limba română atestată de statul sârb în Serbia de Răsărit.

Participă la conferințe, congrese simpozioane din diferite domenii. Spre exemplu, în anul 2016, în afară de cele destinate instruirii pedagogice și de specialitate din Serbia, a participat la Conferința *Creativity, Imaginarium, Language*, la Conferința *Education and Spirituality*, ambele la Craiova, la Conferința *Patrimoniul cultural românesc: probleme de management, restaurare și punere în valoare* de la Chișinau.

Este doctorandă la Universitatea din Craiova, cu tema *Riturile de trecere ale comunității vorbitoare de limbă română din arealul estic al Serbiei*. Participă activ la diverse evenimente culturale și nu numai, legate de romanitatea de la sud de Dunăre. Este traducător și lector pentru texte scrise în limba română.

Influența mass-media sau cât de ușor uităm trecutul

Silvia-Diana SOLKOTOVIC
Facultatea de Litere
Universitatea din Craiova
e-mail: solkotovicdiana@yahoo.com

Pe 11 august 1999 a avut loc eclipsa de soare. Locuitorii Terrei au putut urmări cel mai mediatizat fenomen cosmologic din istorie dacă nu direct, atunci prin intermediul transmisiunilor în direct. A fost un moment înălțător, care nu s-a limitat ca importanță la domeniul astrologiei. A fost ziua pe care o visează orice utopist: granițele n-au mai contat, politica a amuțit. Tot ce a contat a fost întunecarea. Contrar oricărei logici, am așteptat-o cu veselie. A fost momentul globalizării totale, fără amestecul U.E., F.M.I. sau al altor acronime. Toți oamenii, indiferent de rasă, înclinații, idealuri sau orientări, au fost uniți sub un singur soare. Care nu se afla în cea mai bună fază a lui. Ci în cea mai rară. Într-o parte a Europei eclipsa a fost completă așa că stelele au apărut pe cerul zilei. În 13 țări s-a contemplat inelul de diamante. În unele zone, în ciuda vremii neprielnice, oamenii au așteptat cu ochii îndreptați spre cer, magia. S-au ascuns în spatele ochelarilor special creați și vânduți la orice colț de stradă. Imaginile transmise din diferite orașe arătau o masă euforică asemănătoare unei nunți balcanice.

Eclipsa a fost un prilej bun de iluminare, evenimentul a adus un colț din eternitatea universului în mintea fiecăruia: am aflat sau ne-am amintit câte ceva din lexiconul astronomic. În plus, eclipsa ne-a arătat că nu trebuie să ne simțim nenorociți din orice fleac. Dacă Soa-

rele, în măreția lui, face greșeli majore cum ar fi tulburarea ritmului normal pentru câteva ore, atunci putem și noi, cu raportarea concomitentă de mărime. Mai liberi, eliberați chiar de presiunea celstă, am găsit de cuvîntă să sărbătorim.

Am aflat în acele zile că eclipsa e studiată de mai mult de 2600 de ani, că Thales din Milet observase acest fenomen pe 28 mai 585 î.e.n., și, prin mimetism ne apropiam de începuturile filozofiei occidentale și ne simțeam cultural mai puternici. Am auzit despre indicațiile arheo-astronomice descoperite în textele asiriene și indiene și ne-am repezit la cărțile din rafturile bibliotecilor sau ale librăriilor pentru a găsi amănute inedite cu care sa ne uimim colegii a doua zi. Unii dintre noi am citit pentru prima oară despre coroana soarelui, despre protuberanțe. Am aflat istorii îngropate despre care biserica nu-și dorea să știm.

Cel puțin unii dintre noi, care știam limba română și, fiind aproape de releul de la Severin, prindeam posturile televiziunii române. Fiindcă Evul Mediu se întorsese. Nu în toată lumea, nu în toată Europa, nici chiar în Balcani, ci doar în Iugoslavia sau în ceea ce mai rămăsese din ea. Fenomenul oglindea fidel citatul *precum în cer așa și pe pământ*. Cu diferența că centrul înălțimilor era Soarele, iar cel terestru era, pentru teritoriul nostru, oricât ar părea de paradoxală asocierea acesteia la nivelul general cu nivelul inferior, mintea umană. Pentru ambele centre era eclipsă totală. Și nu pentru prima dată, nici măcar în acel an. Doar că prima dura de ani de zile, iar aceasta, de-a doua, solară, deși efemeră, era doar confirmarea celei dintâi.

Cu ceva mai bine de două luni înainte încetaseră bombardamentele, iar eclipsa era privită ca o pedeapsă pentru nenorociții care ne bombardaseră. Faptul că nu era vizibilă numai în America, ci și în Iugoslavia, nu constituia un impediment, iar realitatea științifică enunțată

încă din antichitate de Hiparh din Nicea și Aristarh din Samos privind posibilitatea stabilirii cu exactitate a datei unui astfel de fenomen era fără importanță.

Pe la sfârșitul lunii iunie a început campania media de *educare* a maselor. Astfel, ministrul sănătății din acea vreme, Leposava Miličević, protejata vicepreședintelui guvernului, dr. Milovan Bojić, a trimis presei comunicatul oficial privind părerea Ministerului Sănătății prin care se stabileau regulile de conduită a cetățenilor în cazul eclipsei²⁵. În acea perioadă în Iugoslavia erau la putere două partide: cel socialist al lui Milošević, având în opoziție partidul *Jul* condus de nimeni altul decât de soția președintelui, din acesta din urmă făcând parte ca vicepreședinte doctorul amintit mai sus. În comunicat erau cuprinse următoarele instrucțiuni: toată lumea trebuia să stea în casă pe perioada fenomenului, cu jaluzelele trase, să nu privească afară, fiindcă, se preciza în comunicatul *științific*, urmările pot fi grave: tulburări psihice și funcționale, aritmii sau creșterea tensiunii arteriale. Exista, se amintea în același document, pericolul de orbire, de înnebunire și de altele a căror simplă pomenire ar produce panică în rândul populației, de aceea era recomandat să nu fie nici măcar amintite. În jocul acesta au intrat toți membrii guvernului care se temeau de mitingurile care le-ar fi amenințat pozițiile, cât și reprezentanții mass-media, al căror viitor și salariu nu aveau nicio legătură cu pregătirea educațională, culturală sau talentul și capacitatea de a crea. În iulie 2000, cu ocazia schimbării din postul de ministru al sănătății a doamnei *specialist în situații de eclipsă*, ziarul *Vreme* nota: „Transferul Leposavei Milicevic pe locul de ministru al cultelor este, de fapt, logic: în domeniul sănătății în Serbia numai Dumnezeu mai poate ajuta”²⁶. În același arti-

²⁵ Ziarul *Полумука*, 15 iulie 1999

²⁶ Ziarul *Vreme*, nr. 496, 08 iulie 2000

col se menționează că este vorba de un minister nou înființat, rolul de conducere în plan federal și statal de până atunci fiind îndeplinit de un compartiment la conducerea căruia se aflase, spre exemplu, în ultimii ani, ministrul sportului.

Primarul Belgradului din acel an, dr. Milan Protić, a avut o cuvântare impresionantă²⁷ prin care adresa mulțumiri oamenilor de știință care, prin munca lor de cercetare, au făcut posibilă ocrotirea populației, că expertiza acestora, de o importanță colosală, o va apăra de urmările fenomenului ce urma să se producă. Ca o mantră dominantă se propaga în rândurile populației *sfârșitul lumii*. Cei pe care rațiunea nu-i părăsise definitiv râdeau. În sine sau acasă. Eventual singuri în casă.

Cotidianul *Politika*²⁸, înființat în 1904 în Regatul Serbiei, la Belgrad de către Vladislav Ribnikar, cel mai vechi ziar de pe teritoriile Iugoslaviei, a rezistat și s-a dezvoltat chiar când statul devenea Regatul sârbilor, croaților și slovenilor, apoi Regatul Iugoslaviei, pentru ca la trecerea la comunism să cunoască o înflorire maximă. Ribnikar a colaborat îndeaproape cu Tito pe timpul celui De-al Doilea Război, așa că după 1945, ziarul ajunge numărul 1 și pe acea poziție rămâne chiar și după ieșirea formală a țării din comunism. În anii 80, redacția ziarului era condusă de către Živorad Minović și avea o puternică orientare naționalistă prosârbă. A fost sursa mediatică cea mai înfocată pentru susținerea lui Milošević. În anii 1988-1989 pe teritoriul federației a avut loc revoluția antibirocratică²⁹. A fost o manipulare mediatică a maseilor (în care *Politika* a avut un loc de frunte) care s-au

²⁷ Ziarul *Политика*, 19 iulie 1999

²⁸ [http://sh.wikipedia.org/wiki/Politika_\(novine\)](http://sh.wikipedia.org/wiki/Politika_(novine))

²⁹ Milosavljević, Olivera, *Антибироократска револуција 1987-1989*, *Politika*, Beograd, 2005, p.319

ridicat, iar procesele și evenimentele care au urmat au dus la înlăturarea conducerii Voevodinei, Muntenegrului și Kosovo și înlocuirea lor cu Milošević. Populația era în extaz: se apăra națiunea. De fapt, începea dictatura, dar acest lucru era atât de neimportant că nu era necesar nici să se menționeze. Mass-media își preaslăvea conducătorul ideal. Dispariția autonomiei celor trei provincii nu conta. Acum se aflau sub aripa ocrotitoare a iubitului și atotînțeleptului președinte. Aceste schimbări au dezechilibrat însă statul federal, iar naționalismul care le generase amenința extinderea aripilor și asupra celorlalte state federative.

Rubrica *Ecouri și reacții* apărea pentru prima oară în iulie 1988 sub forma scrisorilor primite de la cititori³⁰. S-a evidențiat în special prin limbajul urii și prin naționalismul exacerb. Spicuri din această rubrică, adunate din arhiva cotidianului dintr-o perioadă de ceva mai mult de zece ani (1988-2000): revoluția antibirocrațică era „unul dintre cele mai bune lucruri care s-au întâmplat acestei țări”³¹, Slobodan Milošević era singurul „politician adevărat, erou, Conducător” (litera mare nu e greșeală de scriere, ci este reproducere *ad litteram*), „mândria tuturor generațiilor; incoruptibil, curajos, modern”³². Pe de cealaltă parte, Ivan Stambolić (mentorul politic al lui Milošević, cel care în anii 70 și 80 a ocupat cele mai multe funcții politice din stat, ajungând până la cea de președinte al Serbiei, ucis până la urmă în 2000)

³⁰ Cotidianul *Политика*, rubrica *Одјеци и реаговање*, Belgrad, 1988-prezent

³¹ Milosavljević, Olivera, *Антибироократска револуција 1987-1989*, *Politika*, Beograd, 2005, p.323

³² Cotidianul *Политика*, rubrica *Одјеци и реаговање*, Belgrad, 1989

era *trădător, proalbanez și procroat*³³, starea jalnică în care se află economia era urmarea exploatarei nesăbuite a resurselor care dura de decenii, principalul vinovat fiind Josip Broz Tito, amintit drept *persoană stăpânită de ură împotriva poporului sârb, ustaș, colaborator al Vaticanului, impostor, criminal, ucigaș al mai multor generații de sârbi*³⁴ (ustașii erau o grupare croată fascistă), premierul Federației, care din întâmplare era croat, Ante Marković era *câinele Occidentului, antisârb, impostor recunoscut, criminal, blestemat*³⁵. Albanezi erau prezentați ca o adunătură de sălbatici capabili doar să se înmulțească în neștire, croații ca fasciști croiți să-i alunge pe sârbi din vatra seculară a străbunilor³⁶, slovenii erau oameni reci, cinici și egoiști care au uitat de ajutorul pe care li l-au dat sârbii în cel De-al Doilea Război Mondial³⁷. Musulmanii sunt prezentați în cea mai rea versiune posibilă legată de religia lor. Astfel, în timpul pregătiri războiului cu Croația (mai 1991) apar titluri precum *Plitvice pământ sârbesc*³⁸ sau *Vukovar orașul separat de mamă*³⁹ și altele asemănătoare, astfel în numărul din noiembrie apare chiar un articol purtând titlul: *Croații nu au ce căuta în Serbia*⁴⁰. Informațiile de pe terenul de luptă din Croația din 1991 și în 1992 din Bosnia și Herțegovina erau legate de cruzimea croaților, musulmanilor etc și de noblețea apărătorilor neamului (sârbi). Armata națională a Iugoslaviei era, conform ziariştilor, efectiv forțată să reacționeze împotriva uciderilor și distrugerilor în masă, iar formațiunile sârbești paramilitare aveau

³³ Cotidianul *Политика*, Beograd, 1990-1999

³⁴ idem, 1998-1999

³⁵ idem, 1998-1999

³⁶ ibidem

³⁷ Cotidianul *Политика*, Beograd, 6.04. 1992

³⁸ Cotidianul *Политика*, Belgrad, 03.05.1991

³⁹ Cotidianul *Политика*, Belgrad, 08.05.1991

⁴⁰ Cotidianul *Политика*, Beograd, 10.11.1991

doar rolul de apărare a localităților și populației de tot ce nu aparținea etniei sârbe⁴¹.

Scriitorul Ivan Čolović comenta, în 2003, într-o ediție jubiliară închinată unui veac de existență a ziarului *Politika* din punctul de vedere al recunoașterii intelectualității, evenimentele anilor de război oglindite în cotidian. Astfel, prestigiosul premiu pentru merite culturale, *Vuk Karadžić*, se acorda în 1999, „angajaților culturii naționale, care au depus toate eforturile în așa fel încât conflictul regimului sârbesc cu lumea din cauza situației de la Kosovo să fie prezentat ca o luptă a puternicului spirit de luptă al civilizației sârbești împotriva inamicilor superior dezvoltăți din punct de vedere tehnic, dar inferiori din punct de vedere cultural. Așa că rezultatele războiului sunt prezentate ca și când este vorba despre succesele la o olimpiadă oarecare la care Serbia a triumfat în cele mai multe domenii și la care, așa cum preciza președintele Serbiei, Milan Milutinović, prin cunoștințe și competență am depășit un inamic mult mai puternic”⁴². Cu alte cuvinte, sârbii s-au împotrivit barbarismului inamicului cu toate mijlocele civilizației, rachetelor, cu tradițiile demne, distrugerilor orașelor și uciderii populației civile, cu cântece și cărți. Luptând astfel, conform cuvintelor lui vicepreședintelui guvernului, Jovan Zebić⁴³, „sârbii nu s-au apărat doar pe ei ca popor și țara lor, ci realizarea a fost de proporții universale fiindcă obrazul civilizației mondiale a fost salvat”⁴⁴.

Același cotidian informa despre cei mai cinstiți cetățeni ai Iugoslaviei care se refugiau în Serbia, indiferent de naționalitatea pe care o aveau, pe câtă vreme,

⁴¹ Cotidianul *Политика*, Beograd, 1991-1992

⁴² Cotidianul *Политика*, Belgrad, 01.07.1999

⁴³ Cotidianul *Политика*, Belgrad, 08.07.1999

⁴⁴ <http://www.bibliotekaxxvek.com/colovic-ivan-rastanak-s-identitetom/>

ceilalți, cu buzunarele burdușite, fugeau în Austria, Germania, Ungaria etc.

Când la mijlocul lunii aprilie a anului 1992 comunitatea internațională a cerut Serbiei să-și retragă armata și unitățile paramilitare din Bosnia și Herțegovina și să-i recunoască independența, *Politika* denunța pe pagini întregi, sub semnături mai mult sau mai puțin ilustre, conspirația antisârbească a *blocului vaticano-german*, comparând cererea cu ultimatul dat de Austria Serbiei în 1914⁴⁵.

După schimbările intervenite în anul 2000 în Serbia prin revoluția denumită după data la care s-a reușit înlăturarea lui Slobodan Milošević, Cinci Octombrie, cotidianul a fost preluat de concernul german WAZ care se extindea în acea perioadă în Europa de Sud-est (în 2002). După 10 ani a trecut în proprietatea companiei rusești East Media Group, urmând politica pe care economia internă a trasat-o pe plan extern⁴⁶.

În august 1999, *Politika* atingea cel mai scăzut nivel al rațiunii și cel mai înalt al manipulării. În afară de interviurile cu personalitățile vremii amintite mai sus și cu cele neamintite, dar cu același nivel cultural și ideologic, ziarul reproducea articole *preluate* din ziarele altor țări, articole care aveau laitmotiv măsurile de protecție enunțate (dacă nu identice cel puțin asemănătoare) de celelalte state *lovite* de eclipsă. Spre exemplu, în numărul din 02.08., apărea, sub titlul *Cel mai bine e – dacă nu priviți*, unul din șirul legendelor textuale semnat de un ziarist care avea mai târziu să realizeze manuale de limba sârbă pentru școala elementară, Ž. Minović: „În majoritatea țărilor pe teritoriul cărora populația va putea pe 11 august să observe acest fenomen, au loc campanii susținute de o seriozitate deosebită pentru protecția cetă-

⁴⁵ Cotidianul *Политика*, Belgrad, 15 aprilie 1992

⁴⁶ [http://sh.wikipedia.org/wiki/Politika_\(novine\)](http://sh.wikipedia.org/wiki/Politika_(novine))

țenilor din partea instituțiilor specializate. Experții nu renunță la a-i sfătui pe locuitori chiar în ciuda prognozei meteo care anunță vreme înnorată. Ei afirmă că pericolul nu va fi mai mic nici chiar pe vreme proastă⁴⁷. Probabil nu ar fi fost cu nimic diminuat nici chiar dacă fenomenul se desfășura noaptea (proces logic în conformitate cu concepțiile cotidianului național).

Pe data de 11 august puțini raționali au hotărât să fie și curajoși. La unii bravura s-a limitat la a sta pe fotoliu, cu jaluzelele trase, în fața televizorului cu sonorul dat la minim pentru ca vecinii să nu poată auzi strigătele de entuziasm ale privitorilor eclipsei în direct, bineînțeles locuitori ai altor țări. La alții, doar câțiva, în marea majoritate tineri, curajul a fost luat și peste pragul casei. Astfel, președintele asociației de astronomi amatori *Kelebi-ja* 1999, Nikola Božić, povestește:

„Din toate părțile ploua cu anunțuri despre cât de periculoasă este apropiata eclipsă a soarelui pentru organismul uman, cum nu este permisă șederea afară, cum avem voie să o observăm doar în haine speciale și prin echipamente extrem de speciale... Acestea toate arătau tragicomic la început, dar noutatea s-a pierdut în curând în fața mulțimii care numai la rostirea cuvântului eclipsă răspundeau cu țîțîțî... pfu pfu pfu... Procesul invers iluminării era în plină desfășurare. Poate exprima marea e prea dură, dar cum intimidările veneau de la instituțiile statului, atunci se poate ghici o oarecare tendenție sau poate chiar și un experiment social.

Încercările noastre de copii care doreau să se ocupe de știință, de a explica simplu momentul și

⁴⁷ Cotidianul *Политика*, 02.08.1999г., *Најболје је – да не гледаме*

sentimentul de extaz pe care voiam să-l împărțim cu toată lumea, în presa electronică sau cea tipărită, ca și încercările unui număr mare de astronomi care au explicat în mod rezonabil că este suficient de sigură folosirea unei bucăți de sticlă înegrită, a unui CD, floppy sau film foto pentru observarea și că este periculos doar dacă se privește soarele pentru o perioadă lungă fără protecție (ceea ce este practic imposibil, poate doar dacă lipiți pleoapele cu bandă adezivă, fiindcă organismul uman reacționează instinctiv atunci când e vorba de autoapărare) și că razele soarelui pe 11 august nu sunt mai dăunătoare decât cele din oricare altă zi a anului, nu au dat roade. Mai puternice decât noi toți, decât explicațiile științifice și de rațiune, au fost toate anunțurile administrative și birocratice ale ministerelor federației și republicii, ale diferitelor centre și alte instituții însărcinate cu cercetarea științifică și cu explicațiile științifice. În fotografiile de mai jos, imaginile unor străzi din Belgrad pe timpul eclipsei⁴⁸.

⁴⁸ <http://www.e-novine.com/srbija/srbija-tema/28799-Pomraenje-svesti.html>

Mai există pe youtube filme scurte din Užice și Jagodina
ale căror străzi arată exact la fel

La Kelebija și la Horgoš s-au adunat echipe formate din tineri, specialiști sau amatori, care, după ce au înfruntat ploaia dimineții au avut norocul să le surâdă soarele chiar înainte de începerea eclipsei.

În 1961 fusese ultima eclipsă vizibilă de pe teritoriul Serbiei, de fapt doar de pe un brâu al câtorva țări mediteraniene. Televiziunea Belgrad avea o vechime de patru ani și a obținut în acel an rezultate spectaculoase prin transmisiunile directe. Prima realizare de acest fel era filmarea eclipsei de soare de la 15 februarie. Transmisiunea a fost organizată de Eurovision din Saint Michel, Florența și... Jastrebac (Jastrebac este un munte din sudul Serbiei). A fost urmărită de telespectatorii din 16 țări. A fost evenimentul care a lansat TV Belgrad în Europa. Conducătorul transmisiei tehnice a fost George Jelačić, organizatorul principal al transmisiei, Milorad Bajić, iar comentatorul pentru limba sârbă, Ljubomir Zečević. Pe vârful muntelui exista o clădire neterminată a centrului de emisie și până la ea, din cauza nămeților și a drumului dificil, s-a putut ajunge doar cu săniile trase de boi. Există un scurt documentar, de un minut, care arată imagini de la acest eveniment: drumul spre vârf, instalarea echipamentului, observarea și filmarea propriu-zisă. În cadru se perindă țărani cu cușmele trase pe ochi îndemnând animalele, tehnicieni și comentatori cu ochelari ca ai aviatorilor din Primul Război Mondial. Echipa a depus o muncă titanică: toată aparatura a trebuit demontată până la ultimul cablu și ultimul șurub, învelită și pusă în cutii de lemn pentru a fi transportată în siguranță și apoi totul a fost reconstruit pe vifor. Și totul pentru șapte minute de transmisie în eter: totul a început la 8:43, iar la 8:50 se încheia⁴⁹. În semn de prețuire, televiziunea italiană a făcut cadou o copie cu înregistrarea televiziunii belgrădene care nu dispunea și de tehnica de înregistrare. Filmul a intrat în 1972 în componența serialului TV belgrădean *Vremea televiziunii*, cu un text citit de Staka Novković. În serialul amintit se pomenește des-

⁴⁹<http://www.rts.rs/page/rts/sr/javniservis/RTS+50/story/249/I+ju%C4%8De/27272/Razvoj+Televizije.html>

pre ziua deosebită de 15 februarie 1961 când cadrele didactice de la toate nivelurile au scos tinerii din săli pentru a le explica *pe viu* fenomenul și pentru a le da indicațiile astrologice legate de el. Mai erau 38 de ani până la următoarea eclipsă totală.

Ljubomir Zečević (n.1925), comentatorul din 1961, actor, ziarist, editor, care în 1943, din cauza atitudinii antifasciste fusese închis într-un lagăr nazist, a ajuns, cu timpul din pioner al televiziunii belgradene, director al acesteia. Pe 10 decembrie 1961, transmisiunea în direct de la Stockholm, unde Ivo Andrić primea primul Premiu Nobel pentru literatură. În 1995, serialul *Vremea televiziunii*⁵⁰ avea deja 10 episoade de câte o oră fiecare. În 1999, Ljubomir, pensionar, încă mai dădea interviuri legate de trecut.

Staka Novković (n. 1946), devenită mai târziu și Đorđević, comentatoarea din 1972, absolventă a Facultății de filologie, a fost una dintre prezentatoarele iconice ale Belgradului.

Pensionară din 2004, răspundea unor acuzații, acum câțiva ani, în *Glas javnosti*, prin următoarea scrisoare (care de altfel amintește de rubrica *Ecouri și reacții*): „Ce este speakerul? Cititorul a ceea ce scriu ziariștii și redactorii. [...] Care este responsabilitatea speakerului? Să citească fără greșeli, cu un bun accent. [...] În vârtejul speculațiilor și turbulențelor nu permit nimănui să murdărească ceea ce e curat, adică pe mine și personalitatea mea, fiindcă nu permit nici o altă etichetare decât la superlativ”⁵¹.

În 1999 Staka lucra încă la TV Belgrad.

Ziarul *Vreme*, într-unul dintre anunțurile referitoare la schimbările politice, scria despre schimbarea

⁵⁰ <http://www.youtube.com/watch?v=iQRMs8S8YKg>

⁵¹ <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2000/10/11/pisma/srpski/pisma.shtml>

ministrei sănătății: *Transferul Leposavei Miličević pe locul de ministru al cultelor este poate cel mai logic: sănătății în Serbia numai Dumnezeu îi mai poate veni în ajutor*⁵².

După 15 ani, tinerii de la Kelebija și Horgoš se tot întreabă cum părinții, vecinii și rudele lor au uitat de eclipsa din 1961, de dascălii lor, și cum nici măcar cei care și-au riscat viața pe drumul spre vârful Jastrebac pentru șapte minute de transmisie nu s-au aflat alături de ei în momentele când glasul lor, alături de ochi, ar fi trebuit să se înalțe spre cer, să se audă cu puterea exclamațiilor de extaz ale întregii planete când i-a fost arătat cel mai frumos inel de logodnă plăsmuit vreodată. Și cei amintiți mai sus și care nu mai sunt chiar așa de tineri continuă să se întrebe cum s-au simțit cei care au privit, în direct, eclipsa la televizor. S-au simțit înșelați, trădați, prostiți sau normal? Sau, până la urmă, a fost o zi ca multe altele. Pe care deja am uitat-o, ca și pe multe altele.

24 septembrie 2000. Alegeri prezidențiale în Federația Iugoslavă. Granițe închise. Votare fără ziariștii și observatorii internaționali care, din lipsă de vize, nu au putut intra în țară pentru a monitoriza procesul.

Pe 25 septembrie, la Varșovia, OSCE întocmește raportul privitor la alegeri⁵³, menționând că nu o face pe baza informațiilor primite de la observatorii direcți, ci din surse sigure aflate în interior și anunță că liderul opoziției, Vojislav Koštunica, conduce, acesta fiind cristalizarea dorinței de schimbare a poporului. Același popor, care cu un an jumătate în urmă, formase lanțuri umane pe poduri pentru a nu mai fi bombardate de americani. Același popor care trecuse prin războaie, embar-

⁵² Ziarul *Vreme*, Belgrad, 8.07.2000

⁵³ <http://www.osce.org/sr/odihr/elections/15185?download=true>

gouri și printr-un larg spectru de crize cerea schimbarea. Dar cei aflați la putere nu le împărtășeau dorința. Ca de obicei, tinerii au fost cei care au impus tonul. Opoziția a anunțat în timpul alegerilor că deține conducerea. Ieșirea la vot a fost de 53%. OSCE a anunțat că la Kosovo au fost semnalate nereguli care indicau posibilitatea manipulării voturilor. Din Serbia au existat plângeri privind atmosfera de amenințare directă și indirectă din jurul secțiilor de votare. S-au semnalat încălcări ale regulilor de votare, ale secretului votului etc. Perioada de dinaintea alegerilor, ca și pe timpul acestora a fost marcată de cea mai serioasă formă de încălcare a drepturilor fundamentale ale omului, maltratare și manipulare a presei libere (ce-i drept lucru rar, dar existent, mă refer la presa liberă), amenințarea membrilor organizațiilor neguvernamentale. Un lider al opoziției a fost răpit și asasinat de poliția secretă. Guvernul la putere a monitorizat întregul proces al pregătirilor pentru alegeri: de la formarea comisiei până la procesarea rezultatelor. Concluzia OEBS a fost că procedura a încălcat standardele internaționale privind alegerile democratice.

După închiderea birourilor electorale, opoziția a anunțat că liderul ei a câștigat, Biroul electoral central a infirmat însă acest lucru, anunțând că niciunul dintre candidați nu a obținut peste 50% dintre voturi, deci va avea loc al doilea tur de scrutin, în cursă rămânând Milošević, actualul președinte și Koštunica, liderul opoziției.

În Belgrad au început marșuri de protest. Minerii de la cea mai mare exploatare carboniferă din Serbia, Kolubara, producătoare a celei mai mari cantități de energie electrică din țară, a sprijinit manifestanții. Pe 5 octombrie la Belgrad s-au adunat protestatari din întreaga Serbie.

Belgrad, 25.09.2000, demonstranți purtând inscripția
Belgradul e lumea

În mod ciudat, forțele de ordine nu au intervenit, astfel că Parlamentul a fost incendiat și atacat. Un opozant a atacat cu buldozerul clădirea Radio Televiziunii Sârbe, cunoscută instituție socialistă și dictatorială de propagandă. De aici și cele două nume ale evenimentului istoric: Revoluția de la Cinci Octombrie și Revoluția Buldozerului. Pe 7 octombrie, Slobodan Milošević și-a dat demisia.

În 1991, Vojislav Šešelj, doctor în drept, de etnie sârbă, născut la Sarajevo, capitala Bosniei și Herțegovinei, a înființat la Belgrad Partidul Radical. Peste câteva luni a devenit deputat în camera deputaților.

În ianuarie 2003 a fost acuzat pentru crime de război pe teritoriul Croației, Bosniei și Herțegovinei, Vo-evodinei. Pe 24 februarie s-a predat Curții de la Haga, iar procesul lui a început pe 07.11.2007. A fost acuzat de persecuție pe criterii politice, rasiale și religioase, capetele de acuzare fiind: omorurile de la Vukovar (255 de persoane la Ovcar și 6 la Veleprometa), Saraievo (56), Mostar (106), Nevesinja (53), Zvornik (340); închiderea civililor în lagăre în condiții inumane în care au fost torturați, bătuti și, în final, omorâți; deportarea și mutarea forțată a zeci de mii de croați și musulmani și distrugerea caselor, a obiectelor culturale și de cult din teritoriile unde aceștia locuiau. În ianuarie 2009 este acuzat, în plus, de nerespectarea Curții pentru dezvăluirea numelui și a altor date personale ale unor martori aflați sub protecție, în iulie, același an, la încă 15 luni de închisoare pentru nerespectarea Curții, iar în februarie 2010 este acuzat pe motivul publicării informațiilor privind identitatea a 11 martori puși sub protecție.

Pe 12.11.2014, după aproape 12 ani de închisoare la Haga, pe motivul că necesită o operație complicată privind tratarea cancerului la ficat, Šešelj este eliberat. Conform Legii privind colaborarea cu tribunalul de la Haga, acuzații au dreptul la îngrijire medicală în Serbia pe cheltuiala proprie. Pe 31 octombrie, președintele Comitetului național pentru colaborarea cu Tribunalul de la Haga, anunțase în interviul dat ziarului *Telegraf* din Belgrad că de această dată cheltuielile tratamentului vor fi suportate de Serbia.

Pe 12 noiembrie, sosit la Belgrad, Vojislav Šešelj anunță simpatizanții veniți să îl întâmpine că va continua *în același mod*, exact de acolo de unde a fost întrerupt întrucât în Serbia nu s-a schimbat nimic, iar *scena politică este exact așa cum era acum 12 ani*. La Haga nu se va mai întoarce de bună voie, și „ar fi interesant să-i văd pe

colaboratorii și complicitii mei cei mai apropiați la crimele și evenimentele din războaie arestându-mă acum și trimițându-mă înapoi la Haga. Ar fi un paradox”⁵⁴.

Primirea lui Vojislav Šešelj pe aeroportul din Belgrad

La conferința de presă de a doua zi, anunțată pentru ora 12, sala s-a umplut de la primele ore ale dimineții. Ziariștii care au ajuns după 11 nu au mai găsit locuri libere. În fața sediului Partidului Radical s-a adunat multă lume, în principal bărbați cu căciuli de blană și cocarde, și au cântat, cu fundalul dat de telefoanele mobile, cântece ale cetnicilor, cum ar fi cunoscutul *Pregătiți-vă, pregătiți-vă, cetnicilor!*

Vicepreședintele partidului a declarat că un număr așa de mare de ziariști nu a fost la nicio conferință de presă din ultimii mulți ani.

⁵⁴ Šešelj se referă la Aleksandar Vučić, actualul prim-ministru și la Tomislav Nikolić, președintele Serbiei, care au fost membrii importanți și foarte activi ai Partidului Radical în anii 90, atunci când Šešelj era președintele acestui partid și care în 2008, păraseau radicalii pentru a forma Partidul Progresist. (n.n.)

Una dintre declarațiile fostului președinte al Partidului Radical a fost: „M-am bucurat când am auzit de uciderea lui Đinđić⁵⁵ și sunt mândru de aceasta. Poporul sârb s-a eliberat atunci de un trădător și un mafiot. Đinđić este pagina neagră a istoriei Serbiei și unul dintre cele mai întunecate lucruri care ni s-au putut întâmpla” (13.11.2014).

Ziaristul Dejan Spalović a scris pentru *Tanjug* pe 13 noiembrie: „Pe nimeni nu a surprins faptul că liderul radicalilor nu și-a schimbat stilul retoric sau argumentativ... A anunțat mobilizarea masivă a membrilor Partidului Radical și a tuturor patrioților sârbi contra guvernului proeuropean și pentru contracararea eforturilor de intrare în EU și NATO... Šešelj e neschimbat, dar nu ia în calcul că Serbia nu mai e aceeași, că s-au schimbat nu numai condițiile pe teren, ci și sensibilitatea politică și conștiința publică. De aceea a lăsat impresia de déjà-vu, și chiar de un îndepărtat déjà-vu, dar nu într-o atmosferă plăcută, ci ca o relicvă care a rămas totuși în urma noastră, ceva arhaic, depășit, o amintire neplăcută”⁵⁶.

În fiecare an, pe 14 noiembrie, în Voevodina, la Hrtkovci, locuitorii încearcă să nu-și mai amintească clipele de groază trăite în 1992. Hrtkovci este un sat din regiunea Srem, unde, în acea zi, Šešelj a citit o listă de 17 nume. 17 familii croate erau declarate *personae non gratae*. Și asta nu era totul. Conform statisticilor organizațiilor neguvernamentale în primii ani ai deceniului al nouălea al secolului trecut peste 450 de familii de croați de pe teritoriul Voevodinei au fost forțate să-și părăsească lo-

⁵⁵ Zoran Đinđić, politician sârb, mult timp conducătorul opoziției în Serbia, președinte al Partidului Democrat, prim-ministru timp de 2 ani: 1991-1993(când a fost asasinat), deschizătorul drumului spre Europa pentru Serbia. Menționez că a fost primul prim-ministru democrat al Serbiei.(n.n.)

⁵⁶ <http://www.tanjug.rs/#>

cuințele și să se mute pe teritoriul Croației. Tribunalul din Haga are o listă de 722 de persoane alungate numai din Hrtkovci. Unele dintre locuințele acestora au fost ocupate de refugiații de la Kosovo, dar goale sunt încă mai mult de 600 de case în care au locuit cândva croați. În 1992 toate plăcile și inscripțiile cu denumiri de instituții sau străzi care până atunci fuseseră scrise cu alfabet latin au fost înlocuite cu altele scrise cu alfabet chirilic, iar pe indicatorul cu numele satului nu a fost înlocuit numai alfabetul ci și numele de către primarul de atunci, Ostoja Sibinčić, din Hrtkovci în Srbislavci⁵⁷. În 1995, a fost înapoiat numele inițial al satului.

Așa cum anunțaseră membrii Partidului Radical prin toate mijlocele de informare, pe 15.11 a avut loc la Belgrad, în Piața Republicii, mitingul de întâmpinare a *eroului*. Fostul deținut de la Haga s-a adresat celor 3.000 de participanți, spunând că metastaza se poate îndepărta chirurgical, dar că boala lui are mai multe denumiri: Aleksandar Vučić și Tomislav Nikolić, fiind doar unele dintre ele: „M-au dat afară de la Haga din cauza nerușinării și obrazniciei mele, nu din a bolii. Au afirmat că nu au mai văzut un asemenea monstru, iar eu le-am răspuns că așa suntem noi toți cetnicii sârbi, și mai ales ducii cetnici. Am desființat Tribunalul de la Haga, așa cum, de altfel, am și promis”.

Participanților la miting, Šešelj le-a declarat că nu va aștepta să se termine mandatul președintelui și guvernului în funcție, ci la anul vor avea loc alegeri, iar Partidul Radical va ieși triumfător.

⁵⁷ Srbislavci (citit srbislavți) în traducere liberă ar fi glorificatorii sârbilor (n.n.)

Belgrad, 15 noiembrie 2014

Pe 18 noiembrie, în ziua în care în Croația e ziua de doliu pentru eroii căzuți pentru apărarea Vukovarului, Šešelj s-a adresat poporului pe pagina oficială de pe Twitter a partidului, felicitându-i pe cetnicii sârbi cu ocazia celor 23 de ani de la eliberarea Vukovarului după o luptă eroică de trei luni împotriva trupelor paramilitare ale ustașilor⁵⁸: „Vukovarul a fost primul oraș sârbesc eliberat, care a fost apoi predat, fără luptă, statului ustașilor croați de către regimul politic de la Belgrad”. În acest discurs a subliniat că nu trebuie să se renunțe niciodată nici măcar la un petec de pământ dacă e sârbesc și nici la ideea formării Serbiei Mari⁵⁹.

Nu a trecut mult de la această provocare scandaluoasă și pe Twitter au apărut reacțiile, cum ar fi cea a

⁵⁸ Cetnicii au fost trupele ultranaționaliste sârbe, iar ustașii cele croate fondate la începutul secolului al XX-lea, care s-au transformat în trupe teroriste pe timpul războaielor. În afară că erau rivale, ambele erau împotriva partizanilor. Din rândurile partizanilor au apărut comuniștii.(n.n.)

⁵⁹ Serbia Mare presupune alipirea Serbiei a unor teritorii care sunt în componența actualelor state, foste componente ale RSFI, cum ar fi, printre altele, Vukovarul care aparține Croației (n.n.)

președintelui Croației, Ivo Josipović, care, chiar înainte de eliberarea lui Šešelj avertiza despre posibilitatea destabilizării situației din zonă: „În urma comunicatului rușinos din Ziua comemorării victimelor de la Vukovar, Šešelj trebuie trimis înapoi la Haga”. În același timp a anunțat că țara sa nu va da o părere favorabilă Serbiei pentru continuarea drumului european ales și că delegația Croației nu va mai participa la apropiata întâlnire la nivel înalt de la Belgrad.

În același spirit, în fața statuii lui Jaša Tomić⁶⁰ din Novi Sad, președintele Comitetului Central al Partidului Radical, Đurađ Jakšić, a declarat: „De noi depinde să apărăm teritoriile preaslăvite ale înaintașilor noștri de acum 96 de ani și să păstrăm Voevodina sârbească în interiorul statului sârbesc”.

Televiziunea sârbească a transmis mai multe interviuri cu Vojislav Šešelj, din care spicuim:

„Nu regret nimic. Am învins Tribunalul de la Haga și încă nu am auzit pe cineva care să infirme victoria mea sau argumentele pe care le-am adus. Mi-am atins ținta. Cât despre filozofia vieții și a morții nu pot să fiu egoist și să mă tem pentru viața mea atâta vreme cât aproape 200 de voluntari din Partidul Radical al Serbiei au pierit în luptele de la diferite locații. Cei mai mulți dintre aceștia au fost oameni tineri care au lăsat în urmă familii îndoliate, copii. Alții nu au ajuns nici măcar să-și întemeieze un cămin, și eu să-mi deplâng viața?! Acei tineri au murit pentru apărarea idealurilor pe care, în mod ideologic, eu le-am trasat” (24.11.2014).

Pe 2 decembrie a.c., ABC News a editat articolul *Fears of Serbia Return to Iron Rule of Nationalism* semnat de corespondenții din Serbia, Jovana Gec și Dušan

⁶⁰ Jaša Tomić, naționalist sârb din Novi Sad, a fost primul președinte al Partidului Radical în 1891 și a jucat un rol important în desprinderea regiunilor Banat, Bačka și Baranja de Imperiul austro-ungar și alipirea lor Regatului Serbiei. (n.n.)

Stojanović. Articolul descrie evenimentele petrecute la sfârșitul lunii noiembrie într-un orașel aflat la câțiva kilometri nord de Belgrad, Stara Pazova, evenimente care au adus înapoi amintiri din epoca Milošević, când ura etnică era incitată de discursuri naționaliste. Aslan Ballaj, proprietarul unei plăcintării din acest orașel a afirmat: *Credeam că ne aflăm în secolul al XX-Iea. Nu am visat că se mai poate întâmpla așa ceva, oricum, nu acum.*⁶¹

Evenimentele care au cutremurat orașelul, dar nu și mass-media din Serbia care a rămas mută (din păcate în cel mai real mod, nu de uimire) au fost atacurile cu gloanțe și grenade de mână ale celor aproape 20 de firme aparținând etnicilor albanezi.

*Cineva vrea să ne amintească de anii 90, a afirmat reprezentanta Avocatului Poporului, Anika Muskenja Hajurih. Și asta e înspăimântător*⁶².

*Discursurile încărcate cu ură sunt omniprezente. Propaganda antioccidentală umple undele. Jurnaliștii liberali sunt dați afară, scriu corespondenții amintiți mai sus. Discuțiile naționaliste redesenează harta Balcanilor. Loviturile în stil mafia, simbolul anilor Milošević, se reîntorc. Și în timp ce Rusia și Occidentul se ciocnesc deasupra Ucrainei, Serbia alunecă indubitabil în tabăra mentorului tradițional, Moscova, chiar dacă își pledează cazul pentru intrarea în UE*⁶³.

De asemenea, se amintește de recentul meci de fotbal pentru calificarea la Campionatul European dintre Serbia și Albania în timpul căruia tensiunile sociale și etnice au dus la explozia culminată cu o măsurare a forțelor pe teren nu numai într-un mod sportiv, ci între suporteri, fotbaliști, antrenori etc, meciul degenerând în bătaie.

⁶¹ <http://abcnews.go.com/International/wireStory/fears-serbia-return-iron-rule-nationalism-27298761>

⁶² ibidem

⁶³ ibidem

Olja Becković, o binecunoscută ziaristă din Serbia, care, până în luna septembrie, a avut un show politic de largă audiență la televiziunea B92⁶⁴ din Belgrad, a declarat că „nu a mai fost niciodată ca acum, niciodată. Uitați-vă la programele de televiziune, nu mai există niciun fel de critică”⁶⁵. În același articol, a povestit că prim-ministrul Vučić a format personal ultimele liste cu invitații emisiunii și al modului de desfășurare al interviurilor. Prim-ministrul a negat aceste afirmații, iar purtătorul de cuvânt al televiziunii a declarat că emisiunea ziaristei nu se mai încadra în gama programelor difuzate, cu toate că (n.n.) până la renunțarea la el, acest talk-show ocupa una dintre cele mai înalte poziții în topurile spectatorilor.

Pe 5 decembrie a.c., agenția de presă *Timoc Press* din Negotin, sub titlul *Atenție!* publica un articol în care descria întâmplarea petrecută în Negotin⁶⁶ cu doar o jumătate de oră în urmă. În curtea Protopopiatului Daciei Ripensis din Negotin a intrat în curte o persoană necunoscută care s-a prezentat a fi angajat al securității sârbești și a amenințat preotul român aflat acolo că o să-i stingă țigara în ochi și că o să-i taie pe toți la gât⁶⁷. Legat de aceasta, în aceeași zi, ziarul *Opinia Teleormanului* scria: „Această amenințare nu este singulară, românii ortodocși de pe Valea Timocului, Serbia întâmpină tot mai multe greutăți din partea localnicilor sârbi, care lan-

⁶⁴ Menționez că televiziunea a rămas cunoscută prin atitudinea anti- Milosevic din anii 90, fiind cea care a ajutat enorm la răsturnarea regimului. (n.n.).

⁶⁵ <http://abcnews.go.com/International/wireStory/fears-serbia-return-iron-rule-nationalism-27298761>.

⁶⁶ Negotin este oraș din Valea Timocului în care o parte importantă a locuitorilor este formată din vorbitori de limba română (n.n.).

⁶⁷ <http://www.timocpress.org/index.php/ro/agentia-de-presa/politica/1991-aten-ie-in-curtea-protopopiatul-romanesc>

sează permanent atacuri la adresa bisericii și a preotului ortodox român. Nu cu mult timp în urmă, crucea metalică de la intrarea în sediul administrativ al Protopopiatului Dacia Ripensis al Bisericii Ortodoxe Române, din orașul sârb Negotin a fost vandalizată”⁶⁸.

Mass-media din Serbia a rămas mută și de această dată.

În anul 2013, pe 5 octombrie mai exact, în Serbia de răsărit, au început orele de limba română în școli ca obiect facultativ-opțional. Pentru un neavizat nu are o importanță prea mare. Pentru locuitorii din această regiune a fost o surpriză, un lucru cerut timp îndelungat, dar nesperat. Până în 1833, an în care această regiune a fost alipită regatului Serbiei, au existat, chiar pe timpul stăpânirii otomane, școli și biserici românești. În cei aproape 200 de ani care au urmat, nu. Și nu ar fi fost nici acum posibil dacă Serbia nu ar fi vrut în Europa a cărei poartă i-a fost închisă, printre altele, datorită nerespectării drepturilor minorităților. Au existat, de-a lungul anilor, mai multe plângeri la forurile internaționale, dar rezultate nu au dat. Perioada comunistă a lăsat urme adânci, locuitorilor de alte etnii decât cea sârbă le-a fost inoculată rușinea apartenenței naționale. Teoria roesleriană a *terra deserta* a fost folosită și la sud de Dunăre, numai că de această dată slavii au găsit teritoriile pustii în secolul al șaptelea și românii au emigrat din Oltenia sau Ardeal prin secolul al XIII-lea de-abia. Faptul că o mare parte a populației a folosit și încă folosește (conform statisticilor există peste 160 de sate curat românești și o mulțime de localități mixte) graiuri ale limbii române, de fapt o română arhaică, îmbunătățită cu neologisme sârbești ale căror declinării sau conjugări sunt însă după regulile gramaticale românești, este dată de *experți*

⁶⁸ <http://www.opiniateleormanului.ro/?p=5784>.

este explicat prin... românizare. Alții afirmă că locuitorii acestei regiuni sunt sârbi fugiți de turci de la Kosovo (bătălia de la Kosovo Polje a fost în 1389), stabiliți în nordul Dunării și, după destrămarea Imperiului turcesc reînțorși în țara strămoșilor. Lucru cât se poate de *logic*, în primul rând pentru că Kosovo e la o depărtare de chiar 400 de kilometri de partea de nord a regiunii și în al doilea rând, cei întorși, care nu și-au păstrat nici limba și nici obiceiurile sârbești, au simți, după 500 de ani de trăit în România, deci după vreo șapte, opt sau chiar nouă generații, nevoia subită să-și părăsească gospodăriile și pământurile și să plece, cu sutele de mii, pe pământuri practic necunoscute. Și fără să fie goniți de turci din urmă. Și mai există multe lucrări științifice scrise de cei care sunt, probabil, simpatizanți ai Partidului Radical.

Xenia Negrea este lector universitar doctor la Specializarea Jurnalism, Facultatea de Litere, Universitatea din Craiova. Susține cursurile *Tehnici de redactare în presa scrisă*; *Genuri și stiluri jurnalistice*; *Tehnici de colectare a informațiilor*.

A publicat *Aventuri verticale – Studiu monografic Tiberiu Iliescu* (Editura Aius PrintEd, Craiova, 2006). A îngrijit edițiile: Tiberiu Iliescu – *Pagini*

alese (Editura Aius PrintEd, Craiova, 2006) și Felix Aderca – *Mărturia unei generații* (Editura Aius PrintEd, Craiova, 2006). Este interesată de analiza discursului mediatic, de stilistica presei contemporane, în mod special de tema credibilității și de mitul obiectivității.

Fumatul în imaginea de presă. Strategii de narativizare și conceptualizare

Xenia NEGREA
Universitatea din Craiova
Facultatea de Litere
Specializarea Jurnalism
E-mail: xenia.negrea@gmail.com

Introducere

Fumatul este o temă cu foarte importante implicații la nivel social. În prezent, se poate vorbi de un consens oficial, la nivel instituțional în ceea ce privește intervenția opozitivă socio-politică împotriva acestui viciu, materializat prin construirea unei legislații, a unor seturi de norme, de reglementări care ar avea ca scop protecția sănătății populației. Nici la nivelul *common-sense*-ului, atitudinile nu sunt lipsite de echivoc. Corelarea *loisir*-ului cu obiceiul fumatului activ face ca spațiul public să rămână *no man's land*, în zona opțiunilor individuale, și de aceea haotice. Fără ca fumatul să fie interzis prin lege, sunt elaborate și propuse societății diverse proiecte și programe de protecție a sănătății, diverse campanii de comunicare, de informare etc. Recunoscut în unanimitate ca un obicei care afectează profund sănătatea publică, fumatul a devenit ținta multor intervenții comunicaționale sociale.

Ca temă mediatică, fumatul intră în zona de acoperire a jurnalismului social, adică a acelui tip de jurnalism prin care instituțiile de presă speră să se reconecteze la public, să-și recâștige nu doar credibilitatea (acolo unde este cazul), dar și să-și reafirme **impactul asupra vieții sociale**. Prin tipul de subiecte pe care-l presupu-

ne, jurnalismul social ar redeveni vocea publicului, vocea celor care nu se pot face auziți altfel, vocea comunității. Finalmente, acest tipar comunitar poate și genera schimbări la nivel social.

Civism și informație. Implicațiile jurnalismului de sănătate

Val Vâlcu, cel mai vizibil teoretician al jurnalismului social în România, recunoaște jurnalismului social un rol de monitorizare⁶⁹. Din perspectiva noastră, prin impactul pe care îl are, prin asumarea reprezentativității, jurnalistul social are (ar trebui să aibă) o implicare mult mai complexă în peisajul socio-politic. Destinatarul mesajelor sale nu este „publicul”, „cititorii”, „telespectatorii”, ci „comunitatea și membrii comunității”, fiecare în parte. Jurnalistul pe probleme sociale trebuie să provoace și/sau să îmbunătățească dezbaterile publice și putem să vorbim chiar de o responsabilitate în descoperirea și expunerea faptelor care au incidență asupra comunității.

Poate mai mult decât multe alte arii ale jurnalismului social, jurnalismul de sănătate se detașează prin impactul pe care îl are asupra comunității, asupra societății. Informația medicală generează un tip de jurnalism care nu de puține ori transcende limitele și definițiile tradiționale ale jurnalismului. Astfel, jurnalismul medical are o evidentă funcție didactică în societate, prin eforturile de alfabetizare pe care trebuie să le facă. Jurnalistul pe sănătate influențează și educă comportamente și, în general, nu există dezbateri de breaslă în acest sens⁷⁰.

⁶⁹ Val Vâlcu, *Jurnalismul social*, Editura Polirom, Iași, 2007, 39

⁷⁰ Flynt Wallington Sherrie, Blake Kelly, Taylor-Clark, Kalahn, Viswanath K. (2010). Antecedents to Agenda Setting and Framing in Health News: An Examination of Priority, Angle, Source, and Resource Usage from a National Survey of U.S.

Desigur, un prim rol pe care trebuie să-l asume jurnalistul pe probleme de sănătate este acela de a monitoriza. Reținem aici teoria asupra rolului mass-mediei în societatea contemporană elaborată de C. Christian, G., Glasser, Th. L., McQuail, D., Nordenstreng, K., White R. A.⁷¹. Prin **rolul de monitorizare** se evidențiază „caracterul deschis al activității și intenția de a aduce beneficii receptorului mai degrabă decât de a asuma rolul de agent de informare sau control”. Sensul de bază al termenului „monitorial” trimite la o explorare a lumii reale. Un sens subsidiar este acela al evaluării și interpretării, în funcție de criteriile relevanței, semnificației, al contextelor normative dominante în arena publică. Un al treilea aspect al sensului termenului *monitorial* este „cel al vigilenței și controlului, cu oarecare implicații negative”. Jurnalistul problemelor de sănătate are, însă, în egală măsură și **rolul de facilitare**, adică asumă un rol de a fluidiza transferul de informație dinspre stat spre public prin cultivarea dezbaterilor publice și prin cultivarea „înțelepciunii colective”. Comunicarea jurnalistică în această cheie se bazează pe interese și scopuri comune. Jurnalismul de sănătate nu comunică doar cu publicul. Așa cum jurnalismul politic, spre exemplu, comunică unui public-votant, celui de sănătate îi corespunde un public care poate să aibă și statut de pacient. Această nuanțare de factură pragmatică este remarcată de mulți cercetători în domeniul jurnalismului. Se vorbește chiar de un trend general al modificării relației jurnalist-public, al creșterii importanței jurnalismului civic, adică a unei laturi civice

Health Reporters and Editors, *Journal of Health Communication*, 15:1, 76-94

⁷¹ Christian, C., G., Glasser, Th. L., McQuail, D., Nordenstreng, K., White R. A. (2009). *Normative Theories of the Media. Journalism in Democratic Societies*, Urbana and Chicago, University of Illinois Press

mult mai accentuate în jurnalismul generalist, iar jurnalistul problemelor de sănătate este o implementare a acestor noi tipuri de raportări⁷².

Ținând cont de locul privilegiat pe care îl are problematica jurnalismului de sănătate pe axa instinctelor vitale nu ne sfiim să vorbim și de un **rol de colaborare** pe care trebuie să-l îndeplinească jurnalistul. Deși, inițial acesta este definit prin negativul „complicitate între presă și putere”, noi credem că în situații de acest tip colaborarea depășește (sau reinterpretează) tipurile de relații cu puterea în care presa este implicată: respectarea unor secrete strategice, anumite transmisiuni în direct, care nu au miză spectaculară, ci răspund importanței publice (sunt văzute ca obligații, asumare de responsabilități sau datorie patriotică, cetățenească). Colaborarea nu presupune în mod direct cenzura, ci un parteneriat între stat și presă în numele interesului public. Parteneriatul este construit pe încredere reciprocă și idealuri (obiective) comun acceptate. Colaborarea, în cazul problemelor de sănătate, are ca miză nu doar informarea, nu doar alfabetizarea, ci chiar crearea unei comunități. Așa cum apare în literatura de specialitate, publicul depinde de informațiile din mass-media pentru a înțelege probleme complicate de sănătate, schimbările din politica sistemelor de asigurări etc. Și capacitatea publicului de a interpreta aceste informații depinde, în parte, de competențele și așteptările jurnaliștilor în ceea ce privește informația de interes public⁷³. De aceea este necesar nu doar o monitorizare, ci și un acord între jurnalist și sistem. Clifford G. Christian & all. stabilesc două tipuri de acord: *pragmatic* și *normativ*. Acordul pragmatic este stabilit în

⁷² Sherrie Flynt Wallington&all, op.cit.

⁷³ Amanda Hinnant, María Len-Ríos, E. & Jee Oh Hyun. (2012). Are Health Journalists' Practices Tied to Their Perceptions of Audience? An Attribution and Expectancy-Value Approach, *Health Communication*, 27:3, 234-243, 2012

funcție de ceea ce este deja cunoscut, iar acordul normativ este dat de ceea ce trebuie (este nevoie) să fie cunoscut. În ambele situații, jurnalistul evaluează situația ca fiind „dreaptă și corectă”. Grupul consideră că acest tip de relaționare *presă - establishment* apare în sistemele aflate în tranziție. Din această perspectivă, presa și implicit jurnalismul de sănătate va avea un rol activ în societate, în implementarea noilor forme de organizare și de dezvoltare.

Informațiile jurnalistice pe probleme de sănătate pot fi considerate, așadar, cel puțin semnele unui nou tip de jurnalism, sau, mai bine, zis, ale unui nou rol al presei. Civismul mediatic iese din zona reactivului și a simulacrului, a ludicului și articulează un nou tip de comunicare jurnalistică, în care emitentul este de partea unei idei (alta decât autoreprezentările profesionale), în care informația, respectiv mesajul mediatic are și funcție conativă. Enunțul jurnalismului de sănătate este, în consecință performativ, iar rostirea jurnalismului de sănătate este perlocuționară.

Imagine și seducție. Beneficiile conceptualizării

În studiul de față ne-am oprit asupra imaginilor care dinamizează și explicitează discursul jurnalismul de sănătate românesc. Am ales ca studiu de caz imaginile vehiculate în publicația online *gandul.info* în rama tematică a fumatului pe parcursul anului 2015. Atrage atenția, primul rând, repetitivitatea imaginilor. Din cele 19 imagini găsite de noi una se repetă de două ori, alta de trei ori (ilustrând, desigur, articole diferite).

Repetitivitatea este de regăsit și la nivelul stereotipiilor – redacția a optat pentru imagini care mizează pe expresivitate și nu pe autenticitate, iar reprezentările fumatului nu depășesc granițele previzibilului: țigara aprinsă este asociată cu barul, cu alcoolul, cu fumul etc. Pe de altă parte, însă, am remarcat și un neobișnuit concurs între ilustrație și articolul de ilustrat, cei doi poli figurativi fiind de cele mai multe ori în contratimp. Tex-

tele includ avertismente alarmante despre efectele dezastruoase pe care le are fumatul asupra organismului, despre diversele tentative de intervenție legislativă sau curiozități culese din areale exotice. Imaginile, însă, după cum vom arăta în cele ce urmează, deschid arii dialogale care scot tema din zona alarmistă și o duc în zona speculațiilor și a proiecțiilor interpretative seducătoare.

Pe urmele lui Pierce care distingea între iconuri și simboluri, preluăm și noi distincția realizată de Kress și Van Leeuwen între structura vizuală narativă și cea conceptuală. În baza acestei distincții, se poate vorbi de două strategii fotografice de bază care pot rezolva limitările naturale ale discursivității imagistice mediatice. Pe de o parte, designerii pot folosi strategii iconice, adică vor crea un sens practic, pragmatic, imediat sesizabil, prin elaborarea și manipularea elementelor vizuale iconice, care prin imitații sau analogii au forța de a reprezenta elemente în lumea exterioară. Pe de altă parte, se pot folosi strategii extra-picturale, adică sunt inserate elemente care nu sunt într-adevăr prezente în viața reală a scenei descrise⁷⁴. Ajungem, în felul acesta, la *querella* clasică dintre imitare și reprezentare, la întrebarea fundamentală a imaginii (sau fotografiei?) de presă:

Imită aceasta sau reprezintă realitatea? Respectiv, în cazul ales de noi, redă/sublimează o realitate sau provoacă o întrebare, o dezbatere (**Q1**)?

După această canonică raportare la realitate, trebuie să ne întrebăm și asupra felului în care relaționează imaginea cu textul ilustrat. În ce măsură, așadar, vorbim despre o imitare a textului sau despre o reinterpretare a acestuia (**Q2**)?

⁷⁴ Hanneke Hoogwegt, Alfons Maes, Carel van Wijk, „Suggesting motion in health communication pictures: The effect of pictorial and extra-pictorial manipulation”, *Communicatio*, 35:2, p. 279

Imaginile din arhiva online a publicației surprind prin sistemul de simbolizări pe care-l cultivă. Mai întâi, aproape nicio imagine nu conotează negativ tutunul. Singurele excepții vin din zona informațiilor externe, iar conținutul imaginii este corelat cu truismele ideologice despre zonele geopolitice din care provin știrile. De exemplu, articolul „Măsura drastică luată de China pentru a descuraja fumatul” este ilustrat cu un portret al unui fumător (Anexa 1). Imaginea surprinde o grimasă care reia și suprainterpretează chipul masiv ridat, obosit, schimonosit de efort. Acest dezgust este dublat de imaginea țigării în bună măsură consumate. Un alt exemplu vine dinspre zona Statului islamic. Textul în sine concurează imaginea întrucât se descrie o altă fotografie decât cea care însoțește articolul din ziarul românesc: „militanții au prezentat imagini cu capul tăiat al unui oficial, care a fost prins luna trecută în estul Siriei, în timp ce savura o țigaretă. «Acest lucru nu este permis, Șeicule», se arată într-un mesaj așezat lângă cadavrul decapitat” („Ce pătesc fumătorii în Statul islamic: «Fiecare țigară îl jignește pe Allah»”). Imaginea (Anexa 2) care însoțește materialul în România, însă, prezintă o grămadă de pachete de țigări cărora li s-a dat foc în piața publică. Pedepsele violente aplicate în spațiul public sunt unul dintre stereotipurile prin care mentalitatea occidentală (chiar și românească) își reprezintă societatea aceluia ideospațiu. Ambele imagini, atât cea care ilustrează materialul despre China, cât și cea despre Statul Islamic mizează pe o stilistică expresionistă a grotescului dus în caricatural.

Toate celelalte imagini identificate de noi sunt fotografii de concepție, care mizează foarte mult nu pe forța de autentificare a fotografiei în materialele de presă, ci pe puterea de a crea emoții. Toate aceste imagini evaluează fumatul dacă nu pozitiv, cel puțin îl fixează într-o zonă a incertitudinii, a crepusculului, în accepție german-expresionistă. Din cele 17 imagini (fără cele des-

pre extern), 7 sunt (fie și doar repetitiv) construite având în prim plan o țigară abia aprinsă -- și care taie transversal, oblic, tabloul, în așa fel încât categoriile binelui și răului sunt respinse din start, construindu-se, mai degrabă, un fel metonimie a răsăritului (Anexa 3). Diagonala descrisă de țigară este forte și anunță un efort, un urcuș. Însă, această linie dreaptă este asociată tot timpul cu liniile curbe ascendente ale fumului.

Imaginea fumatului mizează pe abandonul contururilor, pe cultivarea (dacă nu chiar construirea) unui crepuscul, a unei zone a intermediarului, a izolării în mulțime. Nimic nu este precis, totul pare contradictoriu, paradoxal, cu excepția obiectului contemplației – țigara – singurul semn al clarității, al preciziei, al coerenței. Această atitudine cvasimistică face din imaginile analizate imagini purtătoare de sens, nu imitative, deci nu de adevăr, imagini anticipatoare, care au ca miză, ca mobil dorința⁷⁵.

Aceste imagini conceptuale generează raționalmente intuitive și dialog comprehensiv. Imaginile asociate acestui răsărit sunt: misterul, socializarea, sexul. Această din urmă temă o regăsim reprezentată într-o singură imagine (Anexa 4), care este o reinterpretare postmodernistă (deci ușor parodică) a izgonirii din Rai a cuplului primordial. Simbolurile sunt acumulate tot pe o diagonală forte, ascensională, decisivă. Pe tiparul freudian al intuirii Tanathosului în spatele Erosului, se reinterpretează axa instinctelor vitale „întemeiate pe însăși entropia, repetitivitatea, substantificarea dizolvantă a morții”⁷⁶. Femeinitatea ascensională, celestă este înregistrată de aparatul foto prin chiar temeiul diferenței sale

⁷⁵ Jean-Jacques Wunenburger, *Filozofia imaginilor*, traducere de Muguraș Constantinescu, ediție îngrijită și postfață de Sorin Alexandrescu, Polirom, Iași, 2004

⁷⁶ Gilbert Durand, *Arte și arhetipuri. Religia arte*, traducere de Andrei Niculescu. Editura Meridiane, București, 2003, p. 154

(torsul care conține potențialul vieții, al renașterii, al reluării). Inferăm aici mitemul femeii „fatale”, aducătoare de moarte (sau salvatoare din moarte prin promisiunea procreației), „o orientală indolentă, subversiv perversă”⁷⁷. Țigara aprinsă este veriga ce asigură continuumul între acești doi poli, între feminitatea creatoare, închisă în sine, și masculinitatea terestră, intuită în afara ramei.

Din cele 19 imagini care fac corpusul acestei analize, prezența feminină este sugerată de 7 ori. În niciuna dintre imagini nu este conotată negativ. Portretele sunt blurate de fumul țigării sau, în câteva situații, personajul este reprezentat din spate. După analizele lui Gilbert Durand⁷⁸ această ascundere sugerează profunzimi (ale sufletului), poate asocia această disimulare cu inconștientul androgen. *Animus* ascuns de spatele lui *anima*, umbra care estompează intențiile, respectiv expresiile. Dimpotrivă, acolo unde fumul lasă să se distingă în clar, se fotografiază un obraz ferm, feminin, delicat. Mâinile (Anexa 5) suport pentru țigară sunt și ele semnul igienic al unui grad de civilizație și de confort ridicat, în opoziție cu imaginea care simbolizează spațiul chinez, spre exemplu. Această depersonalizare poate fi citită (decodată) tot în cheie expresionistă, în sensul acelei *Wir-dichtung*, al asimilării eului într-un supraeu colectiv, construit pe asemănare, pe solidarizare, nu pe uniformizare, pe ascensiune, nu pe diluare sau regresie.

Recunoaștem aici o altă supratemă expresionistă, cea a subversiunii. Emitentul însuși se poziționează pe traseul unui discurs similisubversiv. Plictisul (încrămeniirea) pe care îl ilustrează imaginile este sublimat în liniile flamboaiante (curbe) ale fumului țigării și pot traduce o fascinație a morții, un soi de exaltare (durandiană), un soi

⁷⁷ Ibidem, 154

⁷⁸ Ibidem, 45

de delectare cumplită⁷⁹ disimulată de crepuscul. Prin trimiterile repetate la un *dedans*, la promisiunile imanente ale vagului, ale inconștientului, ale necunoscutului, privitorul poate deduce dincolo de perdeaua de fum o experiență cel puțin diferită față de previzibilul diurnului. Acțiunea care precede imaginea (fumatul propriu-zis) generează starea implozivă fotografiată. Acest exercițiu al izolării în comunitate poate să însemne nu efasare socială, ci speranța unei recâștigări a diferenței, a propriei personalități. Plictisul, această suspendare a acțiunii poate să însemne, în acest context, suspendare a interacțiunii formale, abandonul eului social pentru reconectarea la matricea individualității sau chiar la insinuarea în supra-individuație (în sens expresionist nietzscheean).

Concluzii

Fotografiile din studiul de caz delimitat de noi nu îndeplinesc funcția tradițională, aceea a autentificării unei realități, nu atestă un fapt, o întâmplare, ci redau o stare care poate să fascineze, să atragă, să placă, să intrige, să convingă (**R1**). Prin aceste materiale mediatice se mizează foarte mult pe reprezentativitate, pe puterea lor emoțională, pe forța de a provoca. Expresionismul pe care l-am descoperit certifică un jurnalism implicat, care ajunge până în zona militantismului, dar și a ideologizării nu neapărat în beneficiul publicului. Chiar dacă nu găsim suficiente argumente pentru a demonstra în cazul de față o pledoarie, am arătat, totuși, că, cel puțin la nivel iconic, jurnalistul refuză colaborarea cu zona pozitivă, diurnă a declarării fumatului ca obicei nesănătos, care atacă integritatea fizică a omului și chiar viața. Așa cum reiese din aceste imagini, fumatul poartă cu sine promisiuni ale unor câștiguri emoționale și intelectuale care pot

⁷⁹ Ibidem, 158

rivaliza cu avertismentele legale și medical profesionale, cel puțin la nivelul dezbaterilor interioare individuale.

Mai mult, se cuvine să observăm că imagistica jurnalistică este diametral opusă imagisticii reglementate pentru producătorii de tutun. Deducem aici o declasare etică, o sustragere a reprezentărilor figurale ale reflexelor previzibile. Imaginilor violente grotești, șocante (cel puțin la nivel de intenție) pe care publicul le primește o dată cu pachetul de țigări, jurnalistul le opune reprezentări ale misterului, ale incertitudinii, ale îndoielii, ale aventurii. Nu apare nimic din ravagiile asupra trupului. Biologicului mutilat i se opune psihicul gata de experimentări, deci de aventură.

Întrebându-ne asupra rolului și, de ce nu, asupra efectelor acestor imagini, nu putem să nu remarcăm această retorică opozitivă, *à rebours* față de cutumele sociale (**R2**). În situația analizată de noi, imaginea îndeplinește întâi un rol de acroș, de atenționare. Etapa a doua, însă, ne relevă deja situația nu a unei continuități față de textul pe care-l însoțește, ci a unei (fie și doar relative) opoziții. Într-o fază finală, mesajul imaginii își poate crea drum autonom către o decodare separată pe harta percepțiilor și a așteptărilor receptorului. Imaginea nu mai este acțiune-suport pentru text, ci secvență comunicatională de sine stătătoare. Jurnalistul care ar trebui să transmită un mesaj incontestabil pe axa pozitivă a valorilor, optează pentru cultivarea spațiului deschis al dezbaterilor.

Bibliografie

Christian, C., G., Glasser, Th. L., McQuail, D., Nordenstreng, K., White R. A. (2009). *Normative Theories of the Media. Journalism in Democratic Societies*, Urbana and Chicago, University of Illinois Press

Durand, Gilbert. (2003). *Arte și arhetipuri. Religia arte*, traducere de Andrei Niculescu. Editura Meridiane, București

Flynt Wallington Sherrie, Blake Kelly, Taylor-Clark, Kalahn, Viswanath K. (2010). Antecedents to Agenda Setting and Framing in Health News: An Examination of Priority, Angle, Source, and Resource Usage from a National Survey of U.S. Health Reporters and Editors, *Journal of Health Communication*, 15:1, 76-94, DOI: 10.1080/10810730903460559

Hinnant, Amanda, Len-Ríos, María, E., & Jee Oh Hyun. (2012). Are Health Journalists' Practices Tied to Their Perceptions of Audience? An Attribution and Expectancy-Value Approach, *Health Communication*, 27:3, 234-243, DOI: 10.1080/10410236.2011.578331

Hoogwegt, Hanneke, Maes, Alfons, van Wijk, Carel. (2009). „Suggesting motion in health communication pictures: The effect of pictorial and extra-pictorial manipulation”, *Communicatio*, 35:2, 276-294, DOI: 10.1080/02500160903250697

Vâlcu, Val. (2007). *Jurnalismul social*. Editura Polirom, Iași

Wunenburger, Jean-Jacques. (2004). *Filozofia imaginilor*, traducere de Muguraș Constantinescu, ediție îngrijită și postfață de Sorin Alexandrescu, Polirom, Iași

Siteografie

<http://www.gandul.info/magazin/exista-o-legatura-intre-scaderea-functiilor-intelectuale-si-fumat-cercetatorii-englezi-spun-ca-da-14862837>

<http://www.gandul.info/stiri/anuntul-unui-mare-medic-roman-despre-legea-fumatului-in-locurile-publice-14809691/galerie?p=1#galerie>

<http://www.gandul.info/auto/o-tara-din-europa-interzice-fumatul-in-masinile-in-care-sunt-copii-ce-amenda-primesti-daca-incalci-legea-14773844>
<http://www.gandul.info/sanatate/motivul-pentru-care-unii-fumatori-au-plamani-sanatosi-la-varsta-a-treia-14761182>
<http://www.gandul.info/international/oms-trage-un-semnal-de-alarma-in-europa-continentul-prezinta-rate-alarmante-in-aceste-trei-domenii-14740492>
<http://www.gandul.info/magazin/care-este-tara-in-care-se-fumeaza-cel-mai-putin-din-lume-14623583>
<http://www.gandul.info/sanatate/numarul-persoanelor-care-fumeaza-a-crescut-in-ultimii-trei-ani-in-romania-14557520>
<http://www.gandul.info/sanatate/studiu-jumatate-dintre-decesele-asociate-bolilor-cardiace-au-la-baza-factori-care-pot-fi-preveniti-14528058>
<http://www.gandul.info/stiri/romanii-cei-mai-mari-fumatori-pasivi-dintre-cetatenii-europeni-14353416>
<http://www.gandul.info/sanatate/cum-afecteaza-fumatul-fertilitatea-femeilor-14300653>
<http://www.gandul.info/magazin/regiunea-europei-din-care-provin-cei-mai-mari-bautori-si-fumatori-din-lume-14264185>
<http://www.gandul.info/voteaza/sondaj-sunteti-de-acord-cu-interzicerea-totala-a-fumatului-in-spatiile-publice-14255876>
<http://www.gandul.info/international/masura-drastica-luata-de-china-pentru-a-descuraja-fumatul-14233720>
<http://www.gandul.info/voteaza/sondaj-sunteti-de-acord-cu-interzicerea-fumatului-in-spatii-publice-14129572>
<http://www.gandul.info/politica/fumatul-in-spatiile-publice-interzis-total-in-romania-cand-ar-putea-intra-in-vigoare-masura-14011525>

<http://www.gandul.info/stiri/senatorii-despre-interzicerea-fumatului-nu-poti-sa-omori-un-om-lasa-i-un-locsor-acolo-de-fumat-13849344>

<http://www.gandul.info/international/ce-patesc-fumatorii-in-statul-islamic-fiecare-tigara-fumata-il-jigneste-pe-allah-13824370>

<http://www.gandul.info/magazin/cel-mai-important-factor-de-risc-in-aparitia-cancerului-13741984>

<http://www.gandul.info/stiri/sondaj-ar-trebui-interzis-fumatul-in-toate-barurile-si-restaurantele-13741710>

Foto.1

Foto. 2

Foto.3

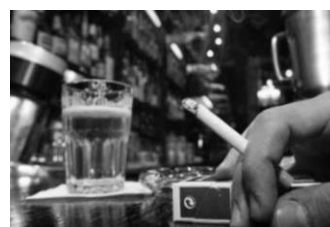

Foto.4

Foto.5

Davian Vlad are o experiență în mass-media de 20 de ani și este realizator de emisiuni la Radio România Oltenia-Craiova, post la care a conceput și prezentat nenumărate radioprograme

și emisiuni complexe, social-politice, economice, culturale, sportive etc. A participat la numeroase conferințe și workshop-uri organizate de Radiodifuziunea Română, Radiodifuziunea Olandeză și Deutsche Welle. În 2006 i-a fost conferit, de către Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România, Ordinul Ziariștilor Clasa a II-a (argint) – pentru realizări deosebite în presa și cultura din România. Este master în limba română contemporană și doctor în filologie. Autor de articole de specialitate pe teme jurnalistice și culturale, a participat la conferințe dedicate jurnalismului și istoriei presei. Este membru în Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România (U.Z.P.), Uniunea Națională a Creatorilor de Emisiuni Radiofonice (U.N.C.E.R.) și Asociația Română de Istorie a Presei (A.R.I.P.). Este lector universitar doctor la Specializarea Jurnalism a Facultății de Litere a Universității din Craiova. Printre temele sale de cercetare se numără jurnalismul radio-TV, New Media, formatele muzicale radio și jurnalismul 2.0.

Despre starea limbii române în audiovizual

Davian VLAD
Specializarea Jurnalism
Facultatea de Litere
Universitatea din Craiova
e-mail: davian@gmail.com

Pe cât de frumoasă și de muzicală este limba română, pe atât de dificilă și de înșelătoare se dovedește a fi ea în multe ocazii, plasând în calea discursivă a fiecăruia dintre noi capcane în care, vrând-nevrând, pot cădea și cei mai experimentați dintre vorbitori. Aceste „clupse” lingvistice bine camuflate, numite generic „capcane ale oralității”, ne fac, deseori, să gândim de cel puțin două ori înainte de a ne face auzită vocea, ceea ce, din multe privințe, poate reprezenta un obicei benefic. Pentru că, odată conștientizată probabilitatea greșelii, măsurile preventive se pot dovedi, în cele mai multe dintre cazuri, salutare. Cele mai frecvente erori sunt realizate de către vorbitorii neantrenați, mai puțin educați, cei care nu sunt mai deloc interesați de modul în care sunt receptați de cei din jur, din acest punct de vedere. O regulă care-și are excepțiile sale, în ambele sensuri. Pentru că, și am vrea să credem că doar rareori, chiar formatorii de opinie frecventează modalități de exprimare profund nefrecventabile, conform normei. Iar jurnaliștii sunt, fie că vor sau nu, fie că vreți sau nu, formatori de opinie, și astfel cuvintele lor capătă o greutate semnificativă. Asta și pentru că, ținând cont de reputație, alții o cataloghează drept mit, formulările întâlnite în media, de orice tip ar fi aceasta, dar cu precădere cea audiovizuală, sunt din start prezumate a fi corecte, în concordanță cu rigorile românei literare/standard. Lucrurile nu stau însă întotdeauna

așa, o situație care are multe cauze și, din nefericire, multe efecte negative. La greșelile inerente condițiilor de *live* se adaugă și cele de mai mare profunzime, care nu pot fi decât consecința unei cunoașteri aproximative a instrumentului care ne permite transmiterea unui mesaj jurnalistic: limba română. Care, am convenit deja, are un nivel ridicat de dificultate.

Structurile gramaticale complexe, topica uneori derutantă, normele ortografice exigente și, de ce să nu recunoaștem, câteodată inconsecvente, ramificațiile lexic-semantice luxuriante, tot acest ansamblu lingvistic monumental poate intimida pe oricine. Fiindcă reflexele discursive asimilate nativ și contextual, adică din afara cărților de specialitate, trebuie corijate prin educație, de factură instituționalizată sau autodidactă, lucru care nu se întâmplă întotdeauna în ceea ce-i privește pe unii dintre conașionalii noștri implicați în activitatea jurnalistică. Acest proces de învățare este continuu, și aici nu este vorba despre nicio exagerare, ca în alte situații, iar misiunea transducerii corecte de mesaje către public transferă produselor mediatice o responsabilitate enormă ce se va răsfrânge automat asupra celor care le concep: jurnaliștii.

Problema care apare, dincolo de bunele intenții și de pregătirea celor care realizează, spre exemplu, emisiuni televizate, este cea legată de interlocutori. Modul de exprimare al acestora trebuie să fie reglat de exact aceiași parametri lingvistici respectați și de moderator, însă prezentatorul nu poate controla situația, din acest punct de vedere, decât prin monitorizarea atentă a discursului colegului de platou și apoi corectarea acestuia, o atitudine „profesorală” ce poate fi însă receptată defavorabil nu doar de către invitat, ci și de o parte din public. Astfel că asistăm la situația în care greșelile gramaticale sunt propagate, prin intermediul unui canal mediativ în care publicul investește încredere deplină, de către personalul non-jurnalistic, dacă îmi acceptați expresia, erori care

sunt tolerate, nu întotdeauna cu seninătate, dar totuși tolerate, de către realizatorul respectivei emisiuni TV.

Un cadru structural extrem de permisiv, din acest punct de vedere, este internetul. Universul online permite oricui să se exprime aproape oricum, fără o instanță care să sancționeze în vreun fel derapajele lingvistice. Consecința cea mai gravă a acestei stări de fapt este că obișnuințele căpătate în mediul virtual sunt mai apoi translocate în vorbirea curentă, din lumea palpabilă, ca și în redactarea unor texte în afara contextului internautic lax, exprimări eronate sau eliptice care pot pătrunde apoi și în mesaje audiovizuale. Acest reflex inerțial duce la o simplificare dramatică a modalităților de exprimare, la o sărăcire a formelor de expresie și chiar la o contaminare a scrisului și vorbirii cu ceea ce am putea cataloga drept „virusi lingvistici” de proveniență străină, termeni preluați, în condițiile existenței unor corespondenți onorabili în limba noastră maternă, absolut nejustificat, și ne referim acum la acele barbarisme, acele calcuri deranjante, străinisme de care ne izbim aproape în fiecare zi.

Ne propunem în continuare să semnalăm probabil cele mai contagioase zece greșeli de limbă, acelea care s-au răspândit pe o arie neliniștitor de mare și cu o viteză absolut amețitoare, erori identificabile atât în context non-formal, cât și formal, care au proliferat și în mass-media cu aproape aceeași intensitate cu care s-au insinuat în limbajul colocvial:

1. Structura „ca și”, folosită în loc de „ca”. Din dorința de a evita o eventuală cacofonie, structura „ca și” a ajuns să fie folosită la scară largă, în majoritatea situațiilor fără să mai aibă vreo legătură cu situația în care își propunea să evite o exprimare cacofonică (și în care era, oricum, tot o greșeală). Așadar, este nerecomandată folosirea lui „ca și” în loc de „ca” în situații precum: „ca și profesor”, „ca și om”, „ca și jurnalist” etc.

2. **Folosirea formei de conjunctiv „să aibe”**, în condițiile în care, pentru persoana a III-a singular și plural, forma de conjunctiv a verbului „a avea” este „să aibă”, și nu „să aibe” (uneori mai auzim chiar și „să aive” sau „să aivă”).

3. **Prepoziția „datorită” utilizată în locul locuțiunii prepoziționale „din cauza”**. Mai nou, limba română aproape că a scos din uz expresia „din cauza”, mai toți vorbitorii folosind abuziv, în locul ei, prepoziția „datorită”, ceea ce este total greșit, deoarece fiecare dintre ele este purtătoare de sens – „datorită” are sens pozitiv, iar „din cauza”, sens negativ.

4. **„Ultimile” în loc de „ultimele”** – există patru forme flexionare ale adjectivului „ultim”, în concordanță cu numărul și genul: „ultim”, „ultimă”, „ultimi”, „ultime”. Se observă că, la feminin plural, desinența este „e” și nu „i”, astfel că vom spune „ultimele știri”, și nu „ultimile știri”.

5. **„Doar” vs „decât”**. În limba română, „decât” are același sens ca „doar” sau „numai”, însă funcționează în regimuri diferite. Astfel, „decât” nu poate fi folosit decât în construcții negative, iar „doar” și „numai”, exclusiv în context pozitiv. Așadar, sunt greșite exprimări de genul „Am decât trei lei”, variantele corecte fiind: „Nu am decât trei lei” sau „Am doar trei lei”.

6. **„Faceți” în loc de „faceți”** la imperativ afirmativ apare prin confuzia cu verbele cu infinitivul în „-ea”, cum ar fi „a tăcea”, al cărui imperativ plural este „tăceți”. Forma de infinitiv „a făcea” este populară și, în consecință, neacceptată în norma literară a limbii române.

7. **„Nu fă”/ „nu du”/ „nu zi” etc. în loc de „nu face”/ „nu duce”/ „nu zice”**, în condițiile în care norma prevede că imperativul negativ preia forma de infinitiv a verbului: „(a) face”, „(a) duce”, „(a) zice”.

8. **Verbul „a vrea”, folosit greșit la forma lui de imperfect: „vroiam”, „vroiai”, „vroia”, ba**

chiar „vruiam”, „vruiai”, „vruia”. Este o formă greșită frecvent întrebuințată, care provine din contaminarea cu verbul sinonim, „a voi”. Formele corecte de imperfect ale verbului „a vrea” sunt: „vream”, „vreai”, „vrea”, din păcate din ce în ce mai rar utilizate. Formele corecte de imperfect ale verbului „a voi” sunt „voiam”, „voiai”, „voia”.

9. Folosirea lui „care” în loc de „pe care”, cu toate că regulile gramaticale prevăd că pronumele relativ „care”, atunci când are funcția sintactică de complement direct, este însoțit de prepoziția simplă „pe”, spre deosebire de situația când acesta este subiectul unei propoziții atributive: „Acesta este învățătorul pe care l-am avut la școală”/ „Acesta este învățătorul care ne-a învățat carte”. Mai mult, folosirea lui „care” în cazul genitiv, precedat de articol genitival („a”, „al”, „ai”, „ale”), ridică mari probleme în vorbirea curentă, deoarece norma impune, în această situație, un acord încrucișat destul de greu de anticipat de către unii dintre vorbitori: articolul genitival se acordă cu substantivul care îl urmează, iar pronumele relativ cu cel care îl precede (de exemplu „țara ai cărei locuitori”, și nu „țara ai cărui locuitori” sau „țara ale cărei locuitori”).

10. Întrebuințarea incorectă a verbului „a plăcea”, pe care vorbitorii neatenți îl conjugă, la condițional-optativ, pornind de la forma „a place”, care este inexistentă. Exprimări de genul „Mi-ar place să merg la mare”, în loc de forma corectă „Mi-ar plăcea să merg la mare”, se numără în continuare printre greșelile omniprezente în vorbirea de astăzi.

Toate aceste greșeli flagrante s-au infiltrat în ultimii ani în (apoape) toate straturile lingvistice, iar perpetuarea lor depinde și de modul în care media audiovizuală înțelege să nu cedeze tentației de a adopta, de dragul spontaneității și familiarității, exprimări care sfidează uneori nu doar norma gramaticală, ci și logica. Recunoscând importanța televiziunii și radioului în cultivarea

respectului pentru o vorbire îngrijită, reputata lingvistă Rodica Zafiu, profesor universitar doctor la Facultatea de Litere a Universității din București, atrage atenția asupra acestui fenomen cvasi-generalizat de trivializare a exprimării, o tendință nocivă care apare și din dorința vorbitorului de a părea „natural” și, nu în ultimul rând, „cool”:

„Televiziunea și radioul contribuie la răspândirea limbii literare – a limbii standard, unitare; dar tot ele pot răspândi, la fel de ușor, greșelile sau inovațiile neinspirate (inutile și inestetice). Mulți oameni cultivați se plâng astăzi că limba română se vorbește prost, că mass-media, din dorința de a se apropia de public, folosește un limbaj nu doar spontan, ci neîngrijit, nu doar familiar, ci de-a dreptul vulgar. Familiaritatea glumeață și spontaneitatea sunt un merit; dar ele se confundă uneori cu nepăsarea față de modul de a vorbi, cu incultura afișată cu seninătate. Poți fi simplu, spontan, corect, fără a deveni neapărat doct, rigid, pretențios? Cu siguranță, dar nu e un lucru ușor. Mass-media actuală ar trebui să ne ofere dovada că performanța e la îndemâna noastră și să devină un model de comunicare firească și elegantă”⁸⁰.

De asemenea, observăm cu îngrijorare înmulțirea greșelilor de ortografie și de punctuație care își găsesc loc pe burtierele și crawl-urile posturilor de televiziune românești. Semnalăm o mică parte dintre cele mai dese și mai deranjante erori pe care le putem identifica cu regularitate pe suportul grafic oferit de producătorii emisiunilor TV autohtone:

- „**Elena Udrea sub control judiciar**” este o formulare care păcătuiește prin faptul că ignoră regula care spune că absența predicatului dintr-o

⁸⁰ Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, Consiliul Național al Audiovizualului, *Ești cool și dacă vorbești corect*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2010, p.7

propoziție sau frază se semnalează prin virgulă sau cratimă (titlul corect ar fi fost „Elena Udrea, sub control judiciar” sau „Elena Udrea – sub control judiciar”).

- **„Teroriștii au încercat să pătrundă în clădire dar nu au reușit”** este o frază în care se încalcă o regulă de punctuație care prevede că se pune mereu virgulă înainte de o conjuncție coordonatoare adversativă („dar”, „însă”, „ci”, „iar”). Corect ar fi fost, în consecință, „Teroriștii au încercat să pătrundă în clădire, dar nu au reușit”.

- **“Deputatul PNL, Gigel Știrbu, candidează pentru Consiliul Județean Olt” și “Președintele SUA Barack Obama va efectua o vizită în Mexic”** sunt două propoziții care fac abstracție de faptul că normele de punctuație ale limbii române menționează că numele proprii se izolează prin virgule numai atunci când funcționează ca o apozitie explicativă. Cum secvența inițială, în primul caz, nu este de ajuns pentru a duce la identificarea persoanei invocate, deoarece Partidul Național Liberal are mai mulți deputați, nu doar unul, iar în al doilea este mai mult decât suficientă, deoarece nu există decât un singur președinte american, cele două propoziții ar fi trebuit să arate astfel: „Deputatul PNL Gigel Știrbu candidează pentru Consiliul Județean Olt” și „Președintele SUA, Barack Obama, va efectua o vizită în Mexic”.

- **„Un avion egiptean a fost deturnat azi dimineată”** este o propoziție în care se trece cu vederea regula care spune că adverbele compuse se scriu întotdeauna cu cratimă: „azi-dimineată” și nu „azi dimineată”.

- **„Vice-premierul Gabriel Oprea a demisionat”** încalcă regula care prevede că prefixele nu

se despart de cuvintele de bază prin cratimă, decât în anumite situații, cum ar fi în cazul termenilor care încep cu „ex” (ex: „ex-premier”). Ca atare, *headline*-ul de pe crawl ar fi trebuit scris „Vice-premierul Gabriel Oprea a demisionat”.

- **„Doi membri ai unei grupări teroriste au fost capturați”** se remarcă prin faptul că redactorul adaugă nejustificat un „i” la pluralul cuvântului „membru”. Termenii care se formează la singular cu „u” final primesc, la pluralul neaccentuat, desinența „i”, al doilea „i” apărând numai în contextul accentuat, astfel că propoziția trebuia să fie arate pe ecran în felul următor: „Doi membri ai unei grupări teroriste au fost capturați”.

Multe dintre aceste greșeli de limbă semnalate mai sus, la care se adaugă și altele, nu puține la număr, au fost identificate și aduse la cunoștința publicului larg de către o echipă a Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosetti” al Academiei Române, sub coordonarea Rodicăi Zafiu, la cererea Consiliului Național al Audiovizualului - CNA. Monitorizările periodice ale acestor experți au reușit să colecteze cele mai frecvente greșeli gramaticale, stilistice, de ortografie, punctuație și ortoepie, un raport care poate funcționa și ca un îndreptar util pentru toți jurnaliștii implicați în procesul de producție audiovizuală. Pentru a vă convinge că tendințele subliniate mai sus au o arie de răspândire mediatică îngrijorătoare, vă sugerăm să consultați, spre exemplu, rezultatele monitorizării din perioada 1 - 31 mai 2011 ([http:// www.cna.ro/Rezultate-monitorizarii-privind,4438.html](http://www.cna.ro/Rezultate-monitorizarii-privind,4438.html)).

Potrivit acestui raport, au fost înregistrate, ca și în precedentele sesiuni de monitorizare, greșeli elementare de scriere (în titluri sau în crawluri), s-au înregistrat unele pronunțări neîngrijite, populare și regionale, destul de frecvente fiind și deplasările de accent, produse cel mai adesea din necunoașterea formei corecte. În domeniul morfologiei, în afara unor abateri persistente, sem-

nalate și în monitorizările precedente, s-au înregistrat câteva forme greșite în flexiunea verbelor, s-a constatat prezența tiparului popular, nerecomandabil, de extindere a marcării genitivului sau a dativului cu „lui/ lu”, în locul exprimării flexionare (ex. „lui Ioana”, în loc de „Ioanei”) și s-a folosit destul de frecvent forma de feminin plural „ultimile”, în locul celei corecte, „ultimele”. A scăzut frecvența dezacordurilor la numerale, însă utilizarea fără prepoziția „pe” a pronumelui relativ „care” cu funcție de complement direct continuă să fie o greșeală frecventă (ex. „Băiatul care l-am văzut”). Folosirea lui „și” parazită (în secvența „ca și”) persistă și chiar se extinde: „Vă atrag atenția ca și medic” - corect „ca medic”.

În raportul Institutului de Lingvistică "Iorgu Iordan - Al. Rosetti" al Academiei Române se mai evidențiază și faptul că sunt din ce în ce mai frecvente calcurile semantice inutile după engleză în emisiunile TV românești: „Au arătat (...) aceeași determinare care i-a făcut campioni” - cf. engl. „determination” - hotărâre, stabilire - recomandat, în acest context, „hotărâre”, „Acesta a mulțumit fanilor și colegilor pentru suport” - cf. engl. „support” - ajutor, sprijin - recomandat „sprijin”. Ajungem astfel la o tendință controversată, care își are suporterii ei fideli, dar și contestatari cel puțin la fel de „determinați”, un „trend” reprezentat de fenomenul de „anglicizare” a limbii române, proces care se manifestă într-un context globalizant ce s-a conturat în ultimele decenii sub influența (unii îi spun tirania) limbii engleze. Limba română s-a îmbogățit continuu prin împrumuturi, vezi doar cazul cuvintelor de origine franceză care au fost adoptate/adaptate în ultimele două secole, ceea ce face să privim totuși cu ochi buni fenomenul, însă preluările inutile, în condițiile unor corespondenți autohtoni absolut decenti, și folosirea într-un context haotic a acestor termeni „aclimatizați” sunt de evitat, după cum observă și Adina Dragomirescu și Alexandru Nicolae:

„Trăsătura cea mai vizibilă a lexicului limbii române de azi este influența engleză. Așa cum am spus, nu e vorba de un fenomen negativ în sine. Îmbogățirea lexicului se face atât prin cuvinte noi (împrumutate, derivate cu prefixe și sufixe, compuse, trunchiate, ori a căror structură o copiază pe cea a unor cuvinte sau expresii străine), cât și prin transformările semantice ale unor cuvinte deja existente în limbă (lărgiri și restrângeri de sens, înnobilări și degradări, copierea semantismului cuvintelor corespunzătoare din alte limbi). Toate acestea sunt mecanisme normale în evoluția oricărei limbi, care însă pot trece cu ușurință în domeniul greșelilor de limbă, dacă nu respectă regulile, dacă nu sunt sistematice, ci individuale, dacă nu se potrivesc registrului stilistic în care apar”⁸¹.

Desigur că îmbogățirea unei limbi prin preluarea de cuvinte din alte limbi, în ultima vreme aproape exclusiv din engleză, este în esență un fenomen dezirabil, dar numai dacă acesta se derulează sub incidența unui set de norme și se manifestă în concordanță cu spiritul limbii care adoptă termenii respectivi și bagajul semantic aferent. În domeniul IT, spre exemplu, terminologia provine din limba engleză, cu irelevante excepții, iar unele cuvinte impuse prin transferul de tehnologie ce se derulează la nivel mondial nu pot fi întotdeauna adaptate corespunzător regulilor ortografice și ortoepice ale limbii, în cazul nostru româna, care asimilează respectivii termeni, după cum remarcă și Alina Gioroceanu:

„Numărul mare de anglicisme (și americanisme) și, mai ales, xenismele din limba română reprezintă unul dintre reflexele lingvistice ale globalizării, privită abstract ca schimb, <flux> (de bunuri și servicii, de persoane, de capitaluri) facilitat de dezvoltarea tehnologiei. Vocabularul relațiilor publice și al publicității, precum și vocabularul marketingului, domenii cu o istorie recentă, sunt descrise de ter-

⁸¹ Dragomirescu, Adina, Nicolae, Alexandru, *101 greșeli de lexic și de semantică. Cuvinte și sensuri în mișcare*, Humanitas, București, 2011, p.31

meni cu o încadrare neologică variată, de la anglicisme și xenisme, la cuvinte recente, create pe teren românesc. Receptivă la aceste împrumuturi și creații lexicale este și presa românească; în textele jurnalistice se pot identifica unități lexicale neînregistrate încă de dicționarele limbii române”⁸².

În unele cazuri, acest proces, acest flux poate căpăta efecte adverse extreme de serioase, derapajele și exagerările ducând inclusiv la un fenomen de alterare a expresivității limbii literare, de sărăcire și nu de îmbogățire lexicală, un risc pe care îl semnalează și Ioana Pârvulescu într-un sondaj de opinie, realizat de revista 22, pe tema evoluției (sau involuției!) limbii române în ultimii ani, un chestionar adresat câtorva intelectuali reductibili și în care aceștia și-au exprimat opinia inclusiv și mai ales cu privire la degradarea limbii în mass-media românească:

„Voi discuta numai despre pericole, de fapt despre unul singur, cel de sărăcire a limbii, prin adoptarea fără discernământ a englezismelor (americanismelor), mai mult sau mai puțin adaptate. De pildă, <target>, <cool>, <advertising>, <locație>, dar chiar și <OK>, cuvânt bun la toate. E paradoxal că primirea ospitalieră a unor noi cuvinte înseamnă, în acest moment, sărăcirea limbii. Explicația e simplă: câte un cuvânt din engleză înghite, face să dispară un evantai nuanțat de cuvinte românești, din care nu mai rămâne nici umbra, nici amintirea. Când folosești <OK> - ceea ce facem cu toții -, nu trebuie să uiți cu desăvârșire că pe lume mai există <bine>, <binișor>, <bun>, <drăguț>, <da>, <grozav>, <desigur>, <perfect> și alte zeci de posibilități de exprimare”⁸³.

⁸² Gioroceanu, Alina, *Împrumut și creativitate lexicală în româna actuală: Brand și familia lexicală*, ciso1.central.ucv.ro/litere/.../GioroceanuAlina.doc

⁸³ Pârvulescu, Ioana, *O cură de cărți prinde bine la vocabular*, Revista 22, 2007, <http://www.revista22.ro/limba-romana-in-mass-media-4076.html>

Dezbaterea sau controversa pe seama oportunității preluării unor cuvinte străine nu poate fi tranșată definitiv, iar soluția pentru contracararea unui proces cu efecte nocive pe termen lung se găsește, ca de obicei, undeva la mijloc. Este evident că pozițiile radicale ale „puriștilor” și „cosmopoliților” nu ne pot furniza instrumentele prin care să putem conserva eficient esența, muzicalitatea, cromatica, farmecul limbii române. O abordare temperată a acestei dileme și o mai mare disponibilitate la concesii justificate/justificabile par a fi calea spre o atenuare a procesului de contaminare a limbii și de sărăcire a lexicului, după cum remarcă și Rodica Zafiu, cea care solicită o cât mai grabnică și mai rațională rezolvare a neclarităților morfologice și lexicale pe care le aduc preluările englezești:

„De fapt, împrumuturile ridică adesea probleme greu de soluționat, mai ales în cazul contradicțiilor dintre adaptarea morfo-lexicală (formarea unui plural, uneori chiar cu alternanțe consonantice, formarea de derivate) și neadaptarea fonetică și grafică; sau între valoarea semantico-morfologică din limba de origine și cea convenabilă sistemului limbii române: cazuri de notorietate sunt mass-media, sandvici/sendviș, rugby/rugby, precum și compusele englezești cu -man („om”, „bărbat”), de tipul tenisman - pentru care noul DOOM alege grafia adaptată tenismen (pl. tenismeni). Aici orice soluție este imperfectă și tranzitorie; orice alegere, chiar bazată pe o serie de argumentări lingvistice, riscă să rănească sensibilitatea fonetică, grafică, morfologică sau semantică a unei părți a cititorilor; e totuși clar că o alegere (sau câteva variante admise) trebuie să existe”⁸⁴.

⁸⁴ Zafiu, Rodica, *Păcatele Limbii: Împrumuturile în DOOM-2*, România literară, Nr.24, 2005, http://www.romlit.ro/mprumuturile_n_doom-2

Bibliografie

- Avram, Mioara, *Anglicismele în limba română actuală*, București, 2001
- Bidu-Vrănceanu, Angela et al., *Dicționar de științe ale limbii*, Editura Nemira, București, 2001
- Căpățînă, Cecilia (coord.), *Dicționar invers al limbii române*, București, Editura Niculescu, 2008
- Dragomirescu, Adina, Nicolae, Alexandru, *101 greșeli de lexic și de semantică. Cuvinte și sensuri în mișcare*, Humanitas, București, 2011
- Dumitrescu, Florica, *Dicționar de cuvinte recente*, București, Logos, 1997
- Gioroceanu, Alina, *Împrumut și creativitate lexicală în româna actuală: Brand și familia lexicală*, ciso1.central.ucv.ro/litere/.../GioroceanuAlina.doc
- Marcu, Florin, *Noul dicționar de neologisme*, Editura Academiei, 1999
- Pârvulescu, Ioana, *O cură de cărți prinde bine la vocabular*, Revista 22, 2007, <http://www.revista22.ro/limba-romana-in-mass-media-4076.html>
- Stoichițoiu-Ichim, Adriana, *Vocabularul limbii române actuale. Structura, dinamică, creativitate*, București: ALL, 2001
- Zafiu, Rodica, *Păcatele Limbii: Împrumuturile în DOOM-2*, România literară, Nr.24, 2005, http://www.rom-lit.ro/mprumuturile_n_doom-2
- Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, Consiliul Național al Audiovizualului, *Ești cool și dacă vorbești corect*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2010
- Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic*, Editura Univers Enciclopedic, 2005/2007
- Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998

Gramatica limbii române, vol. I./vol. II, Cuvântul/Enunțul, Editura Academiei, 2005

SITE-URI

www.adevarul.ro
www.cna.ro
<http://cum-se-scrie.ro>
www.dcnews.com
www.dexonline.ro
www.libertatea.ro
www.mediafax.ro
www.revista22.ro
www.romlit.ro

Simona Mihaiu a absolvit Facultatea de Sociologie și Asistență socială, Universitatea din București.

În 2013, a obținut titlul de doctor în sociologie cu lucrarea cu lucrarea „Criminalitatea violentă în România. Evaluare, etiologie și prevenire socială”. Este vicepreședinte al Asociației Evolve și membru în organizații internaționale și naționale de specialitate. Este cercetător postdoctoral la Institutul de Cercetare a Calității vieții,

al Academiei Române, având ca temă de cercetare omuciderea conjugală. Are o bogată activitate de cercetare în domeniu (publicații în reviste de prestigiu din domeniu, participări la numeroase conferințe internaționale) și a coordonat mai multe proiecte de intervenție în domeniul devianței sociale.

Perspective socio-criminologice de cunoaștere a omorului⁸⁵

Simona Ionela MIHAIU
Cercetător postdoctorand
Institutul de Cercetare a Calității Vieții,
Academia Română
E-mail: simonamihaiu@yahoo.com

Introducere

Omorul este deopotrivă un indicator al nivelului de violență cât și al calității vieții membrilor unei societăți întrucât, afectează în mod iremediabil nu doar victimele, ci și familiile acestora și ale agresorilor, persoanele apropiate șitotodată creează o stare de insecuritate la nivel comunitar. În contextul dat, tot mai mulți sociologi, psihologi, criminologi, medici, juriști, manifestă un interes sporit pentru înțelegerea, explicarea și prevenirea omorurilor, cu atât mai mult cu cât în unele zone ale lumii se înregistrează creșteri statistice semnificative. De pildă, în prezent, există în interiorul spațiului european și în alte zone geografice (Canada, Statele Unite ale Americii, Noua Zeelandă, Australia ș.a.), institute de cercetare, grupuri de lucru și școli specializate în analiza acestei

⁸⁵Această lucrare este elaborată și publicată sub auspiciile Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română ca parte din proiectul co-finanțat de Uniunea Europeană prin Programului Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 în cadrul proiectului Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale Cod Proiect POSDRU/159/1.5/S/141086.

forme de manifestare a criminalității violente. În ceea ce privește România, demersurile științifice și instituționale sunt reduse ca număr, reușind să acopere doar anumite zone de interes. Având scopul de a evidenția noi direcții de abordare a omorului în țara noastră, propun o concisă analiză teoretică și metodologică a rezultatelor științifice reprezentative, obținute la nivel național internațional.

Demersul meu apare ca urmare a preocupărilor de cercetare în domeniul criminalității violente dar și ca răspuns la nevoia societății românești de dezvoltare a unor idei, proiecte de cercetare și strategii de prevenire a omorului.

1. Factori de risc ai omorului

Unul dintre studiile *reper* în literatura de specialitate a fost inițiat de Marvin Wolfgangcare, a studiat un număr de 588 de persoane condamnate pentru omor, având ca principale obiective cunoașterea mobilurilor delictelor și a rolului pe care victimele le au în săvârșirea acestora (Mucchielli, 2004; Bookman, 2005). Astfel, în lucrarea *Patterns of Criminal Homicide*, autorul prezintă o listă de mobiluri ale omorului, în ordinea descrescătoare a importanței: „altercația banală (insultă, încăierare, provocare), cearta domestică, gelozia, cearta pentru bani, furturi, reglarea conturilor între infractori, accidente: auto-apărare și urmărirea penală a unui criminal”.⁸⁶ În acest context, elaborează și explică conceptul de *victim precipitation* (provocarea de către victimă), inspirând mai mulți specialiști care, au început să acorde un rol important în determinarea omorului și victimelor, nu doar agresorilor. Totodată, este preocupat de relația exis-

⁸⁶ Marvin Wolfgang *apud*. Laurent Mucchielli și Philippe Robert (coord.) *Crime et sécurité. L'état des savoirs*, Paris, La Découverte, 2002, pp. 150-151.

tentă între consumul de alcool și omucidere, concluzionândcă o parte reprezentativă a cazurilor studiate a presupus starea de ebrietate a agresorilor și/sau victimelor. Pornind de la acest studiu, cercetări ulterioare au indicat că aproximativ jumătate din omuciderile din Statele Unite implică o legătură între alcool și/sau droguri (Goodman *et al.* 1986; Wieczorek *et al.* 1990; Spuntet *et al.* 1993; Goldstein *et al.* 1992). Proporții similare au fost raportate în Australia (Wallace 1986), Canada (Rossow 2004) și în Europa (Rossow 2001; Kivivouri 2002). În principal, aceste studii subliniază faptul că efectele psihofarmacologiceale alcoolului și/sau drogurilor pot explica asocieria dintre intoxicație și omucidere. Este vorba despre afectarea timpului de reacție și capacitatea de observare a indiciilor inhibitoare, reducerea anxietății cu privire la consecințele violenței, diminuarea posibilității de controlare a unor impulsuri, afectarea funcționării cognitive și creșterea probabilității comportamentului agresiv respectiv, reducerea posibilității unui conflict non-violent. Cu toate că există dovezi care sugerează faptul că ingestia de anumite substanțe crește riscul apariției unui comportament violent, nu există încă un consens cu privire la natura exactă a acestei relații. Caroline Miles a analizat datele statistice înregistrate de poliție în perioada 1995-2005, 40 de dosare întocmite de organele judiciare și a intervievat 20 de persoane condamnate definitiv la executarea unor pedepse privative de libertate, pentru delict de omor. La finele studiului, autoarea ajunge la concluzia că „legătura dintre consumul de alcool și omucidere nu trebuie privită într-un mod unidimensional, ci trebuie analizată în relație cu trecutul persoanelor implicate în act, stilul de viață al acestora și factorii situaționali care se manifestă în momentul culminant”.⁸⁷ În contex-

⁸⁷Caroline Miles, Intoxication and homicide. A Context Specific Approach, *BRIT. J. Criminol*, 52, 2012, p. 884.

tul dat, trebuie să precizez faptul că unii specialiștii au extins aria de cercetare, având în vedere efectele consumului de alcool și/sau droguri la nivel structural și cultural (Martin 2001; Tardiff *et al.* 2002; Pridemore 2011; Rogers și Pridemore 2013). Deși rezultatele obținute au îmbunătățit substanțial cunoștințele privind alcoolul și omuciderea, multe studii au fost restricționate de o abordare uni-dimensională, care se luptă pentru a ține cont de complexitatea fenomenului.

Relația dintre disponibilitatea la arme de foc și omucidere continuă să fie o sursă de dezbateră științifică, cu atât mai mult cu cât rezultatele obținute la nivel transnațional nu se află încă într-un consens. Există studii care au identificat o asocieră semnificativă între disponibilitatea la arme de foc și omor (McDowall, 1991; Hemenway și Miller, 2000; Gatiti și Ludwig, 2004) și studii care nu validează această ipoteză (Kleck 1984; Maggaddino și Medoff, 1984; Kleck și Patterson 1993). În ansamblu, este vorba despre faptul că cea mai mare parte a cercetătorilor nu au luat în considerare potențialul de simultaneitate între nivelurile de disponibilitate la arme de foc și ratele criminalității violente.

O altă perspectivă interesantă privind omorul întâlnim la Laurent Mucchielli care a analizat toate dosarele instrumentate de Curtea de Apel din Versailles în perioada 1987-1996, identificând 102 cazuri în care au fost implicate 122 de persoane ce au comis delikte de omor, tentativă de omor sau lovituri cauzatoare de moarte. Printr-o analogie între lucrarea sa, *Recherche sur les homicides: auteurs et victimes* și altele realizate anterior în Franța, autorul construiește o grilă de cercetare preluată și de alți specialiști, care este menită să identifice o serie de factori de risc privind „biografia autorilor și a victimelor (trecut familial, școlar, profesional, stare de sănătate, antecedente penale și diverse

alte experiențe), relațiile dintre autori și victime, circumstanțele actelor infracționale”.⁸⁸

Studii privind omorul au fost realizate și de către specialiști din cadrul Centrului Internațional de Criminologie Comparată din Montréal, înființat în anul 1969 și considerat, în prezent, cel mai important grup de cercetare a criminalității din spațiul francofon⁸⁹. De pildă, în lucrarea *Traité de criminologie empirique*, coordonată de Marc Le Blanc și Maurice Cusson, sunt prezentate câteva aspecte teoretice și metodologice utile în explicarea omorului: „relevarea constantă a datelor empirice; asocierea acțiunilor actorilor dramei cu intențiile lor și identificarea logicii interne a acestora; examinarea modului în care s-au derulat evenimentele și prezentarea modului în care se antrenează unele pe celelalte și cum protagoniștii dramei se influențează reciproc”.⁹⁰

Referitor la etiologia omorului, autorii apreciază că trebuie căutată în conflictul dintre agresor și victimă: „doi indivizi se confruntă pentru că interesele lor se opun. Ei sunt în competiție unul cu celălalt, fiecare dorește același avantaj, niciunul nu acceptă să împartă”.⁹¹

⁸⁸ Laurent Mucchielli, Recherche sur les homicides: auteurs et victimes, *Questions pénales*, 14 (1), 2002, p. 1.

⁸⁹ Dintre proiectele realizate în cadrul Centrului Internațional de Criminologie Comparată din Montréal menționez: „Omorurile în patru țări din Africa occidentală”; „Tratamentul, adaptarea psihosocială și recidiva agresorilor sexuali”; „Organizația Mondială a Sănătății: o mai bună înțelegere a rolului instituției justiției sociale în explicarea variațiilor ratei omorurilor din întreaga lume”.

Mai multe informații despre C.I.C.C. pot fi găsite la pagina <http://www.cicc.umontreal.ca/>.

⁹⁰ Marc Le Blanc și Maurice Cusson (coord.) *Traité de criminologie empirique*, ediția a IV-a, Quebec, Les Presses de l'Université de Montréal, 2010, p. 76.

⁹¹ *Ibidem*, p. 78.

În contextul dat, săvârșirea omorului este prezentată în două etape: *procesul justițiar și ascensiunea la extreme a conflictului*. Procesul justițiar presupune mai multe faze: „nedreptate suportată - plângere - refuz de a repara greșeala - dezaprobare - acțiuni reciproce - răzbunare”⁹² în timp ce escaladarea conflictului și trecerea la următoarea etapă care, conduce deseori la omor, are loc în momentul în care intervin „cultul onoarei și spiritul războinic”.⁹³ În opinia criminologilor canadieni, foarte rar, conflictele dintre indivizi se finalizează prin omor, fiind vorba despre cazurile în care sunt atinse cele două praguri sau etape. Trecerea de la o etapă la cealaltă este descrisă astfel: „ambii protagoniști sunt mobilizați de furia cauzată de nedreptatea suportată, de voința de a evita o situație umilitoare și de teamă. Unul dintre ei va termina prin a fi omorât din mai multe motive: pentru a răzbuna nedreptatea, pentru a învinge, pentru a scăpa de pericolul iminent”.⁹⁴

2. Contextul omorului

Marc Le Blanc și Maurice Cusson dezbat în *Traité de criminologie empirique*, importanța martorilor în contextul săvârșirii omorului. Aceste persoane, cărora le este atribuit rolul de *pacificatori*, pot interveni în momentul conflictului și îl pot controla, determinându-i pe protagoniști să adopte o atitudine non-violentă sau chiar productivă. Desigur, există și situații în care intervenția martorilor sau simpla lor prezență cauzează iarrelația dintre agresor și victimă devine mai violentă. În acest context, sunt descrise trei situații posibile ce se nasc ca urmare a prezenței martorilor în momentul și la locul conflictului: „martorii iau partea unuia dintre cei doi

⁹²*Ibidem*, p. 79.

⁹³*Ibidem*, p. 80.

⁹⁴*Ibidem*, p. 81.

actori și se implică direct în conflict alături de prietenii lor; martorii îi pot încuraja pe combatanți pentru a privi spectacolul, ceea ce este ca și cum ai arunca ulei în foc; martorii îi pot calma pe aceștia, îi pot separa și pot încerca să-i împace”.⁹⁵ De menționat faptul că nu toți martorii la conflict sunt *pacificatori*. Ce transformă un martor într-un *pacificator*? Pentru a răspunde la această întrebare, Le Blanc și Cusson susțin următoarele:

1. „El poate invoca un armistițiu care să îi elibereze pe protagoniști de logica irațională în care sunt prinși”.⁹⁶ Odată declanșat conflictul, protagoniștii sunt preocupați ca fiecare să învingă. Cea de a treia persoană, *pacificatorul* intervine și se aliază cu forța cea mai slabă, respectiv cea care este atacată.

2. „*Pacificatorul* restabilește comunicarea între părți și profită pentru a dezamorsa conflictul”.⁹⁷ Odată intensificat conflictul între părți, *pacificatorul* încearcă să îi aducă la masa discuțiilor, în cadrul unei negocieri (*poziție trilaterală*), pentru a-și exprima opiniile. *Pacificatorul* analizează poziția fiecăruia dintre protagoniști și o comunică cu calm celuilalt, filtrează expresiile jignitoare, spuse cu ură, le atrage atenția atunci când greșesc, caută circumstanțe favorabile, încercând astfel să aplaneze conflictul.

3. „El poate ajuta părțile să găsească o soluție de înțelegere pe baza unor reguli generale”.⁹⁸ *Pacificatorul* încurajează victima și agresorul să găsească o cale de mijloc, acceptată de ambii, în vederea aplanării conflictului, indicându-le în acest sens posibile soluții. Astfel, el, care are o poziție imparțială, va căuta să exprime punctul de vedere al fiecăreia dintre părți, făcând apel la o regulă generală, respectiv aceea de a depăși interesul particular pentru a accesa *universalita-*

⁹⁵*Ibidem*, p. 81.

⁹⁶*Ibidem*, p. 81.

⁹⁷*Ibidem*, p. 81.

⁹⁸*Ibidem*, p. 82.

tea principiilor și pentru a încerca să găsească un teren comun pentru cei direct implicați.

Rolul martorilor, respectiv al pacificatorilor în anumite situații, este subliniat și în ceea ce privește construcția unei teorii etiologice a omorului, în sensul că orice demers de acest gen trebuie să aibă în vedere faptul că actul se poate produce în *absența pacificatorilor* sau în *prezența martorilor și sub influența lor*. De asemenea, Cusson și Le Blanc precizează faptul că influența *pacificatorului* depinde de intervalul de timp în care evoluează conflictul, de la momentul în care acesta se declanșează până la momentul final (minute, ore, zile, săptămâni sau chiar luni).

3. Prevenirea omorului

„În moduri omniprezente și insidioase, societatea acceptă implicit și trece cu vederea deseori actele de omor, fiind susținută de credința că acestea reprezintă mai degrabă o chestiune privată, și nu de interes public”⁹⁹. Răspunsul la omucidere dintr-o perspectivă extinsă este esențial, având în vedere complexitatea și multitudinea de variabile implicate. În ultimele decenii, majoritatea guvernelor, instituțiilor și organizațiilor non-guvernamentale internaționale au inițiat măsuri de prevenire și diminuare a omorului însă, conform prevalenței pe care o are, putem spune că sunt departe de a fi eficiente, chiar dacă majoritatea strategiilor includ măsuri legislative, culturale, sociale și politice. Aceasta deoarece

⁹⁹Ghez, Marissa, *Communications and public education: Effective tools to promote a cultural change on domestic violence. Violence against Women Research Strategic Planning workshop*, Washington, DC., National Institute of Justice, Department of Health and Human Services, 1995, p. 98.

omorul este rezultatul mai multor factori care deseori nu pot fi identificați în timp util sau nu pot fi controlați din surse exterioare persoanelor implicate în mod direct.

Din perspectivă științifică, pentru a progresa în cunoașterea și explicarea omorului, este necesar ca specialiștii din domeniu să elaboreze și să implementeze programe de cercetare care să obțină mai multe date empirice, concepte teoretice specifice, propuneri de intervenție în scop clinic sau în situații de criză ș.a. În mod evident, aceste demersuri trebuie să se centreze asupra identificării factorilor de risc și a factorilor de protecție ai omorului. Fie că ne referim la proiecte de cercetare sau programe de intervenție, este important ca selecția instrumentelor de lucru să fie foarte bine realizată. Astfel, se poate construi un fundament teoretic valabil și fiabil care să conducă la rezultate suficient de concludente încât să se poată interveni în practică. De asemenea, în cadrul unui demers științific, este important să abordăm problemele legate de gen, naționalitate, etnie, clasă socială, mediu de rezidență, nivel de instrucție, putere și control, nivel de trai, experiențe personale ș.a.

De pildă, Maurice Cusson, în lucrarea *La prévention de la délinquance: son efficacité et ses rapports à la répression*, subliniază importanța prevenirii la „nivel individual, mai exact la nivelul copiilor, prevenirea animativă sau recreativă și prevenirea situațională”.¹⁰⁰ În ansamblu, este vorba despre importanța implicării poliției în prevenirea situațională, controlul armelor de foc (în cazurile în care indivizii sunt predispuși la manifestarea violenței), implementarea unor programe care să fie centrate pe intervenții la nivel de familie și comunitate ș.a.

¹⁰⁰ Maurice Cusson, *La prévention de la délinquance: son efficacité et ses rapports à la répression. Problèmes actuels de science criminelle*, 21, 2008, p. 11-12.

În acest context, este necesar ca psihologi, medici, asistenți socială, juriști și consilieri să colaboreze, pentru a oferi resurse și alternative viabile. Totodată, este important să fie evaluate impactul politicilor sociale, interrelația dintre mișcările sociale și instituțiile politice și dependențele interculturale.

Un exemplu în acest sens este studiul lui Matt DeLisi, profesor de sociologie la Universitatea Iowa și Glenn D. Walter, specialist în cadrul Instituției Federale Corecționale din Pennsylvania, Statele Unite ale Americii care au cercetat, utilizând metoda analizei de profunzime, un număr de 654 de persoane din opt state (Arkansas, Florida, Georgia, North Carolina, New Jersey, Ohio, Oklahoma și Texas) condamnate pentru omor. Rezultatele obținute și concluziile sunt prezentate în lucrarea *Multiple Homicide as a Function of Prisonization and Concurrent Instrumental Violence: Testing an Interactive Model - A Research Note*, în care elaborează recomandări utile inclusiv societății românești: „programele de prevenire trebuie să vizeze încarcerarea și criminalitatea instrumentală. Pentru început, închisorile trebuie să înceteze să fie școli de criminalitate și să devină case pentru reabilitare. Această măsură poate fi realizată prin schimbarea politicilor corecționale, a procedurilor și a atitudinilor”.¹⁰¹

Concluzii

Rezultatele cercetărilor prezentate evidențiază interesul sporit al specialiștilor pentru cunoașterea, explicarea și prevenirea omorului. În această direcție, se constată acumularea unor noțiuni necesare în literatura din

¹⁰¹Matt DeLisi și Glenn D. Walter, *Multiple Homicide as a Function of Prisonization and Concurrent Instrumental Violence: Testing an Interactive Model - A Research Note*. *Crime & Delinquency*, 57 (1), 2011, p. 156

domeniu, conturarea a noi direcții de analiză privind o problemă socială și aplicarea rezultatelor obținute prin dezvoltarea unor strategii specifice de intervenție.

Ca urmare a acestor demersuri științifice, este important să ne centrăm atenția asupra cadrului instituțional și anume, al politicilor sociale și penale de prevenire a omorului. Spre exemplu, odată cu identificarea unor factori de risc, asociați cu relația existentă între victimă și agresor, se pot evalua tipurile de risc (scăzut, mediu sau crescut) și astfel, există posibilitatea identificării unor elemente de protecție socială, juridică sau psihologică. Mai mult, cunoașterea deopotrivă a particularităților demografice și psihosociale ale agresorilor și victimelor poate indica unele măsuri de intervenție, care să fie preluate și utilizate de către specialiștii din centrele de asistență a victimelor violenței familiale sau de către organele de control social. Recomandările bazate pe studierea comportamentului agresorilor sunt utile și instituțiilor de detenție, care pot introduce programe de diminuare a violenței, de prevenire a recidivei ș.a. Pornind de la rezultatele obținute, se pot dezvolta centre de asistență socială și psihologică a persoanelor implicate indirect în actele de omor (membri ai familiei, prieteni, colegi).

În ceea ce privește societatea românească, accelerarea cercetărilor și a strategiilor de prevenire are o importanță deosebită, întrucât, în prezent, politicile din domeniu sunt construite în contextul violenței sau al criminalității violente, în înțelesul general, fără să existe elemente specifice omorului.

Bibliografie

Cusson, M., La prévention de la délinquance: son efficacité et ses rapports à la répression. *Problèmes actuels de science criminelle*, 21, 26-36 (2008).

DeLisi, M., Walter, G.D., Multiple Homicide as a Function of Prisonization and Concurrent Instrumental Violence: Testing an Interactive Model - A Research Note. *Crime & Delinquency*, 57 (1), 147-161 (2011).

Ghez, M., *Communications and public education: Effective tools to promote a cultural change on domestic violence. Violence against Women Research Strategic Planning workshop*. Washington, DC., National Institute of Justice, Department of Health and Human Services, 1995.

Le Blanc, M., Cusson, M. (coord.) *Traité de criminologie empirique*, édition à IV-a. Quebec, Les Presses de l'Université de Montréal, 2010.

Miles, C., Intoxication and homicide. A Context Specific Approach, *BRIT. J. Criminol*, 52, 870-880 (2012).

Mucchielli, L., Robert, P. (coord.) *Crime et sécurité. L'état des savoirs*. Paris, La Découverte, 2002.

Mucchielli, L., Recherche sur les homicides: auteurs et victimes. *Questions pénales*, 14 (1), 1-4 (2004).

Adina Mocanu este cercetătoare cu bursa predoctorală (FI) acordată de către Guvernul Catalan, la Centrul Dona i Literatura (Femeie și Literatură) din cadrul Universității din Barcelona. A terminat un master interdisciplinar cu titlul *Construcció i Representació d'Identitats Culturals* (Construcția și reprezentarea identităților culturale) la aceeași universitate și un master

în *Literatura Română în Context European* în cadrul Universității din Craiova. În acest moment lucrează la o teză doctorală despre corp, gen și comunitate în literatura română contemporană scrisă de femei. În iunie 2013, a participat cu lucrarea “La representación social del cuerpo en Lizoanca la 11 ani de Doina Ruști”, la *Congresul Internațional Variaciones Rumanas* organizat la Universitatea din Granada, iar în iulie 2013 a participat la seminarul despre violență, *Lecturas sobre la violencia*, organizat de către Centre Dona i Literatura și găzduit de către Universitatea din Barcelona.

Despre vulnerabilitate și copilărie în romanele *Hai să furăm pepeni*, de Nora Iuga și *Kinderland*, de Liliana Corobca

Adina MOCANU
Universitat de Barcelona

Copilăria a reprezentat o sursă de inspirație în ceea ce privește referințele culturale apărute în spațiul românesc atât înainte cât și după comunism. Se poate observa că în timpul regimului lui Ceaușescu se conturează ideea unei copilării perfecte în termenii dictaturii, iar tinerii trebuiau să fie un exemplu pentru societatea socialistă.

Luminița Dumănescu¹⁰²subliniază faptul că patriotismul copilului, în general de sex masculin, făcea parte din educația școlară. Iubirea, devotamentul față de ideile comuniste, curajul și onestitatea, ajutorul la activitățile colective erau principalele calități ale unui pionier „adevărat”.

Imaginea perfectă pe care socialismul românesc o promova, începe să nu mai existe odată cu ieșirea din comunism. Această idealizare a copilăriei se transformă într-o luptă pentru existență, supraviețuire; dintr-o dată iluzia spre mai bine, viața în libertate lasă la vedere ororile comunismului și presiunile la care erau supuși copiii ce nu se înscriau în acel cerc al perfecțiunii. Din această categorie fac parte copiii abandonați, cei ai străzii, cei cu diferite dizabilități sau cei care provin din familii precare. De la căderea regimului comunist, România a trecut printr-o serie de schimbări de ordin economic, politic și

¹⁰²Cf Luminița Dumănescu, „Children as the Nation Future in Communist Romania”, în *Romanian Journal of Population Studies*, Nr. 2, 2014.

cultural, iar intrarea în Uniunea Europeană nu a ajutat la eradicarea problemelor existente până în acel moment, ci a făcut mai evidentă confruntarea cu situația precară în care țara se afla. Situația copiilor este ambiguă; pe de-o parte este vorba despre numeroșii copii rămași fără părinții care au emigrat în străinătate pentru un trai mai bun, iar, pe de alta, sunt copiii care trăiesc în condiții inimaginabile de sărăcie în România.

De-a lungul acestei tranziții postcomuniste, au existat numeroase articole în ziarele contemporane românești despre situația copiilor, dintr-o perspectivă psihologică, sociologică, politică sau economică. Ținând cont că România este încă o țară tradițională, iar rolul familiei heterosexuale e bine cimentat în mentalitatea românească, copilăria e încă reprezentată după niște standarde destul de conformiste și firește, cu multe prejudecăți și clișee. În creațiile literare postcomuniste, se observă o deschidere față de problemele copilăriei, care în alte timpuri făceau parte din categoria tabuurilor: sexualitatea copiilor, abandonul, bolile venerice, diferite dizabilități și altele.

În acest articol, ne propunem să analizăm construcția și reprezentarea copilăriei în literatura contemporană scrisă după căderea comunismului, mai precis în două romane: *Hai să furăm pepeni* (2009) de Nora Iuga și *Kinderland* (2014) de Liliana Corobca. Ne interesează cum se construiește discursul vulnerabilității infantile dintr-o perspectivă de gen, iar din acest punct de vedere vom explora relația de dependență, de responsabilitate care se poate transforma într-o formă de manipulare din partea unor persoane sau *amass mediei*. Primul roman, *Hai să furăm pepeni*, ilustrează imaginea copilăriei contemporane completată de rememorarea unor aspecte de natură subiectivă. Este vorba despre un roman complex ce implică permutarea multiplelor tehnici narative (deconstructivismul, introspecția sau memoria involuntară),

suplimentate de figura autorului implicit. Cel de-al doilea roman, *Kinderland*, portretizează detalii din copilăria unei fete care trebuie să se transforme în tutore pentru frații ei, în lipsa părinților. Aceste creații ne aduc în prim-plan o resemantizare a relațiilor contemporane văzute din perspectiva unor protagoniste-fete, care poate aduce interpretări la modelul de societate actual. Schimbările sociale, economice, politice din România secolului XXI ne împing spre o lume din ce în ce mai individualistă, mai precară, mai conformistă. Relațiile dintre copii și între generații sunt revizuite în aceste două romane, prezentate într-o viziune care destabilizează și problematizează rolul familiei heteropatriarhale.

Este interesant de analizat chestiunea apropierii față de celălalt, ce dă naștere unei relații de vulnerabilitate, pe de o parte din perspectiva fragilității, fiind vorba de un corp mic, dar și a deschiderii față de persoana cu care se intră în contact, cu toate emoțiile și greutatea care sunt negociate în procesul de socializare.

În cel de-al doilea eseu, „Violence, Mourning, Politics”, al volumului *Precarious Life*¹⁰³, Judith Butler demonstrează că vulnerabilitatea nu înseamnă ceva negativ, ci dimpotrivă ceva productiv, care resemantizează și produce noi relații. Contextul în care scrie Butler e cel american, imediat după prăbușirea celor două turnuri gemene din World Trade Center, iar acest lucru îi oferă posibilitatea de a vorbi despre politicile corporalității, discursul etic care implică procesul de a relaționa atât la nivel microuman cât și la nivel macro. Aceste succesiuni de fapte deschid o discuție filosofică în ceea ce privește conceptul de vulnerabilitate în acel context public și politic. Judith Butler susține că nou-născuții reprezintă o stare de fapt care nu poate fi interogată, o relație de dependență unilaterală ce are la bază relația de recunoaște-

¹⁰³Judith Butler, *Precarious Life*, Verso, London, 2004.

re, în acel sens că un copil are nevoie de cineva ca să-l îngrijească: „So when we say that every infant is surely vulnerable, that is clearly true; but it is true, in part, precisely because our utterance enacts the very recognition of vulnerability and so shows the importance of recognition itself for sustaining vulnerability”¹⁰⁴. În general, categoriile cele mai vulnerabile din care fac parte copii, femeile, bătrânii, șomerii, lucrători cu program redus de lucru sau persoane cu dizabilități. De asemenea, sunt luate în considerare situațiile exterioare, circumstanțele la nivel macro-social care pot transforma indivizii ca fiind vulnerabili cum ar fi cutremurele, inundațiile sau războaiele.

Este necesar de menționat faptul că există diverse concepții în ceea ce privește vulnerabilitatea. Referitor la stereotipul obișnuit care există în jurul masculinității și al feminității, Meri Torras și Michelle Gama Leyva dezvoltă analogia pe care Judith Butler o face când spune: „[...] los hombres son invulnerables e impermeables, mientras que con las mujeres sucede lo contrario”¹⁰⁵. Chiar dacă Torras și Gama Leyva¹⁰⁶ afirmă că această

¹⁰⁴ Judith Butler, *Precarious Life*, Verso, London, 2004, p.43, „Atunci când susținem că fiecare copil este categoric vulnerabil, este evident adevărat; dar este adevărat în mare parte tocmai pentru că exprimarea noastră stabilește în realitate recunoașterea vulnerabilității, iar acest fapt demonstrează importanța recunoașterii proprii pentru a susține vulnerabilitatea.” (trad.n., Adina Mocanu)

¹⁰⁵ Meri Torras Francés, Michelle Gama Leyva, „Un diálogo entre Judith Butler y Adriana Cavarero (Itinerario de resonancias)”, în *Cuerpo, memoria y representación. Adriana Cavarero y Judith Butler en diálogo*, Icaria, Barcelona, 2014, p.100 „[...]bărbații sunt invulnerabili și impermeabili, în timp ce cu femeile se întâmplă invers.” (trad.n., Adina Mocanu)

¹⁰⁶ Meri Torras Francés, Michelle Gama Leyva, „Un diálogo entre Judith Butler y Adriana Cavarero (Itinerario de resonan-

generalizare este adevărată, ea susține că vulnerabilitatea nu e o proprietate a cuiva, așadar, nu poate fi definită în această formă. De aceea, Butler înțelege că „[...] la apertura de la vulnerabilidad viene dada en parte por la capacidad para responder a algo que sensibiliza o que marca; la condición vulnerable no puede quedar solo en parálisis o victimización pura”¹⁰⁷. Această scurtă trecere în revistă a accepțiunilor conceptului de vulnerabilitate ne va ajuta să vorbim despre copilărie ca fiind o etapă omogenă care pune în lumină o serie de probleme și chestiuni de ordin etic, dar și să deconstruim acele percepții asupra faptului că minorii sunt persoane fragile, iar acest lucru îi oprește de apropierea față de cei cu care interacționează, în ideea de a nu fi răniți. Relațiile care se produc prin contactul cu celălalt, dau naștere la o gamă diversă de abordări, de stimulări și receptări care sunt diferite atât la fete cât și băieți, bineînțeles la femei și bărbați. E important de menționat că identitățile se formează în funcție de întâlnirea cu alții și dau naștere unor noi tipuri de legături și rapoarte. De cele mai multe ori, aceste apropieri înseamnă oprimare, supunere, ascultare ceea ce formează un stereotip și condiționează relația dintre două persoane, prin distribuția în categorii sau etichete. De aceea, ne propunem să vedem cum se formează aceste legături în copilărie și să observăm relațiile între persoanele la vârsta copilăriei și adulții.

cias)”, în *Cuerpo, memoria y representación. Adriana Cavarero y Judith Butler en diálogo*, Icaria, Barcelona, 2014, p.101.

¹⁰⁷Ibidem, p.108, „[...] apertura vulnerabilității este dată în mare parte de capacitatea de a răspunde la ceva care sensibilizează sau o marchează, condiția vulnerabilă nu poate rămâne doar într-un stadiu de paralizie sau pură victimizare.” (trad.n., Adina Mocanu)

Copilăria între trecut și prezent. *Hai să furăm pepeni*, de Nora Iuga

Copilăria în acest roman este imaginată ca o construcție a trecutului prin prisma prezentului sau o explicare a prezentului printr-o radiografiere a trecutului. Nora Iuga construiește o polifonie de perspective în acest roman biografic ce are la bază sexualitatea copiilor, în special ce a fetițelor. Firul narativ are în centru povestea unei fete de etnie romă de zece ani care întreține relații sexuale cu unchiul ei, iar cazul devine cunoscut în lumea mediatică. Imaginea fetei din prezent este completată de trecutul personajului Nora care dezvăluie momentele importante din copilărie ce au implicat explorarea propriului trup și descoperirea sexualității. Lectura noastră se oprește în jurul construcției corpului feminin vulnerabil, cum se relaționează și cum se înscrie în societatea contemporană. Vocea auctorială pendulează între cele două perspective ale copilăriei ce analizează două copile de aceeași vârstă care au parte de aceleași experiențe: „De ce vor să-l omoare pe fătul ăla de șase luni, din burta țigăncușei de 10 ani? Mi-e lehamite acum să reiau povestea asta, pe care am învățat-o pe de rost de la postul *Realitatea*. E rîndul meu să-ți spun: și mai slăbește-mă, Noro, nu mă mai chestiona atît. Ce vrei să-ți explic, doar n-ai înnebunit, e rîndul meu să te întreb: de ce ar trebui să mă justific că scriu azi așa și mâine altfel? În Dealul Spirii, la cină, știi foarte bine, aveam treisprezece ani, brunete și slabe și-năltuțe, suprapuse perfect două felii de pâine neagră lipite cu magiun.”¹⁰⁸

Din această perspectivă, construcția romanului are la bază intimismul ca procedeu stilistic tocmai pentru a crea o conectare între experiențele feminine din trecut

¹⁰⁸Nora Iuga, *Hai să furăm pepeni*, Editura Polirom, Iași, 2009, p.13

și prezent. Situația în care se află fetița romă este redată dintr-o perspectivă patriarhală, fetița este obligată să avorteze pentru a avea o viață lipsită de rușine, dar și o copilărie fericită. Vulnerabilitatea fetiței nu implică aici o formă de ajutor, ci o amputare a deciziei asupra propriului trup pentru că norma socială condiționează decizia corporală. Se poate observa o manifestare a solidarității și o înțelegere a celuilalt care pornește ca o experiență proprie comună, așa cum o interpretează Judith Butler: „Una forma de indignación moral que no depende de un lenguaje compartido o una vida común basada en la proximidad física. En estos casos, estamos viendo y representando la misma actividad a partir de lazos de solidaridad que emergen a través del espacio y el tiempo”¹⁰⁹. Prin urmare, cazul acestei fetițe nu este folosit de scriitoare numai ca o formă de subversiune, ci și ca o formă de solidaritate față de condiția ei de vulnerabilitate:

„Ar fi balanță sau balansoar, cum spune Adriana, nimic nu e sigur la fătul ăsta care se hîțînă acolo în burtica aia tuciurie; mai bine i s-ar înfășura cordonul ombilical după gât să se stranguleze dracului odată, să nu mai, decît... Păi cum să nu simtă, că-i ditamai, copii și bătrâni la șomeri, lucrători cu program redus de lucru sau persoane cu dizabilități spune doctoru’; un chiuretaj la vîrsta asta e pentru un medic pedeapsă curată; copilul se zbate, uneori îl apucă de deget, îl lovește cu picioarele și dacă-l scoate viu, țipă, cum să-l omori? Îl arunci în găleată lao-

¹⁰⁹Judith Butler, „Vida precaria, vulnerabilidad y ética de cohabitación”, în *Cuerpo, memoria y representación. Adriana Cavarero y Judith Butler en diálogo*, Icaria, Barcelona, 2014, p.52, „o formă de indignare morală care nu depinde de un limbaj asemănător sau de o viață comună bazată pe apropierea fizică. În aceste cazuri, vedem și reprezentăm aceeași activitate pornind de la legături de solidaritate care transcend spațiul și timpul”(trad.n., Adina Mocanu)

laltă cu placenta aia ca o batistă mototolită, plină de sângeși mucii, cleioasă și împutită și-l lași acolo să se zbată încându-se în zeururile proprii.”¹¹⁰

În acest exemplu, suntem puși în fața unei perspective de dublă morală în care trebuie să scoatem din ecuație unul dintre factorii umani, noul născut sau mama, în cazul romanului, copila. Adriana Cavarero¹¹¹ analizează relația dintre mamă și nou-născut prin prisma vulnerabilității, prin implicarea a doi termeni: rănirea și grija, iar corpul expus celuilalt, răspunde la cele două elemente menționate anterior. Societatea a creat ideea de invulnerabilitate ce implică traiul pe cont propriu, autonom, fără a depinde de altcineva. De aceea, copila are nevoie de legătura pe care o are cu mama sa, iar atunci când personajul matern dispare, toată această ecuație devine abstractă, în sensul că viitorul unei mame care este încă copil nu este acceptat ca valid de norma în care se înscrie. Accentul nu cade însă pe idealizarea unei societăți perfecte, ci pe interogarea unor forme care sunt impuse și nu pot fi dezbătute sau sunt considerate încă tabu. Într-un interviu publicat în *Ziarul de Iași*, Nora Iuga justifică alegerea temei acestui roman:

„Când am văzut toate fetele ălea pe sticla pronunțând sentințe de moarte în numele unui „bine“ inventat, ca, spune și tu, ce normalitate, ce vindecare, ce bine mai e și ala, când te pomenesci la 18 ani, să zicem, ca în urma cu niște ani ți-ai omorât copilul de șase luni jumate din burta ta ca sa-ți salvezi, chipurile, copilăria... Și fetele

¹¹⁰Nora Iuga, *Hai să furăm pepeni*, Editura Polirom, Iași, 2009, p.22

¹¹¹Adriana Cavarero, „Inclinaciones desequilibradas” în *Cuerpo, memoria y representación. Adriana Cavarero y Judith Butler en diálogo*, Icaria, Barcelona, 2014, pp. 17- 37.

alea, și vocile, completul de judecată, inchișiția toată adunată în piața publică să șteargă din orice memorie, până și ipotetica existență a unui pui de om, care suga dormind din ombilicul dulce al mamei lui. Da, cartea asta controversată e produsul unui complex de vinovație de care am uitat zeci de ani în șir. Și eu am facut un avort la patru luni și doctorul mi-a arătat o palma de copil, de mărimea unei labe de câine, ca să nu uit.”¹¹²

Pe de o parte, menționarea experienței personale se poate interpreta dintr-o perspectivă feministă, cum o definește Magda Potock: „En el momento de ponerse a narrar con su propia voz, las escritoras han planteado una serie de problemas que constituyen reflexión sobre la situación social y económica de la mujer. (...) La novedad o el aporte fundamental consiste ante todo en la excelente capacidad de autorrepresentación de las escritoras.”¹¹³ Pe de cealaltă parte, elementul de responsabilitate pe care scriitoarea îl revendică în romanul său implică o lectură etică și nu doar estetică. Am mai adăuga că rolul temei pe care Nora Iuga o propune, se poate interpreta ca o reacție critică la adresa societății postcomuniste, la tot ceea ce înseamnă libertate și interzicere în societatea capitalistă. De aceea, autoarea își îndreaptă atenția

¹¹²Elena Vlădareanu, „Nora Iuga: Îmi place la nebunie să provoc” în *Ziarul de Iași*, 2009, <http://www.ziaruldeiasi.ro/suplimentul-de-cultura/nora-iuga-imi-place-la-nebunie-sa-provoc~ni5es3> (accesat pe 15 martie 2015)

¹¹³Magda Potok, „Escritoras españolas y el concepto de literatura femenina”, în *Lectora*, Nr.9, 2003, p.3, „În momentul povestirii cu vocea proprie, scriitoarele au propus o serie de probleme care constituie o reflexiune despre situația socială și economică a unei femei. (...) Noutatea sau aportul fundamental este format, înainte de toate, din capacitatea excepțională a scriitoarelor de a se autoreprezenta.” (trad.n., Adina Mocanu)

spre cum este abordat cazul în mass-media, despre cum se manipulează spectatorul într-o grilă normativă:

„Dar violatoru ăla e un monstru, pentru de-alde ăștia ar trebui să se introducă pedeapsa cu moartea, îl aud pe înțeleptul Teo; ilustrează perfect că în orice instanță morală germinează o inchiziție. Să i se taie penisul, strigă minunata mea prietenă Adriana femeile nu pot nici iubi, nici urî decît în imagini. Orice pătrundere e o înjunghiere, în concluzie, toate femeile sînt victime, toți bărbații, violatori, prin natura lucrurilor; ei se bucură cînd le lovesc măruntaiele, ele gem să-i facă plăcere agresorului și pentru profitul societății emoția e totdeauna profitabilă, așa gîndesc creierele sexuale ale doamnelor psihologi și telespectatorii sînt cucerți de rigoarea cu care știu ele să pună totul în ecuație. Cum își poate închipui cineva nu știu cine a vorbit, doamna Eliza X. sau altă doamnă psiholog, terminată în «escu» că o fetiță de 10 ani ar putea accepta de bunăvoie să întrețină un raport cu un bărbat.”¹¹⁴

Fetița, în acest context, devine un obiect de manipulare în fața psihologilor, fără a avea puterea de decizie asupra dorințelor, plăcerilor, explorării propriului trup. Reacția față de actului sexual se transformă într-o percepție subiectivă ceea ce are legătură cu dependența de protectorii ei. Decizia colectivă este de a privi realitatea dintr-un unghi heteronormativ, dar lectura acestui fragment se poate face și din punctul de vedere pe care Žižek¹¹⁵ îl propune atunci când definește violența sistemică, chiar dacă pe alocuri depășește contextul nostru.

¹¹⁴Nora Iuga, *Hai să furăm pepeni*, Editura Polirom, Iași, 2009, p.23

¹¹⁵Cf Slavoj Žižek, *Violence. Six Sideways Reflections*, Profile Books, Londra, 2009

Žižek se referă la felul catastrofic în care funcționează sistemul politic și cel economic, iar acest fel conduce la un tip de violență care este invizibil. Se referă practic la forma prin care neoliberalismul și-a pus amprenta pe societatea americană. Mai exact, cum marile corporații se folosesc de sărăcia din alte orașe pentru a obține profit. Dacă extrapolăm ideea lui Žižek la forma de a face televiziune și spectacol în România, putem spune că trusturile media produc informația începând cu acele cazuri ce implică drama, amplifică procesul violent asupra intimității persoanelor și controlul corpurilor. În acest roman, se poate observa nu numai o distrugere a intimității, ci o amplificarea a cazului care duce spre banalitate.

Experiențele personale s-au transformat într-o marcă publicitară, cu cât imaginea privată e mai diversă în tragic cu atât știrea mediatică poate manipula individul. În această structură, persoana devine un produs cultural de divertisment. Guy Debord¹¹⁶ scrie despre spectacol ca fiind inversiunea satirică a lumii reale, o lume care se construiește în propria parodie, o viață care se reduce la o societate de consum condiționată de o imagine efemeră. Naratoarea respinge șabloanele care îmbracă o relație sexuală în termeni conformiști, tocmai din această idee de a nu perpetua spectacolul și de a nu considera anumite comportamente în afara normei: „În dimineața asta mă plictisesc groaznic. N-am chef nici de scris, nu mai deschid nici televizorul. Psiholoagele alea o s-o țină iar pe-a lor cu psihastenia gravă la adolescenții care văd doi adulți cuplându-se o paranoia, nici o schizofrenie, nici măcar un sindrom discordant, ne-o fi salvat pe toți ideea genială a lui Gelu: Hai să furăm pepeni.”¹¹⁷

Imaginea pe care o creează televiziunea prin proiectarea unei problematice din cotidianitate, nu reprezintă

¹¹⁶Cf Guy Debord, *La société du spectacle*, Gallimard, Folio, 1996.

¹¹⁷Ibidem, p.53

tă un fapt caritabil, ci o exploatarea a unei situații care scoate în evidență problematizarea granițelor. Această legătură cu vulnerabilitatea copilăriei face ca limitele să fie depășite prin menținerea iluziei de ajutorare a celor care sunt considerați într-o situație de criză, în sensul că scapă din niște încorsetări deja impuse de societate. Așadar, fetele sunt discriminate, ținând cont că se consideră că sunt la vârsta la care nu pot să aibă grijă de ele, cum este cazul fetei rome, dar și al personajului naratoarei din copilărie, atunci când sunt prezentate ca niște corpuri fragile, delicate, vulnerabile, ce au nevoie de îngrijiri constante. Însă această relație, dependentă articulează tocmai prin dorința de protejare a celor care pot fi ușor răniți (fetele, femeile, bătrânii, săracii). Vulnerabilitatea în acest context este o formulă de interogare a tot ceea ce ni se dă prestabilit. De aceea, toate legăturile care se construiesc și se deconstruiesc în relația cu ceilalți schimbă constant felurile de abordare, mai mult, necesitatea de dăruire, de dedicare fără a impune anumite standarde sau a urma formule deja prestabilite.

Copilăria precară. *Kinderland* de Liliana Corobca

Romanul Liliane Corobca aduce în atenția cititorilor o problemă recurentă în Europa de Est și anume migrația masivă din ultimii ani din cauza sărăciei. Romanul este scris la prima persoană, iar subiectul cărții îl reprezintă povestea unei fete de doisprezece ani, dintr-un sat moldovean, care e obligată de circumstanțe să grijă de frații ei în timp ce părinții ei sunt la muncă în străinătate. Scriitoarea ne prezintă o lume defrișată în societatea contemporană ai căror locuitori sunt copiii și bătrânii. În acest cosmos rural, existența este reorganizată, fetița trebuie să-și sprijine cei doi frați, iar copilăria și-o dedică pentru a facilita un proces de coabitare. Ți-

nând cont de acest fapt, maturizarea fetei este un proces imediat, pentru că trebuie să îndeplinească aceleași atribuții pe care părinții le au față de familie. Importanța de a menține familia unită reflectă pierderea unor aspecte din copilărie pe care însuși tânăra le regretă: „Când părinții au plecat, au dăruit caprele noastre rudelor, ca să nu ne chinuim noi cu ele. Eu, adică, să nu mă chinuiesc, pentru că și așa am doi frați pe cap, un câine, un motan, un porc, zece găini, un cocoș bătaș, iar la toată armata asta numai caprele mai lipseau. Lapte sau brânză mai primim de la rudele mai milostive sau cu rușine, care ne dau și nouă câte ceva de la caprele noastre.”¹¹⁸

Situația economică a locuitorilor din Est a condus la exodul multora în străinătate unde au fost obligați să trăiască fără familie. Acest lucru face să ne întrebăm cum e constituită familia sau dacă mai există conceptul instituțional de familie.

Despărțirea de cei apropiați a fost un subiect destul de intens dezbătut dat fiind faptul că mulți dintre copii au fost practic abandonați de către părinți. În această postură evoluția firească a copilăriei este scindată de trauma abandonului provizoriu. Personajul principal în această poveste reușește să transforme vulnerabilitatea într-o construcție comunitară, prin crearea de relații de dependență și îngrijire constantă. Vulnerabilitatea se poate citi aici ca o formă de a pune în evidență acele corpuri ascunse printr-o dimensiune socială, cazuri marginale care pot sublinia condiția umană. Tânăra însăși are nevoie de protecție și îngrijire, dar ea, împinsă de circumstanțe și obligată de părinți, își construiește propriul sistem de valori ca să aibă grijă de frații ei: „Unul plânge, altul vrea de mâncare și răstoarnă totul prin bucătărie, în căutarea zahărului. Le-am dat dulceață, dar zic că de la pâine cu dulceață îi ustură stomacul. Am văzut la

¹¹⁸Liliana Corobca, *Kinderland*, Editura Polirom, Iași, 2014, p.25

cineva, mai sărac decât noi, cum lua felii de pâine, le uda la robinet și le muia apoi în zahăr. De atunci copiii vor numai pâine cu zahăr și bagă pâinea muiată în punga cu zahăr și-l udă, și mă enervează. Este deajuns ca fratele mai mare să plângă din te miri ce, că se pune și micul pe urlat, ca la comandă. Și plâng amândoi neistovit, prelung, ca doi pui de lup abandonați în pădure. Vor și ei să-i alinte cineva, să-i bage în seamă. Și eu vreau, chiar dacă-s mare. Vreau și eu o mamă alături, să-mi facă de mâncare, să-mi spele rochiile. Și să le calce.”¹¹⁹

Romanul Lilianei Corobca accentuează problematica contemporaneității sociale, prin reformularea sensibilității față de celălalt. Exodul moldovenilor, dar și al românilor a fost privit la început ca o posibilitate utopică prin obținerea unui loc de muncă bine plătit care în țară era aproape inexistent. Politicile guvernamentale și economia precară au condus la o derută în sistemul social. Toată această mișcare a fost gândită în termeni pragmatici și economici, și nu s-a luat în calcul natura umană și vulnerabilitatea celor lăsați acasă. Autoarea pune în balanță două aspecte care sunt conectate, modalitatea de a câștiga bani conduce la potențarea singurătății și a lipsei de afecțiune. Copiii se transformă în pioni ai comunității, populația este din ce în ce mai divizată prin legăturile familiale tot mai deteriorate. Chiar dacă acțiunea romanului se petrece într-un sat din Moldova, există același tip de discurs și în România. Problema abandonării copiilor români a fost îndelung discutată recent, odată cu alegerea președintelui României, Klaus Iohannis¹²⁰, can-

¹¹⁹Ibidem, p.22

¹²⁰Există numeroase articole în presă și televiziune referitoare la alegerile din 2014 și la discursul lui Klaus Iohannis despre românii de peste hotare: „Românii din diaspora au stat la coadă să voteze: „Votez pentru rudele rămase în țară”. <http://>

didatul Partidului Național Liberal, și-a axat discursul politic pe această temă făcând astfel vizibilă situația copilului de emigranți. Vulnerabilitatea copiilor lăsați singuri acasă a fost astfel folosită pentru a câștiga alegerile. În acest caz, este interesant cum reacționează publicul, cititorii la tipul de sensibilitate prezentată pentru a construi atmosferă socială în lumea contemporană. Jaques Rancièr¹²¹ vorbește despre dimensiunea estetică a politicii și dimensiunea politică a esteticii. Politica este estetică într-o descriere amplă atunci când are legătură cu distribuirea sensibilității atunci când este construit sistemul ierarhic, iar esteticul este politic în sensul în care concepția despre natură, artă și rolul artistului devine importantă din punct de vedere istoric. În altă ordine de idei, Rancièr susține că toate tipurile sociale sunt reafirmate și reflectate prin ceea ce el numește „distribuția sensibilului” (*distribution of the sensible*), însemnând vizibilitatea acestora. Liliana Corobca creează prin intermediul literaturii un sistem de a privi societatea contemporană prin prisma efectului migratoriu care a afectat Moldova, dar România în ultimii zece ani. Romanul nu numai că aduce în perspectivă situația precară în care trăiesc copiii care trebuie să aibă grijă de rudele lor în lipsa părinților, dar și resemantizarea rolului familiei în comunitate. Acest lucru e posibil prin redistribuirea rolu-

www.romanialibera.ro/politica/politica-alegeri-prezidentiale/vot-in-diaspora--%E2%80%9Cnu-mai-vreau-sa-imi-vad-copilul-plangand-cand-pleaca-din-romania--355667 și Românii din diaspora îi dau lovitura finală lui Victor Ponta pentru 16 noiembrie, cu un simplu apel telefonic [http:// www.curentul.info/politic/7433-romanii-din-diaspora-ii-dau-lovitura-finala-lui-victor-ponta-pentru-16-noiembrie-cu-un-simplu-apel-telefonic](http://www.curentul.info/politic/7433-romanii-din-diaspora-ii-dau-lovitura-finala-lui-victor-ponta-pentru-16-noiembrie-cu-un-simplu-apel-telefonic) (accesate pe 22 martie 2015)

¹²¹Jacques Rancièr, *The Politics of Aesthetics: The Distribution of the Sensible*. Trans. and introd. Gabriel Rockhill, Continuum, Londra și New York, 2004

rilor de gen ceea ce demonstrează o nouă formă de organizare a indivizilor, o nouă structură de abordare a celor care erau invizibili în societate, în special cei vulnerabili prin definiție. Categoriile devin inversabile și persoanele care au nevoie de protecție devin acum cei care protejează.

Comunitatea pe care minora o creează reprezintă o formă funcțională de conviețuire, pentru că dispare cea de tip heteronormativ binecunoscut. Fetița împrumută același rol ca al mamei sale și își sacrifică copilăria pentru ca frații ei să recunoască acest tip conviețuire, de altfel, cel mai confortabil. Aici putem să vorbim despre stereotipul de gen care este folosit pentru mama care are grijă de familie menținând în acest fel condiția normativă a familiei pentru a articula acest sistem de siguranța societății contemporane. Ceea ce este problematic, este că această fetiță trebuie să devină mamă; ea fiind cea care trebuie să aibă grijă de treburile domestice, de casă și de copii. Însă acest rol este impus de către părinții ei în lipsa acestora. Minora trebuie să fie un comutator între copilăria fără griji și lumea adultă, în care ea însăși e agentul acțiunii. Dacă extrapolăm această viziune la vulnerabilitatea copilăriei putem să ne gândim la statului copilului astăzi în societatea românească ca fiind imediat influențat de comunitatea și politica actuală. Din această perspectivă, fetița este în zona vulnerabilității dar ea nu trebuie luată în considerare ca o victimă totală în ceea ce privește relația ei cu instituțiile sociale, ci mai degrabă, plecând de la aceste lipsuri, este necesară o regândire a unui sistem sau dacă el mai este sustenabil. Putem să reconfigurăm, să producem modalități de interpretare pentru a lărgi orizonturi de percepție a anumitor realități. De exemplu, cum putem să abordăm copilăria, atunci când întâlnim anumite discrepanțe care nu configurează sistemul familiar normativ. Păstrăm aceleași linii constrânse a ceea ce înseamnă familia: mamă, tată, relație patriarhală, binarism, roluri etc. sau ar trebui

problematizat, disecat având în vedere o deschidere spre noi sensibilități în prezența unor lipsuri.

Cum am menționat la începutul acestui tuidus, vulnerabilitatea copilăriei, în special, poate să fie o stare dată a acestei perioade, dar acest fapt nu înseamnă că pune persoanele considerate fragile sau ușor de rănit într-o situație de pasivitate. Trebuie spus că vulnerabilitatea reprezintă o caracteristică la naștere și în copilărie, dar cum s-a spus și în partea de teorie a acestui articol, vulnerabilitatea e prezentă în orice tip de relație. Am încercat să demonstrăm că vulnerabilitatea nu e o constantă stabilă, ci este folosită de multe ori pentru a manipula o copilă prin dimensiunea de dependență și protecție pe care o necesită o persoană. Analiza personajelor feminine din romanele menționate, ne oferă posibilitatea de a înțelege mecanismele sociale care sunt impuse unor grupuri de persoane, în cazul nostru fetițele care, deși sunt considerate vulnerabile, sunt obligate să se supună unor decizii sau ordine pe care le dau adulții. Luând în considerare acest lucru, am încercat să observăm cum acționează și se relaționează o persoană minoră în societatea actuală, dar și cum anumite persoane sau organizații se folosesc de vulnerabilitatea infantilă pentru a-și satisface propriile interese.

Bibliografie

- Butler, Judith, *Precarious Life*, Verso, London, 2004.
Corobca, Liliana, *Kinderland*, Editura Polirom, Iași, 2014.
Debord, Guy *La société du spectacle*, Gallimard, Folio, 1996.
Dumănescu, Luminița „Children as the Nation Future in Communist Romania”, *Romanian Journal of Population Studies*, Nr.2, 2014.
Iuga, Nora *Hai să furăm pepeni*, Editura Polirom, Iași, 2009.

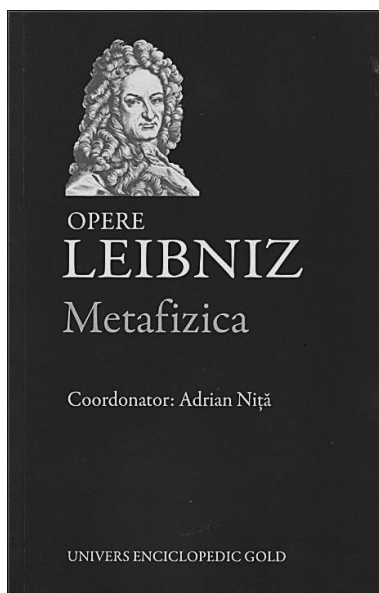
Potok, Magda „Escritoras españolas y el concepto de literatura femenina”, în *Lectora*, Nr.9, 2003, p.3.

Jacques Rancière, *The Politics of Aesthetics: The Distribution of the Sensible*. Trans. and introd. Gabriel Rockhill, Continuum, Londra și New York, 2004.

Saez Tajafuerce, Begonya (ed), *Cuerpo, memoria y representación. Adriana Cavarero y Judith Butler en diálogo*, Icaria, Barcelona, 2014.

Slavoj Žižek, *Violence. Six Sideways Reflections*, Profile Books, Londra, 2009.

Vlădareanu, Elena „Nora Iuga: Îmi place la nebunie să provoc” în Ziarul de Iași, 2009, <http://www.ziaruldeiasi.ro/suplimentul-de-cultura/nora-iuga-imi-place-la-nebunie-sa-provoc~ni5es3> (accesat pe 15 martie 2015)

Leibniz, *Opere. Metafizica*, Adrian Niță (coord.), Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2015

Volumul *Metafizica* al lui Leibniz reprezintă o apariție importantă în planul editării operei filosofului german în limba română. Cartea în cauză a apărut sub egida Societății Leibniz din România și face parte dintr-un proiect amplu de traducere, de sistematizare și de elaborare a aparatului critic

al scrierilor lui Leibniz. Proiectul se va concretiza în 20 de volume, precum *Știința generală*, *Enciclopedia*, *Teoria cunoașterii*, *Noi eseuri despre intelect*, *Eseuri de teodicee*, *Scrieri teologice*, *Scrieri politice*, *Scrieri matematice*, *Scrieri științifice*. În afara acestora, mai multe volume vor fi dedicate vastei corepondențe a lui Leibniz cu numeroși filosofi sau teologi ai vremii sale.

În *Metafizica* sunt reunite lucrări precum: *Disputa metafizică despre principiul individuației* (1663), *Marius Nizolius despre adevăratele principii și adevărata rațiune de a filsofa împotriva pseudofilosofilor* (1670), *Scrisoare către autorul foarte rafinatei teorii cu privire la împăcarea lui Aristotel cu cei moderni* (1670), *Despre minte, despre univers, despre Dumnezeu* (1675) etc. Traducerea lucrărilor reunite în volumul *Metafizica* a fost făcută de Rucsandra Dascălu, Dana Dinu, Magdalena Indrieș, Adrian Niță, Delia Șerbescu și Elena Emilia Ștefan.

Volumul de față are avantajul de a permite o vedere diacronică a ideilor lui Leibniz. În acest sens, după Adrian Niță, coordonatorul volumului, pot fi observate două „puncte de tensiune” ale metafizicii lui Leibniz. Unul dintre aceste puncte apare în 1679, iar celălalt în 1695. Primul dintre ele se referă la necesitatea de a construi o nouă temelie metafizică, una ancorată în „adevărate noțiuni despre Dumnezeu, suflet, persoană, substanță și accident” (p. 20). Cititorul are, astfel, ocazia de a observa reabilitatea formelor substanțiale și modul în care acestea oferă explicații cu privire la importante teme metafizice sau teologice abordate de savanții din timpul lui Leibniz. Cel de-al doilea moment de cotitură aparține adoptării conceptului de „monadă”, construcție care se continuă până în anul 1697, atunci când putem spune că termenul a devenit „o parte a vocabularului filosofic leibnizian” (p. 21).

Pe lângă momentele de turnură ale filosofiei lui Leibniz, cititorul are ocazia de analiza opera marelui filosof modern prin prisma unor texte care reproduc traseul general al gândirii acestuia. Astfel, textele pot fi incluse în trei mari perioade: cele de tinerețe (1663-1679), scrierile de maturitate (1680-1695), perioada târzie (1696-1716). Așa cum e de așteptat, trecerea timpului îi oferă lui Leibniz posibilitatea rafinării conceptelor și tezelor sale. Din acest motiv, perioada de maturitate este dominată de metafizica substanței corporale, în timp ce ultima este marcată de metafizica monadologică.

Metafizica lui Leibniz este o lucrare cu texte coerent sistematizate, bine traduse, precum și cu aparat critic de substanță. Pe de altă parte, magnitudinea filosofului german putem spune că este direct proporțională cu acest proiect editorial gigantic pe care și-l propune Societatea Leibniz din România.

Ionuț Răduică

Minodora Sălcudean, *New media, social media și jurnalismul actual*, prefață de Alexandru Brăduț Ulmanu, Editura Tritonic, București, 2015

În decembrie 1989, jurnalismul românesc s-a trezit în centrul atenției națiunii. Din 1989 încoace, jurnalismul românesc este parte definitorie din ceea ce înseamnă societatea românească, poate cel mai important formator al mentalităților românești. Mult timp, jurnalistul nu a avut de unde să primească replică. Instituțiile tradiționale (școala, biserica etc.) au alunecat extrem de repede în vârtejul anacronismului și al formalismului. Treptat, dar rapid, presa a renunțat la orice fel de reper moștenit, a semnat pactul (plin de incertitudini) al „bunei credințe”, al „conștiinței” în numele unei „libertăți de exprimare” despre care și azi se știe că este foarte importantă, esențială, dar nimeni nu-i poate descoperi un manual de întrebuințare. „Libertății de exprimare” (în materialitatea românească a termenului) i-a corespuns libertatea de angajare și de concediere, de înregimentare și abandonare. Am putea spune că un prim șoc postdecembrist al presei a fost chiar acesta: libertatea de exprimare. Undele sunt și acum lesne recognoscibile în etapele entuziaste, umorale, nervoase etc.

Un alt șoc vine din reinventarea tehnologică a tipurilor de realitate. Digitalizarea obligă jurnalismul să-și reconsidere cutumele profesionale. Replica nu vine pe cale instituțională, ci chiar de public. Fără să-și fi desă-

vârșit profesionalizarea democratică, jurnalismul românesc este pus în concurență cu non-profesionalismul (40). Asupra acestui front secund se oprește analitic (dar nu numai) și Minodora Sălcudean.

Lucrarea este prefătată de un guru al spațiului online românesc, autorului antologiceii *Cartea fețelor*, Alexandru Brăduț-Ulmanu. Aserțiunile sale sunt tranșante, perspectiva sa, una a ireconcilierii față de „severa deprofesionalizare a jurnalismului de la noi” (9) și față de „lipsa de viziune la nivelul patronatului și managementului face ca lucrurile să stagneze de ani de zile” (9).

Că jurnalismul românesc postdecembrist nu atinsese limitele profesionalismului, nu avusese răgazul să-și parcurgă etapele naturale ale creșterii, ale evoluției, arată și prefășatorul: „Într-un peisaj profesional corupt de interese politico-economice, coborât în bezna amatorismului de lipsa de viziune și aruncat în derizoriu de o prost înțeleasă nevoie de audiență cu orice preț” (11).

În mod dramatic, surprinzător, perspectiva cerce-tătoarei vine parcă să echilibreze fatalismul lui Brăduț Ulmanu, mizând pe latura idealistă a înțelegerii acestei profesii, pe care o consideră – și subscriem și noi, având în vedere chiar și implicațiile economice pe care le presupune o astfel de definiție – „profesie vocațională” (15). Minodora Sălcudean își începe aproape mistic analiza, neezitând să noteze convingeri (să nu le numim truisme) precum: „Cine face, astăzi, jurnalism de calitate este dedicat profesiei până la sacrificiu” (15) sau „Jurnalismul e o profesie dificilă care, nu de puține ori, înseamnă renunțarea la sine pentru ceilalți” (15). E posibil ca această profesie, cu contururile atât de greu de vizualizat să aibă încă nevoie de astfel de volute nubil-sentimentale. Dacă luăm în considerare evanescența deontologiei jurnalistice, miza pe cheia „bunei-credințe”, astfel de enunțuri lozincadre nu mai par chiar atât de stridente.

Această a doua adolescență include chiar și orgoliul exclusivității și al superputerii. Revoluția digitală îl găsește pe jurnalist (-ul universal) cu un statut „legitim de relația unică și privilegiată pe care acesta o are cu informația” (18). Cu atât mai dramatică este situația jurnalistului român, cel care s-a bucurat de putere înainte să o aibă cu adevărat, cel care și-a proclamat dominația înainte să-și consolideze câtuși de puțin situația.

Acest val aduce cu sine paradigma comunicațională multi-direcțională, ceea ce înseamnă, întâi și-ntâi, pierderea monopolului presei asupra informației, și, implicit, asupra publicului (cf. 57). Pe lângă amatorismul/devotamentul idilic anteprenorial, pe lângă rivalitatea cu comunicatorii dependenți de presă, jurnalistului i-a apărut în cătare un rival pe care, înainte de orice, trebuie să-l înțeleagă, cu care trebuie să empatizeze, dar, mai ales, să dialogheze: publicul. Mediul online a favorizat „consumul activ de informație” (29). Jurnalismul alternativ (39), *we-journalism*, *I journalism*, *civic journalism* etc. sunt sintagmele care bruiază/concurează/ alternează o identitate oricum extrem de slabă (*apud* Vattimo). Entuziasmul „invaziei amatorilor” (48) a generat o ciudățenie, un hibrid, ceva numit de cercetătoare „conținut multimedia cu potențial jurnalistic” (40). Era digitală i-a obligat pe jurnaliști să se considere profesioniști în diferență față de non-profesioniștii aduși de valul social media, multimedia, blogosferă etc.

Aflat în plină formare, jurnalismul românesc este nevoit să se reinventeze, să se restructureze. Exigențele se schimbă: atât cele de conținut, cât și cele de management. Totul trebuie re-gândit, adaptat. În timp de unii mută pur și simplu textul de pe hârtie în pe suport electronic, alții scurtcircuitează traseul și se aruncă „pragmatic” în *click-hunting*. Mediul electronic, mediul online restructurează jurnalismul, în complexitatea sa profesională. Cu un destinatar mereu alături, mereu bine infor-

mat, mereu ispitit de puterea informației, jurnalistul de azi poate părea chiar un *über-jurnalist* – *multitaskingul*, *brevity as power*, *convergența* etc. sunt abilitățile și competențele care fac din jurnalismul de azi o nouă specie în comparație cu jurnalistul anilor '90 (occidentali). Din această perspectivă, studiul este și o foarte subtilă, dar puternică demonstrație a necesității învățământului jurnalistic și ar putea fi folosită ca pretext pentru relansarea dezbaterii despre formarea jurnaliștilor, despre necesitatea acceptării unei curricule în care să se predea *basic-ul*, despre futilitatea *querelle-i* dintre teorie și practică.

Lucrarea impresionează prin eleganța regizorală și narativă, prin selecția riguroasă și eficientă de resurse bibliografice, prin limpezimea construcției demonstrativ-analitice.

Xenia Negrea

Tipărit în România

Craiova, Aleea Teatrului, nr. 2, bloc T1, parter

Tel./fax: 0251 414 003, tel: 0351 401 501

Mobil: 0722 216 508, 0722 216 509

E-mail: office@sitech.ro, editurasitech@yahoo.com

